

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CILIVILĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA**

NERINGA GRINYTĖ

(Civilinės teisės studijų programa)

**TEISINIAI MECHANIZMAI, SUDARANTYS PRIELAIDAS NETIESIOGINĖS
DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMUI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
doc. dr. G. Sagatys

Vilnius, 2012

TURINYS

IVADAS.....	1
1. NETIESIOGINĖS DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA	5
1.1.Deliktinės civilinės atsakomybės sąvoka, jos funkcijos ir taikymo tikslai	5
1.2. Netiesioginės deliktinės atsakomybės samprata, tikslai ir jos taikymas	8
1.2.1. Netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka ir jos raida Lietuvos teisėje.....	8
1.2.2 Netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokos šiuolaikinėje teisėje	11
1.3.Netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai	15
1.3.1. Netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai Prancūzijoje, Anglijoje ir Vokietijoje ...	15
1.3.2.Netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai Lietuvoje.....	21
2. NETIESIOGINĖS DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMAS	26
2.1 Netiesioginės deliktinės atsakomybės, grindžiamos kalte, taikymo ypatumai.....	26
2.1.1 Atsakomybės už nepilnamečių, neveiksnių, savo veiksmų esmės negalinčių suvokti fizinių asmenų sukeltą žalą taikymo specialieji reikalavimai	26
2.1.2 Samdančio darbuotojus asmens atsakomybės už jo darbuotojo sukeltą žalą taikymo specialieji reikalavimai	36
2.1.3. Valstybės atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų, nagrinėjant civilinę bylą	45
2.2. Netiesioginės deliktinės atsakomybės, grindžiamos griežtąja atsakomybe, taikymo ypatumai.....	46
2.2.1. Valstybės netiesioginė deliktinė atsakomybė, grindžiama griežtąja atsakomybe (viešoji atsakomybė).....	47
2.2.1.1. Valstybės atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų	48
2.2.1.2. Valstybės atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų	52
IŠDAVOS.....	55
PASIŪLYMAI.....	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	59
SANTRAUKA.....	64
LEGAL MECHANISMS, WHICH LAID THE CONDITIONS TO APPLY INDIRECT TORTIOUS LIABILITY	66

ĮVADAS

1.1. Problemos formulavimas.

Teisinėje valstybėje visi asmenys yra lygūs prieš įstatymą. Jei nors vieno asmens teisės yra neteisėtai apribojamos teisei priešingais veiksmais, tokius veiksmus atlikęs asmuo, įpareigojamas atstatyti kito asmens teises į pirminę padėtį. Tuo atveju, jei asmuo, atlikęs priešingus teisei veiksmus, pats neprisiima pareigos atstatyti pažeistasias teises į pirminę padėtį, už teisės pažeidimą kaltam asmeniui yra taikoma teisinė atsakomybė. Dalis tokių pareigų ir teisių *inter alia* įgyvendinamos reglamentuojant civilinius teisinius santykius Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse¹ (toliau LR CK) ir Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse² (toliau LR CPK).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau LR Konstitucija) 30 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas konstitucinis principas būtinai atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą. Šis konstitucinis principas neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai. Taigi Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti³. Įgyvendinant šį konstitucinį principą, LR CK šeštosios knygos dvidešimt antrame skyriuje yra įtvirtintos teisės normos, reglamentuojančios civilinę atsakomybę. Čia išskiriamos dvi civilinės atsakomybės rūšys: sutartinė ir deliktinė. Civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius)⁴. Siekiant, kad visais atvejais žmonių teisės ir laisvės būtų apgintos ir už patirtą žalą būtų teisingai atlyginta, LR CK 6.246 str. 2 d. yra nustatyta civilinės atsakomybės rūšis, įtvirtinanti nuostatą, kad žalą privalo atlyginti asmuo, kuris tos žalos nepadarė, bet yra atsakingas už žalą padariusio asmens veiksmus ir tai yra laikoma netiesiogine civiline atsakomybe. Taip pat LR CK skirsnyje, reglamentuojančiame deliktinę atsakomybę, 6.263 str. 3 d. nurodyta, kad

¹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr.36-1340.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio mėn. 19 d. nutarimas „Dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo“//<http://www.infolex.lt/tp/62733>; prisijungimo laikas: 2012-02-15.

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

įstatymų numatytais atvejais asmuo privalo atlyginti dėl kito asmens veiksmų atsiradusią žalą⁵. Kadangi taikant deliktinę atsakomybę *mutatis mutandis* galioja ir civilinės atsakomybės bendrosios nuostatos, galima apibendrinti minėtas teisės normas bei padaryti išvadą, jog LR CK 6.263 str. 3 d. yra numatyta netiesioginė civilinė deliktinė atsakomybė (toliau – netiesioginė deliktinė atsakomybė), kurią galima apibrėžti kaip turtinę prievolę atlyginti kito asmens neteisėtais veiksmais trečiajam asmeniui sukeltą turtinę ar neturtinę žalą, kai žalos nesukėlęs asmuo yra atsakingas už žalą sukėlusiojo veiksmus.

LR CK šeštosios knygos dvidešimt antro skyriaus trečiajame skirsnyje yra numatyti specialieji deliktinės atsakomybės atvejai, tarp kurių ir netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai. Tačiau nėra išskirta, kurie iš jų yra netiesioginė deliktinė atsakomybė. Teisinėje literatūroje susiduriama su tokiomis situacijomis, kai vienais atvejais prie netiesioginės deliktinės atsakomybės instituto priskiriama daugiau specialiųjų deliktų, o kitais – mažiau. Tampa neaišku, kurie iš jų teisingai priskirti prie netiesioginės deliktinės atsakomybės instituto. Dėl to tiriamajame darbe, vadovaujantis nustatyta netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka bei jos apimtimi Lietuvos civilinėje teisėje, yra išskiriami netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai.

Lietuvos teisinėje literatūroje netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai yra nagrinėti tik kaip atskiri specialieji deliktai, o ne kaip atvejai, turintys bendrų bruožų, būdingų netiesioginės deliktinės atsakomybės institutui. Dr. S. Selelionytės-Drukeinienės daktaro disertacijoje „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos“ nagrinėta valstybės netiesioginė deliktinė atsakomybė už jos tarnautojų ar pareigūnų sukeltą žalą, tačiau tokio pobūdžio teisinės mokslinės literatūros apie netiesioginę deliktinę atsakomybę kaip savarankišką institutą nėra. Dėl to, atsižvelgiant į šio darbo tikslą, nagrinėjami visi netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai. Tokiu būdu atskleidžiami netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo teisiniai mechanizmai, t.y. jos taikymui keliamos specialiosios sąlygos, taip pat šios atsakomybės pagrindimui taikomos teisinės teorijos ir priemonės.

1.2. Tyrimo objekto ir dalyko nustatymas

1.2.1. Tyrimo objektas

LR CK numato netiesioginę civilinę atsakomybę ir apibrėžia ją kaip pareigą atlyginti žalą asmeniui, kuris tos žalos nepadarė, bet yra atsakingas už žalą padariusio asmens veiksmus. Taikant bendruosius civilinės atsakomybės pagrindus, atsakomybė už kito asmens padarytą žalą būtų negalima, tačiau, kaip matyti, netiesioginė civilinė atsakomybė yra specialius atsakomybės pagrindus – kaltės, priežastinio ryšio, požymius turintys atsakomybės atvejai. Dėl to šiame tiriamajame darbe būtina išskirti netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejus ir išnagrinėti jų taikymui keliamas

⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262. P. 274.

sąlygas, naudojamas teisinės priemonės bei būdus teoriniais ir praktiniais aspektais. Šio magistro baigiamojo tiriamojo darbo objektas – netiesioginė deliktinė civilinė atsakomybė ir jos taikymas.

1.2.2. Tyrimo dalykas

Magistro baigiamojo tiriamojo darbo dalykas – Lietuvos ir užsienio teisės aktai, reglamentuojantys netiesioginę deliktinę atsakomybę, teismų praktika ir mokslinė literatūra.

1.3. Tyrimo tikslo ir uždavinių formulavimas

1.3.1. Tyrimo tikslas

Atsižvelgiant į magistro baigiamojo darbo objektą bei dalyką, tiesioginis darbo tikslas yra nustatyti netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoką, jai priskiriamus atvejus ir juos išnagrinėti kaip atvejus, turinčius bendrą teisinį režimą, bendrus bruožus, bendrus teisinius mechanizmus.

1.3.2. Tyrimo uždaviniai

Tam, kad tinkamai ir visapusiškai būtų pasiektas tyrimo tikslas, darbo autorė iškelė šiuos uždavinius:

1. Nustatyti, kas Lietuvos civilinėje teisėje yra laikoma netiesiogine deliktine atsakomybe, ir apžvelgti jos istorinę raidą Lietuvoje.
2. Nustatyti netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejus, jų teisinį reglamentavimą.
3. Išskirti, kokie netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai yra taikomi Lietuvoje, išnagrinėti netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejus, atskleidžiant kiekvieno jų teisinį režimą.
4. Nustatyti Vokietijoje, Anglijoje ir Prancūzijoje taikomus netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinius režimus ir juos palyginti su Lietuvoje taikomais netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniais režimais.
5. Apibrėžti netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo teisinius mechanizmus, t.y. netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymui keliamus specialiuosius reikalavimus, naudojamas teisines teorijas, priemones bei būdus.

1.5. Tyrimo metodai

Magistro baigiamajame darbe naudotasi įvairiais teoriniais ir empiriniais metodais kaip tyrimo objekto pažinimo būdais, siekiant planingo mokslinio pažinimo ir tiesos nustatymo bei pilnai ir visapusiškai išanalizuoti tiriamus reiškinius.

Dokumentų analizės metodas. Jis yra pagrindinis moksliniame tiriamajame darbe taikomas metodas. Duomenys darbe yra surinkti analizuojant Lietuvos, Anglijos, Vokietijos, Prancūzijos teisės aktus, mokslinę literatūrą, taip pat ir teismų praktiką.

Lyginamasis metodas. Darbe lyginamos Lietuvoje, Anglijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje egzistuojančios netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokos, atvejai ir jų taikymui keliamos sąlygos bei specialieji reikalavimai.

Lyginamasis istorinis metodas. Remiantis šiuo metodu nagrinėjamas Lietuvoje nustatytą netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejų reglamentavimas bei jo kaita nuo Lietuvos tarybų socialistinės respublikos laikų iki šiol. Išskiriamos bei aptariamos Lietuvos tarybų socialistinės respublikos civiliniame kodekse numatytos netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo sąlygos, kurios šiuo metu yra aiškinamos kitaip.

Sisteminės analizės metodas. Darbe, siekiant kuo išsamiau atskleisti netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymui naudojamus teisinius mechanizmus, nagrinėjami Lietuvos ir užsienio šalių teisės aktai, reglamentuojantys netiesioginę deliktinę atsakomybę, mokslinė literatūra, taip pat teismų praktika.

Lingvistinis metodas. Darbe naudojamas kartu su kitais metodais, siekiant išsiaiškinti bei nustatyti teisės normų, reglamentuojančių netiesioginę deliktinę atsakomybę, taip pat teisinių terminų reikšmę.

1. NETIESIOGINĖS DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA

1.1. Deliktinės civilinės atsakomybės sąvoka, jos funkcijos ir taikymo tikslai

Vienas iš prievolių atsiradimo pagrindų yra deliktas. Valentinas Mikelėnas teigia, kad deliktas yra neteisėtas valinis asmens veiksmas, padaręs žalos (turtinės ar neturtinės) kitam asmeniui, su kuriuo žalą padaręs asmuo iki šiai atsirandant neturėjo jokių santykių. Delikto, arba, tiksliau, žalos padarymo, pagrindu susiklosto deliktiniai prievoliniai santykiai. Prievolės, kylančias iš delikto, reglamentuoja LR CK 6.263–6.304 straipsniai. Šioms prievolėms *mutatis mutandis* taikomi ir CK 6.245–6.255 straipsniai, reglamentuojantys bendruosius civilinės atsakomybės klausimus, būdingus tiek deliktinei, tiek sutartinei civilinei atsakomybei⁶. Tačiau tai, kad žalą padaręs asmuo su žala patyrusiu asmeniu iki atsirandant žalai neturėjo jokių santykių yra sąlyga su išimtimi, nes tiek Valentinas Mikelėnas⁷, tiek Algis Norkūnas⁸ pažymi, kad delikto pagrindu gali susiklostyti ir santykiai tarp asmenų, jau susietų sutartiniais santykiais, pvz.: atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl netinkamos kokybės ar paslaugų, vežėjo atsakomybė gyvybės atėmimo ar sveikatos sužalojimo atveju, nors asmenys susieti sutartiniais santykiais, atsakomybė tokiais atvejais laikytina deliktine.

LR CK 6.245 str. yra numatytos civilinės ir deliktinės civilinės atsakomybės sąvokos, kuriose apibrėžta, kad civilinė atsakomybė – tai turtinė prievolė, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais⁹. Apibendrinus šiuos du apibrėžimus, taip pat delikto sąvoką, deliktinę civilinę atsakomybę trumpai apibrėžti galima kaip iš pareigos laikytis įstatymais nustatytų elgesio taisyklių kylančią turtinę prievolę atlyginti dėl savo neteisėto veikimo ar neveikimo padarytą turtinę ar neturtinę žalą.

Dangutė Ambrasienė kartu su Algiu Norkūnu¹⁰ nurodo, kad deliktinė atsakomybė atsiranda, kai egzistuojant tam tikrai teisinei pareigai įpareigotas asmuo jos nevykdo arba vykdo netinkamai ir taip padaro žalą kitam asmeniui. Siekiant tinkamai nustatyti, kada kyla deliktinė civilinė atsakomybė ir ji yra taikoma asmeniui, svarbu tinkamai suvokti prievolės sąvoką ir jos netaikyti su

⁶ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 62.

⁷ Ten pat.

⁸ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 212.

⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

¹⁰ Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 183.

pareiga, nes sąvokos prievolė ir pareiga, analizuojant jas lingvistiniu metodu, yra tapačios. Teisėje yra naudojamos sąvokos ir prievolė, ir pareiga, dėl to jos gali būti klaidingai tapatinamos. Atsižvelgiant į V. Mikelėno nuomonę, kad pareiga ir prievolė nėra tapačios¹¹ ir tai, kad įstatymai numato pareigą laikytis elgesio taisyklių bei savo veiksmais nepadaryti kitiems asmenims žalos, daroma išvada, kad iki atsirandant prievoliniams santykiams asmenims galioja pareiga elgtis pagal nustatytas elgesio taisykles, jei elgiamasi priešingai nustatytai tvarkai ir savo neteisėtu veikimu ar neveikimu kitam asmeniui yra padaroma žala, pareigos pagrindu kyla prievoliniai santykiai ir atsiranda prievolė atsakyti už savo veiksmais asmeniui ar turtui padarytą žalą bei atsiranda pareiga, kaip prievolės elementas, visiškai atlyginti padarytą žalą asmeniui ar turtui bei yra taikoma civilinė deliktinė atsakomybė.

Be to, kad išsiaiškinome aplinkybes, kada kyla deliktinė civilinė atsakomybė, siekiant tinkamai apginti kreditoriaus interesus nuo nesąžiningų skolininkų, siekiančių išvengti prievolės atlyginti žalą svarbu nustatyti deliktinės civilinės atsakomybės atsiradimo momentą laiko atžvilgiu. Dažniausiai nesąžiningas skolininko elgesys pasireiškia savo turimo turto perleidimu tretiesiems asmenims, iš karto po to, kai jam kyla turtinė prievolė atlyginti žalą. Deliktinės civilinės atsakomybės atsiradimo momentą laiko atžvilgiu išaiškino Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau darbe – LAT) Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2011-10-18 nutartimi ir tokiu būdu užkirto galimybę skolininkams išvengti turtinių prievolių. Teisėjų kolegija paaiškino, kad žalos atlyginimo momentas nustatytinas taikant deliktinę atsakomybę reglamentuojančias CK normas. CK 6.245 straipsnio 4 dalyje nurodyta, kad deliktinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, atsirandanti dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais. CK 6.288 straipsnio, reglamentuojančio žalos atlyginimo mokėjimą, 1 dalyje nustatyta, kad žala atlyginama nuo jos padarymo dienos, o jeigu žala atsirado vėliau, – nuo žalos atsiradimo dienos. Taigi pagal įstatymą žalos atlyginimo prievolė siejama su jos padarymo (atskirais atvejais – atsiradimo, jeigu žala atsiranda vėliau nei ji padaroma) momentu ir jokių šios normos išimčių įstatyme nenustatyta. Tai, kad skolininko prievolė atlyginti žalą atsiranda nuo žalos padarymo momento, papildomai patvirtina ir CK 6.288 straipsnio 2 dalies norma, pagal kurią ieškinio senaties termino pradžia reikalauti atlyginti žalą taip pat siejama su žalos padarymo momentu. Taigi nėra jokio teisinio pagrindo išvadai, kad žalos atlyginimo prievolė skolininkui atsiranda tik nuo jos konstatavimo teismo sprendimu momento.¹²

Deliktine civiline atsakomybe siekiamus tikslus apibrėžia jos funkcijos. Tad norint nustatyti, kokie yra deliktinės civilinės atsakomybės tikslai, reikalinga nustatyti, kurios civilinės teisinės

¹¹ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P. 17-20.

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio mėn. 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-392/2011// <http://www.infolex.lt/tp/227683>; prisijungimo laikas: 2012-02-03.

atsakomybės funkcijos yra realizuojamos taikant deliktinę civilinę atsakomybę. Algis Norkūnas išskiria šias civilinės atsakomybės funkcijas: 1) kompensacijos funkcija (*restitutio in integrum* ir teisingos kompensacijos principai), 2) prevencijos funkcija, 3) informacinė-skatinimo funkcija, 4) nubaudimo funkcija, kuri susijusi su padidintos civilinės atsakomybės problema.¹³

Pagrindinė deliktinės civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė. Kompensacine funkcija yra siekiama atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą. Saugant ir ginant asmens teises ir laisves, *inter alia* žmogaus orumą, ypatinga svarba tenka žalos atlyginimo institutui, dėl to deliktinė civilinė atsakomybė yra svarbi ir jos taikymo klausimai aktualūs šiuolaikinėje teisinėje valstybėje. Konstitucinis principas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ar moralinę žalą neatsiejamas nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo: įstatymais turi būti sudarytos visos reikiamos teisinės prielaidos padarytą žalą atlyginti teisingai. Taigi Konstitucija imperatyviai reikalauja įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmuo, kuriam neteisėtais veiksmais buvo padaryta žala, visais atvejais galėtų reikalauti teisingo tos žalos atlyginimo ir tą atlyginimą gauti¹⁴.

Atlyginant žalą turi būti laikomasi tokių civilinės teisės principų kaip sąžiningumo, teisingumo ir nukentėjusiajam neturi būti leista praturtėti žalą padariusio asmens sąskaita. Taikant deliktinę civilinę atsakomybę kompensuojami tik nuostoliai, t.y. patirta žala, o netesybos šiuo atveju nekompensuojamos. Tačiau deliktinė civilinė atsakomybė nėra vienintelis būdas kompensuoti asmeniui padarytą žalą. Šiuolaikinėse visuomenėse neteisėtais veiksmais ar neveikimu padarius turtinės ar neturtinės žalos gali būti taikomos ir šios kompensavimo sistemos: socialinis draudimas; įvairios draudimo rūšys; teisėta veika padarytos žalos kompensavimas; mokesčių lengvatos žalą patyrusiems asmenims.¹⁵ Taip pat žala gali būti kompensuojama skolą perkeliant valstybei ar kitiems asmenims, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatyme numatyta, kad smurtiniais nusikaltimais padaryta žala, kai atsakingas asmuo neatlygina priteistos žalos, kompensuojama iš specialiosios Nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondo programos¹⁶. Šių kompensavimo sistemų įtvirtinimas valstybėje yra naudingas visuomenei tuo, kad patirta žala asmeniui atlyginama greičiau ir užtikrinama, kad nukentėjusiajam žala bus atlyginta esant nemokiam pažeidėjui.

Deliktinė civilinė atsakomybė atlieka ir prevencijos funkciją, nes įstatymais nustatytose elgesio taisyklėse yra įtvirtintos visuomenėje susiformavusios moralaus elgesio nuostatos, tad

¹³ Norkūnas A., Selelionytė – Drukeitinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 7.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio mėn. 19 d. nutarimas „Dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo“//<http://www.infolex.lt/tp/62733>; prisijungimo laikas: 2012-02-15.

¹⁵ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P.77.

¹⁶ Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios. 2008, Nr. 137-5387.

pažeidus pareigą laikytis įstatymuose įtvirtintų nuostatų, asmeniui kyla ne vien deliktinė civilinė atsakomybė, tačiau tuo pačiu jam sukeliama vidiniai išgyvenimai. Taip asmuo prevenciškai veikiamas daugiau nepažeidinėti įstatymuose įtvirtintų elgesio taisyklių. Puikiai prevencinė funkcija įgyvendinama taikant griežtąją atsakomybę ir netiesioginę deliktinę atsakomybę, kuomet už kito asmens padarytą žalą atsako žalos nepadaręs asmuo, tačiau atsakingas už žalą sukėlusio asmens neteisėtą elgesį ir padarinius. Šiuos atsakomybės institutus nustatančios LR CK šeštosios knygos dvidešimt antro skyriaus trečiojo skirsnio specialiosios deliktinės atsakomybės normos skatina atsakingą asmenį elgtis rūpestingai, atidžiai renkantis darbuotojus ar samdinius, kontroliuojant jų darbą ir prižiūrint asmenis, kurie yra jo globoje, taip pat prižiūrint savo augintinius bei valdomus daiktus.

Deliktinės civilinės atsakomybės informacinė-skatinimo funkcija pasireiškia tuo, jog asmeniui pritaikius civilinę atsakomybę, sklinda informacija apie šio asmens elgesį, jo sąžiningumą, patikimumą. Toks informacijos sklidimas gali suteikti informaciją to asmens bendradarbiams, konkurentams bei kitiems asmenims, susijusiems kokiais nors santykiais su pažeidėju, ir šie asmenys gali susidaryti nuomonę apie pažeidėją. Tai, kad civilinė atsakomybė yra, jos taikymo grėsmė skatina asmenį elgtis pagal įstatymo reikalavimus ir tinkamai vykdyti savo pareigas.

Nustačius, kad deliktinei civilinei atsakomybei būdingos kompensacinė, prevencinė, informacinė-skatinimo funkcijos, galima teigti, jog civilinės deliktinės atsakomybės tikslai yra apsaugoti ir ginti žmonių laisves, teises, teisėtus interesus ir taikyti deliktinę civilinę atsakomybę už visuomenėje susiformavusių bendrųjų elgesio taisyklių, įtvirtintų įstatymuose, pažeidimus, taip pat, vadovaujantis teisingumo, sąžiningumo, protingumo principais, visiškai atlyginti asmeniui jo patirtą turtinę ar neturtinę žalą. Prevenciniai tikslai yra atgrasinti asmenis deliktinės civilinės atsakomybės taikymo pasekmėmis nuo įstatymuose įtvirtintų elgesio taisyklių pažeidinėjimo, informuoti asmenis apie kitų visuomenės dalyvių pažeidimus ir apsaugoti nuo galimų neigiamų pasekmių bei skatinti juos tinkamai vykdyti savo pareigas ir nepažeisti įstatymais nustatytų elgesio taisyklių.

1.2. Netiesioginės deliktinės atsakomybės samprata, tikslai ir jos taikymas

1.2.1. Netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka ir jos raida Lietuvos teisėje

Vienas iš deliktinių prievolių ypatumų yra tai, kad neretai skolininkas yra ne asmuo, neteisėtais veiksmais padaręs žalą kreditoriui, o kitas asmuo. Tokie atvejai esti tada, kai taikoma vadinamoji netiesioginė deliktinė atsakomybė¹⁷. Dar kitaip netiesioginė deliktinė atsakomybė kitose teisės sistemose vadinama atsakomybė už kito asmens veiksmus (*angl. liability for others*). Kaip jau buvo minėta, tokia atsakomybė yra numatyta LR CK 6.246 str. 2 d. ir 6.263 str. 3 d. Apibendrinus

¹⁷ Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002. P.62.

LR CK nuostatas netiesioginę deliktinę atsakomybę galima apibrėžti kaip turtinę prievolę atlyginti kito asmens neteisėtu veikimu ar neveikimu trečiajam asmeniui padarytą turtinę ar neturtinę žalą, kai žalą privalantis atlyginti asmuo yra atsakingas už žalą padariusiojo veiksmus. Vertinant netiesioginę deliktinę atsakomybę, galima sakyti, jog asmenys privalo ne tik patys elgtis taip, kad niekieno teisės nebūtų pažeistos, bet ir kontroliuoti jų priežiūroje esančius asmenis, taip kad pastarieji nepažeistų įstatymais nustatytų elgesio taisyklių.

Tokia netiesioginės deliktinės atsakomybės samprata, kokia yra šiandien Lietuvoje, susiformavo per ilgą laikotarpį, sekant kitų valstybių teisinių sistemų pavyzdžiu ir taip tobulėjant. Teisė yra tam tikros tautos istorijos, kultūros, socialinių vertybių, jos sąmonės bei percepcijos koncentruota išraiška. Eiliniam piliečiui teisė paprastai esti ne vien tik teisės normų rinkinys, bet ir jo gyvenimo būdo dalis.¹⁸ Tad norint pažinti netiesioginės deliktinės atsakomybės sampratą, būtina apžvelgti, kokia ji buvo ir kokia yra šiuo metu bei kokią tendenciją turi.

Lietuvoje jau XIX amžiaus viduryje veikė prievolinės teisės normos, numatančios netiesioginę deliktinę atsakomybę. 1840 metais pagrindinis civilinės teisės šaltinis Lietuvoje buvo Rusijos Įstatymų sąvado X tomo 1 dalis, kur buvo numatyta, jog tėvai yra atsakingi už mažamečius vaikus, globėjai – už globotinius, samdytojai – už jų pavedimu padarytus samdinių veiksmus. Nuo 1964 metų tuometinėje Lietuvos tarybų socialistinėje respublikoje civilinę teisę reguliavo vienas pagrindinis įstatymas – Lietuvos tarybų socialistinės respublikos civilinis kodeksas (toliau Lietuvos TSR civilinis kodeksas). Pagal Lietuvos tarybų socialistinės respublikos teisę, prievolių dėl žalos atlyginimo atsiradimo pagrindai buvo žala, neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, žalą padariusio asmens kaltė. Prievolei dėl žalos atlyginimo būtina ją padariusio asmens kaltė, kuri buvo suprantama kaip padariusio žalą asmens psichinis santykis su teisei priešingais jo veiksmais ir jų rezultatais, t.y. suvokimas savo elgesio ir to elgesio padarinių. Iš to matome, jog kaltės teorija tuo metu buvo subjektyvi. Jei nebūdavo žalą padariusio asmens kaltės, prievolė dėl žalos atlyginimo galėdavo atsirasti tik specialiai įstatymu numatytais atvejais.¹⁹ Vadovėlyje „Tarybinė teisė“ išskirti ypatingi atsakomybės už padarytą žalą atvejai, kurie buvo įtvirtinti Lietuvos TSR civiliniame kodekse:

1. Organizacijos atsakomybė už žalą, padarytą dėl jos darbuotojų kaltės (Lietuvos TSR civilinis kodeksas, 484 str.);

2. Atsakomybė už žalą, padarytą neteisėtais valstybės ar savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų bei jų pareigūnų ir valdininkų veiksmais ar neveikimu viešojo valdymo srityje (Lietuvos TSR civilinis kodeksas, 485 str.);

¹⁸ M.A.Glendon, M.V.Gordon, C.Osakwe. Vakarų teisės tradicijos. Vilnius: Pradai, 1993. P. 13-14.

¹⁹ Tarybinė teisė: vadovėlis respublikos aukštųjų mokyklų neteisinių specialybių studentams / A.Cirtautas, K.Lapinskas, V.Sinkevičius. – V.: Mintis, 1982 m. P. 164.

3. Žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimas (Lietuvos TSR civilinis kodeksas, 486 str.);

4. Atsakomybė už žalą padarytą nepilnamečių iki penkiolikos metų amžiaus (Lietuvos TSR civilinis kodeksas, 489 str.);

5. Atsakomybė už žalą padarytą nepilnamečio nuo 15 iki 18 metų amžiaus (Lietuvos TSR civilinis kodeksas, 490 str.);

6. Atsakomybė už žalą, padarytą pripažinto neveiksniu fizinio asmens (Lietuvos TSR civilinis kodeksas, 491 str.).

Šie Lietuvos TSR civiliniame kodekse numatyti ypatingi atsakomybės už padarytą žalą atvejai yra netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai. Nuo 1983-12-11 galiojusioje Lietuvos TSR civilinio kodekso redakcijoje, 484 str. buvo įtvirtinta, kad organizacija privalo atlyginti žalą, padarytą dėl jos darbuotojų kaltės, jiems einant savo darbines (tarnybines) pareigas. Normoje minima organizacija tuo metu buvo galiojantys juridiniai asmenys, t.y. valstybinės įstaigos ar kitokios valstybinės organizacijos. Šioje normoje įtvirtinta organizacijos atsakomybė be kaltės, tačiau esant jos darbuotojų kaltei, o tai reiškia, kad turi būti nustatytas konkretus darbuotojas ar pareigūnas, padaręs žalą ir jo kaltė. Tokios keliamos sąlygos tik apsunkino nukentėjusiojo galimybę gauti žalos kompensaciją. Lietuvos TSR civilinio kodekso 485 str. numatytą normą galima laikyti specialiaja 484 str. atžvilgiu, kuri įtvirtino, kad žala piliečiui turi būti padaryta neteisėtais valstybinių ir visuomeninių organizacijų, taip pat pareigūnų veiksmais administracinio valdymo srityje, ir ji atlyginama 484 str. bei 483 str. nustatyta tvarka. Šiuo atveju, kaip ir 484 str., buvo būtina nustatyti kaltą pareigūną ir jo kaltę. Atsakomybės subjektu buvo numatyta pati organizacija. To paties Lietuvos TSR civilinio kodekso 486 str. buvo nustatyta, kad valstybė atlygina piliečiui žalą, padarytą dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto administracinės nuobaudos – suėmimo arba pataisos darbų – paskyrimo, nepriklausomai nuo kvotos, parengtinio tardymo, prokuratūros organų, pareigūnų ir teismo kaltės. Normoje įtvirtintas valstybės atsakomybės modelis yra artimas šiuo metu įtvirtintam modeliui – valstybės deliktinė atsakomybė už žalą, padarytą valstybės pareigūnų ar tarnautojų, nereikalaujant pastarųjų kaltės. Tačiau trūkumas buvo tas, kad kaip atsakomybės subjektas įvardinta valstybė, tačiau nenurodytas konkretus atsakovas, neaptarta teismo ar teismo pareigūnų atsakomybė dėl sprendimų civilinėse bylose, taikant procesines prievartos priemones baudžiamajame procese ir nukreipta, jog žala atlyginama įstatymo nustatyta tvarka. Tai, jog žala atlyginama įstatymų nustatyta tvarka, parodo, jog Lietuvos TSR žalos atlyginimo apimtį nustatė konkretus įstatymas, kurio valstybės valdžia galėjo ir nepriimti. Kaip S. Selelionytė-Drukteinienė ir minėjo daktaro disertacijoje „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos“, tarybinėje teisėje neginčytinai galiojo valstybės imuniteto taisyklė – valstybės įstaigos atsakomybė

įmanoma tik aiškiai žalos atlyginimo galimybę įtvirtinus įstatyme. Dar daugiau, tarybinė civilinė teisė apskritai negynė asmens neturtinių vertybių, todėl valstybės pareigūnams pažeidus tokias vertybes, nebuvo jokių prielaidų svarstyti apie neturtinės žalos atlyginimą.²⁰

Lietuvos TSR civiliniame kodekse 489 – 491 str. buvo įtvirtintos taisyklės dėl atsakomybės už nepilnamečių iki penkiolikos metų, nuo penkiolikos iki aštuoniolikos metų, taip pat fizinių asmenų, pripažintų neveiksniais, padarytą žalą. Čia buvo aiškiai reglamentuota, kad atsakomybės subjektai yra tėvai, tėviai, mokymo, auklėjimo, gydymo įstaigos ar globėjai ir jų kaltė buvo preziumuojama. Tėvų, tėvių, globėjų, mokymo, auklėjimo, gydymo įstaigų atsakomybė grindžiama pareiga rūpintis atitinkamai vaikais ar globotiniaisi ir išvengti atsakomybės jie galėjo tik įrodę, kad tinkamai vykdė priežiūrą ar žala buvo padaryta dėl paties kreditoriaus kaltės.

Netiesioginę deliktinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos civiliniame kodekse, galiojusiam Lietuvos Respublikoje iki 2001-07-01, buvo pakeistos keletą kartų, tačiau didžiausi pakeitimai buvo padaryti 1994-05-17 įstatymu Nr. I-459, kuomet 485 str. buvo papildomai nustatyta, kad atlyginama moralinė žala ir panaikinta galimybė žalos atlyginimo tvarką nustatyti kitais įstatymais, tačiau 486 str. išliko nuostata, kad žalą valstybė atlygina įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka. Šiais pakeitimais papildomai buvo praplėsta valstybės atsakomybė, nustatant, kad atlyginama ir moralinė žala, tačiau ir toliau buvo numatyta, kad valstybė žalą atlygina įstatymų nustatytais atvejais, t.y. buvo išlaikomas valstybės imunitetas. 2001-07-01 pradėjus galioti naujam Lietuvos Respublikos civiliniam kodeksui (2000-07-18 redakcija), atsirado naujos teisės normos, apibrėžiančios netiesioginę deliktinę atsakomybę ir jos specialius atvejus.

V. Mikelėnas savo knygoje „Prievolių teisė. Pirmoji dalis“ sako, kad „atsakomybė už trečiojo asmens veiksmus, t.y. netiesioginė deliktinė civilinė atsakomybė (*vicarious liability*), yra numatyta LR CK 6.263 str. 3 d., 6.264–6.265 str., 6.268 str. 4 d., 6.271–6.272, 6.275 ir kituose straipsniuose“. Autorė pritaria V. Mikelėno pateiktai nuomonei, kad LR CK 6.263 str. 3 d., 6.264–6.265 str., 6.268 str. 4 d., 6.271–6.272 str., 6.275 str. yra numatyta netiesioginė deliktinė atsakomybė ir jos atvejai. Be to, papildomai šiam atsakomybės institutui autorė priskiria LR CK 6.276-6.278 str. numatytus atvejus.

1.2.2 Netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokos šiuolaikinėje teisėje

Tiriamąo darbo metu autorė siekia nustatyti tikslią netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoką. Nagrinėdama teisinę literatūrą, teismų praktiką, autorė suprato, kad netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokos, kuri būtų bendrai suvokiama ir naudojama Europoje bei kitose pasaulio šalyse, nėra, nes dėl skirtingo jos reglamentavimo, nesutaptų sąvokos apimtys, t.y. netiesioginės

²⁰ Selelionytė-Drukteinienė S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos: daktaro disertacija, soc. mokslai: teisė (01-S), 2008. P.58-59.

deliktinės atsakomybės atvejai. Žinoma, galima nustatyti valstybes, kuriose netiesioginės deliktinės atsakomybės institutas sutampa. Tam, kad nebūtų suformuota klaidinga netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka Lietuvoje, autorė aptars plačiai užsienio bei Lietuvos teisinėje literatūroje naudojamas netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokas.

Šiuo metu galiojantis LR CK buvo parengtas atsižvelgiant į kitų valstybių sukauptą patirtį. Atitinkamai ir netiesioginės deliktinės atsakomybės institutas bei jo konkretūs atvejai, pavyzdžiui, darbdavio atsakomybė už darbuotojo padarytą žalą, parengti atsižvelgiant į užsienio valstybių patirtį. Darbo autorė, nagrinėdama Anglijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje egzistuojantį netiesioginės deliktinės atsakomybės institutą susidūrė su keliomis netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokomis. Visų pirma, su „angliška“ netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka – „*vicarious liability*“ (liet. netiesioginė deliktinė atsakomybė), kurią V. Mikelėnas naudojo vadovėlyje „Prievolių teisė. Pirmoji dalis“, apibrėždamas netiesioginę deliktinę atsakomybę ar atsakomybę už trečiojo asmens veiksmus Lietuvoje. Taip pat Anglijos teisinėje sistemoje naudojamas netiesioginės deliktinės atsakomybės modelis – trečiojo asmens atsakomybė (*angl. third party liability*). Tačiau terminas, apimantis netiesioginę deliktinę atsakomybę bendrąja prasme, ir kuris naudojamas teisinėje literatūroje apžvelgiant Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos teisines sistemas, bei įvardijamas Europos deliktų teisės principuose, yra laikomas atsakomybė už kitus (*angl. liability for others*).

„*Vicarious liability*“ terminas (liet. netiesioginė deliktinė atsakomybė), kaip netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka, yra kilęs iš bendrosios teisės sistemos. Teisės žodynyje ši netiesioginė atsakomybė apibūdinama kaip teisinė atsakomybė, paskirta vienam asmeniui už deliktus ar nusikaltimus, padarytus kito asmens (dažniausiai darbuotojo, bet kartais ir asmens, dirbančio pagal nepriklausomą sutartį ar atstovo), nors netiesiogiai atsakingas asmuo nėra asmeniškai kaltas. Kriterijus yra tai, ar deliktas yra pakankamai glaudžiai susijęs su darbu, kad gali būti teisinga ir pagrįsta laikyti darbdavį netiesiogiai atsakingu. Anglijoje egzistuojančios netiesioginės deliktinės atsakomybės (*angl. vicarious liability*) sąvokos tikslas yra užtikrinti, kad darbdavys atlygins nuostolius, sąlygotus jo verslo operacijų.²¹ Kadangi darbdaviui atsakomybė yra taikoma nesant jo asmeninės kaltės, netiesioginė deliktinė atsakomybė šiuo atveju yra be kaltės, kitaip griežtoji atsakomybė. Ši sąvoka atskleidžia siaurą netiesioginės deliktinės atsakomybės sritį – darbdavio atsakomybę už samdomų darbuotojų padarytą žalą ir asmens, dirbančio pagal sutartį, kaip nepriklausomo darbuotojo ar atstovo padarytą žalą, dėl to tokios apimties Anglijoje vyraujančios netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka tiriamajame darbe nebus tapatinama su netiesiogine deliktine atsakomybe Lietuvoje. Šiuo metu galime manyti, kad netiesioginės deliktinės atsakomybės (*angl. vicarious liability*) sąvoka, kilusi iš Anglijos, galioja ir Lietuvoje, nes LR CK 6.264–6.265 straipsniuose yra apibrėžti būtent tokie santykiai, t.y. santykiai tarp darbdavio ir

²¹ Elizabeth A. Martin. A dictionary of law, sixth edition. New York, 2006: Oxford university press. P. 516.

darbuotojo ar atstovo. Tačiau negalime to teigti, nes tik paviršutiniškai apžvelgėme sąvokos reikšmę ir neaišku koks tiksliai teisinis režimas yra taikomas „angliškajai“ netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokai. Tai bus aptarta kitoje darbo dalyje apie galiojančius netiesiogines deliktinės atsakomybės teisinius režimus.

Netiesioginės deliktinės atsakomybės samprata, kaip trečiojo asmens atsakomybė (angl. *third party liability*), stebima Anglijos teisinėje sistemoje. Trečiojo asmens atsakomybė plačiai aptarta autorės Claire McIvor knygoje, kur ji atskiriama kaip atsakomybė už kitų asmenų padarytą žalą be „*vicarious liability*“ (liet. netiesioginė deliktinė atsakomybė) sąvokos požymių. Autorė Claire McIvor trečiojo asmens atsakomybę apibūdino kaip atsakomybę už kitų asmenų veiksmus, kuri nuo netiesioginės deliktinės atsakomybės „*vicarious liability*“ sąvokos prasme skiriasi tuo, kad ji grindžiama asmenine atsakovo kalte.²² Asmeninė atsakovo kaltė pasižymi rūpestingumo, priežiūros pareigų (angl. *duty of care, duty to supervise*) pažeidimu. Kaip matome, Anglijos civilinėje teisėje atsakomybė už kitų asmenų padarytą žalą išsiskiria į netiesioginę deliktinę atsakomybę „*vicarious liability*“ sąvokos prasme ir į trečiojo asmens atsakomybę (angl. *third party liability*), kurių esminis skirtumas yra kaltinamojo atsakomybė be jo asmeninės kaltės ir esant jo asmeninei kaltei. Netiesioginė deliktinė atsakomybė „*vicarious liability*“ sąvokos prasme yra laikoma griežta atsakomybe už kito asmens sukeltą žalą ir nepripažįsta, kad atsakomybė už kito asmens veiksmus, esant atsakingojo asmeninei kaltei, yra netiesioginė deliktinė atsakomybė.

Lietuvoje netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka yra apibrėžiama kur kas lanksčiau ir apima visus civilinės atsakomybės atvejus, kuomet žalą privalo atlyginti asmuo atsakingas už tą žalą sukėlusio asmens veiksmus. Tai patvirtina LR CK 6.246 str. 2 d. ir 6.263 str. 3 d. įtvirtintos nuostatos.

Kaip autorė minėjo, kiekviena valstybė vartoja jai būdingą netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoką. Siekiant harmonizuoti ir suvienodinti deliktinę teisę Europoje buvo įsteigtas Europos deliktų ir draudimo teisės institutas (angl. *The European Centre of Tort and Insurance Law*). Čia susikūrė Europos deliktų teisės grupė (*The European Group on Tort Law*), kuriai buvo nustatytas pagrindinis uždavinys – Europos deliktų teisės principų sudarymas. Grupė atlikdama plačius lyginamuosius tyrimus siekia sukurti pagrindus, kuriais remiantis būtų galima diskutuoti apie deliktinės teisės harmonizavimą Europos Sąjungoje bei galimybę kodifikuoti Europos privatinę teisę. 2004 metais teisės specialistų ir kitų suinteresuotų šalių diskusijai buvo pristatyti Europos deliktų teisės principai (*The Principles of European Tort Law*). Tai yra pilnas principų, turinčių rekomendacinį charakterį (angl. „*soft law*“), rinkinys, reglamentuojantis pagrindinius deliktinės atsakomybės instituto elementus. Rengiant šiuos principus, visapusiškai ir nuodugnai buvo nagrinėjamos atskiros temos, formuojančios deliktinės atsakomybės institutą, tokios kaip neteisėti

²² Claire McIvor. *Third party liability in tort*. Oxford, Portland (Or.): Hart Publishing, 2006. P. 1.

veiksmi, priežastinis ryšys, žala, kaltė, griežta atsakomybė, atsakomybė už kitų asmenų padarytą žalą, atsakomybė už kelių asmenų padarytą žalą ir nukentėjusiojo kaltė. Priimant kiekvieną principų nuostatą, autoriai siekė pateikti tokį bendrą problemos sprendimą, kuris būtų geriausias visai Europai. Principų projektas vertinamas kaip skirtingų požiūrių ir sprendimų atitinkamose šalyse kompromisas, kurių tikslas suartinti skirtumus ir rasti protingą ir aiškų būdą spręsti nagrinėjamas problemas. Autoriai kartu su principais pateikia ir jų komentarą, kuris paaiškina *inter alia*, kokią, autorių nuomone, reikšmę turi įvairūs faktoriai. Grupė pažymėjo, kad parengtais principais siekiama pateikti deliktinės atsakomybės normų tobulinimo ir harmonizavimo Europoje pagrindą²³.

Europos deliktų teisės principai apibrėžia ir netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo principus ir čia šios atsakomybės institutas yra įvardintas kaip atsakomybė už kitus (*angl. liability for others*). Europos deliktų teisės grupė priėjo bendrą išvadą, jog bendrosios teisės sistemose terminas „*vicarious liability*“ (liet. netiesioginė deliktinė atsakomybė) apibūdina situaciją kai A atsako už B padarytą pažeidimą C atžvilgiu, nereikalaujant A kaltės. Tokiose situacijose A netiesioginė deliktinė atsakomybė nustatyta kaip griežtoji atsakomybė. Tai gali būti taikoma darbdaviui, kuris daugelyje teisinių sistemų atsakingas griežtos atsakomybės pagrindais už žalą, padarytą darbuotojo dėl savo neatsargumo. Prancūzijoje tokį netiesioginės atsakomybės modelį galima taikyti ir tėvams, kurie yra griežtai atsakingi už jų nepilnamečių vaikų sukeltus nuostolius, tačiau daugumoje kitų jurisdikcijų tėvų atsakomybė grindžiama priežiūros trūkumo prezumpcija²⁴. Būtent dėl šių priežasčių vietoj termino „*vicarious liability*“ (liet. netiesioginė deliktinė atsakomybė) buvo pasirinktas kur kas bendresnis ir neutraleresnis terminas – „*liability for others*“ (liet. atsakomybė už kitus).

Europos deliktų teisės principų šeštasis skyrius skirtas atsakomybės už kitus asmenis apibrėžimui, kur atsakomybė išskiriama į dvi rūšis: atsakomybė už nepilnamečius ar psichiškai neįgalius asmenis ir atsakomybė už samdinius. Aiškinant atsakomybės už samdinius sąlygas, yra kalbama ir apie valstybės atsakomybę už valstybės tarnautojus ar pareigūnus. Europos deliktų teisės grupė aiškina, kad dauguma valstybių suformavo specialias taisykles, reguliuojančias valstybės atsakomybę už žalą, sukeltą valstybės tarnautojų ar pareigūnų, ir, jos nuomone, neturėtų būti nurodytos rekomendacijos kaip nacionalinė teisė turėtų spręsti valstybės atsakomybės problemas, nes ši sritis yra stipriai įtakota istorinio ir kultūrinio paveldo²⁵. Iš to, kad valstybės atsakomybė yra aptarta Europos deliktų teisės principų šeštojo skyriaus komentare, galime daryti išvadą, kad pagal Europos deliktų teisės principus ji yra laikoma atsakomybe už kitų asmenų veiksmus.

²³ European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary. – Wien: Springer-Verlag, 2005. P. 13-18.

²⁴ Ten pat. P. 112.

²⁵ Ten pat. P. 119.

Darbo autorė neatsisako nė vieno iš apžvelgtų terminų naudojimo, nes toliau bus nagrinėjami netiesioginės deliktinės atsakomybės režimai, galiojantys Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir Lietuvoje. Tačiau jei jie bus naudojami, tai tik taip, kaip jie yra apibrėžti, ir tuomet, kai bus siekiama išskirti šių terminų ypatumus. Bendrai kalbant apie netiesioginę deliktinę atsakomybę bus turima omenyje tokia netiesioginė deliktinė atsakomybė, kokia apibrėžta LR CK 6.246 str. 2 d. ir 6.263 str. 3 d., t.y. atsakomybė už kito asmens padarytą žalą, kai asmuo yra atsakingas už žalą sukėlusiojo veiksmus. Netiesiogine deliktine atsakomybe bus laikomi LR CK 6.264-6.265 str., 6.268 str. 4 d., 6.271-6.272 str., 6.275-6.278 str. numatyti atvejai. Iš to, kas aptarta, netiesioginė deliktinė atsakomybė šiame darbe yra vienoda su netiesioginės deliktinės atsakomybės apibrėžimu Europos deliktų teisės principuose – atsakomybė už kitus (*angl. liability for others*).

1.3. Netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai

1.3.1. Netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai Prancūzijoje, Anglijoje ir Vokietijoje

Šioje darbo dalyje autorė apžvelgs Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje galiojančią netiesioginės deliktinės atsakomybės reglamentavimą ir apibrėš netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinius režimus. Kitoje skyriaus dalyje gautus analizės rezultatus palygins su Lietuvoje egzistuojančiais netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniais režimais. Tokios analizės tikslas – nustatyti, koks netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinis režimas yra reglamentuojamas Lietuvoje bei kitose šalyse, kokie netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai mechanizmai išskiriami minėtose šalyse ir ar jie yra bendri tarp šalių. Netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinį režimą autorė apibrėžia kaip teisės aktais nustatytą netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo sąlygų, priemonių, būdų visumą, sudarančią atitinkamą netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo tvarką.

Apžvelgus netiesioginės deliktinės atsakomybės reglamentavimą kitose valstybėse, matyti, kad jis yra skirtingas. Prancūzijos civiliniame kodekse yra numatyta teisės norma, apibrėžianti netiesioginę deliktinę atsakomybę ir atskirai reglamentuojama tėvų atsakomybė už jų vaikus, darbdavių atsakomybė už jų darbuotojus ir mokytojų atsakomybė už jų studentus. Nuo 1990 metų pradžios Prancūzijoje buvo išaiškinta, jog teisės norma, apibrėžianti netiesioginę deliktinę atsakomybę, reglamentuoja bendrąją netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklę, kuria vadovaujantis atsakomybė už kitus yra taikoma ir tais atvejais, kurie nėra specialiai numatyti įstatyme. Bendrąją netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklę Prancūzijoje teismai taiko tiesiogiai ir taip yra nustatomi nauji netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai. Anglijos teisėje numatyta netiesioginė deliktinė atsakomybė už darbuotojus reglamentuojama taip kaip ir Prancūzijoje, tačiau nėra nustatyta bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklė,

kuria vadovaujantis būtų galima nustatyti papildomus netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejus. Vokietijos teisėje netiesioginė deliktinė atsakomybė apima kelis atskirus atsakomybės už kitus asmenis atvejus, tačiau, kaip ir Anglijoje, nėra nustatyta bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės taisyklė²⁶. Toliau darbe, siekiant išsiaiškinti, kokie netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai yra nustatyti minėtose šalyse, bus nagrinėjamas jų teisinis reglamentavimas bei taikymas.

Prancūzijos civilinio kodekso²⁷ skyriuje „tyčiniai ir netyčiniai teisės pažeidimai (deliktai)“ 1384 str. 1 d. numatyta, kad asmuo yra atsakingas ne vien už žalą, kurią jis sukėlė savo veiksmais, bet ir už tą, kuri yra sukelta to asmens veiksmais, už kurią jis yra atsakingas. Būtent šioje normoje yra nustatyta bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklė, naudojama Prancūzijos teisinėje sistemoje. Prancūzijos civiliniame kodekse yra išskirti ir specialieji netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai. Vienas iš specialiųjų netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejų yra numatytas 1384 str. 4 d. – tėvų atsakomybė už jų nepilnamečių vaikų padarytą žalą, o to paties straipsnio 6 dalyje numatyta, kad mokytojas, meistras yra atsakingas už savo mokinio, pameistrio sukeltą žalą. Atsakomybė tėvams yra taikoma už nepilnamečių vaikų, gyvenančių kartu su jais, padarytą žalą, o mokytojams, meistrams taikoma atsakomybė už mokinių, pameistrių padarytą žalą tuo metu, kai pastarieji buvo jų prižiūrimi. Tad atsakingus asmenis su žala sukėlusiais asmenimis sieja tarpusavio ryšys grindžiamas rūpestingumo pareiga (*angl. duty of care*). Taikant atsakomybę tėvams, mokytojams, meistrams, Prancūzijos civiliniame kodekse nustatyta kaltės atitinkamai už savo nepilnamečių vaikų ar pameistrio sukeltą žalą prezumpcija ir atsakomybė gali būti netaikoma, jei tėvai, mokytojai ar meistrai įrodytų, kad rūpestingai elgėsi prižiūrėdami jų priežiūroje buvusius asmenis ir dėl objektyvių priežasčių negalėjo užkirsti kelio veiksams, kurie ir yra pagrindas šiai atsakomybei kilti. 1384 str. 8 dalyje numatyta mokytojo atsakomybė už mokinių, buvusių jo priežiūroje, sukeltą žalą. Šiuo atveju kaltė nėra preziumuojama ir našta įrodyti kaltę, neatsargumą ar nerūpestingumą tenka ieškovui.

Prancūzijos civiliniame kodekse nėra įvardinta globėjų, mokymo, priežiūros, gydymo įstaigų atsakomybė už nepilnamečių vaikų padarytą žalą, taip pat globėjų, įstaigų atsakomybės už psichiškai neįgalių asmenų sukeltą žalą. Apžvelgus Prancūzijos teismų praktiką matyti, kad šiais atvejais atsakomybė yra taikoma, vadovaujantis bendrąja netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisykle. Kaip buvo autorės paminėta, bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklė Prancūzijos civiliniame kodekse yra įtvirtinta 1384 str. 1 d., tačiau iki tol, kol buvo prieita prie tokio teisės normos aiškinimo, kilo daug diskusijų – ar ši norma atlieka tik įžangos funkciją į netiesioginės deliktinės atsakomybės reglamentavimą, ar duoda pagrindą bendrajai

²⁶ W. V. Gerven, J. Lever, P. Larouche. Common law of Europe casebooks. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 467.

²⁷ Prancūzijos civilinis kodeksas//http://195.83.177.9/upl/pdf/code_22.pdf; peržiūrėta: 2012-02-08.

atsakomybės už kitus asmenis taikymo taisyklei nustatyti, kuria remiantis kaip pavyzdžiai pateikti Prancūzijos civilinio kodekso 1384 str. 4-8 dalyse įtvirtinti specialieji netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai²⁸. Šias prieštaringas dvi nuomones pašalino Prancūzijos kasacinis teismas 1991 m. kovo 29 d. byloje dėl psichinių trūkumų turinčio asmens sukulto gaisro. Teismas nustatė, kad psichinių trūkumų turintis asmuo buvo apgyvendintas atsakovo asociacijoje, kur buvo vykdoma jo priežiūra, kurios metu psichinių trūkumų turinčiam asmeniui dieną buvo patikėti darbai už centro ribų. Tokio darbo metu psichiškai neįgalus asmuo sukėlė gaisrą ieškovui priklausančiame miške ir padarė žalos. Teismas nustatė, kad asociacija turi atsakyti už žalą, sukeltą psichinių trūkumų turinčio asmens, pagal 1384 str. 1 d., ir pagrindė šį savo sprendimą tuo, kad atsakovas, t.y. asociacija, prisiėmė nuolatinę atsakomybę už asmens, kuris sukėlė žalą, veiklos organizavimą ir kontroliavimą, bei pripažino, kad 1384 str. 1 d. yra įtvirtinta bendroji atsakomybės už kitus asmenis taikymo taisyklė²⁹. Vadovaujantis tuo, kas nustatyta, galime patvirtinti, kad Prancūzijoje yra nustatyta bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės, t.y. atsakomybės už kitus asmenis, taikymo taisyklė, kurios *conditio sine qua non (liet. būtina sąlyga)* yra nuolatinė žalą sukėlusio asmens priežiūra ar kontrolė. Tad asmuo, kuris nuolatos prižiūri ar kontroliuoja kitą asmenį ir yra atsakingas už šios priežiūros vykdymą bei organizavimą, netiesiogiai atsakys už pastarąjo sukeltą žalą, nors tokia situacija *expressis verbis* ir nebus numatyta Prancūzijos civiliniame kodekse.

Tiriant Prancūzijoje suformuotą praktiką dėl atsakomybės už kito asmens sukeltą žalą, nustatyta, kad atsakomybė už kitus, tėvų atsakomybė už vaikus, darbdavio atsakomybė už darbuotojus, pagal Prancūzijos civilinio kodekso 1384 str. 1, 4 ir 5 dalis, yra objektyvi, t.y. griežtoji. Prancūzijos kasacinis teismas, nagrinėdamas bylą dėl tėvų atsakomybės už savo vaikų sukeltą žalą, išaiškino, kad tėvai gali išvengti atsakomybės, jei įrodo, kad negalėjo užkirsti kelio žalai dėl nenugalimos jėgos arba dėl nukentėjusiojo kaltės, visais kitais atvejais jie turi atsakyti už nepilnamečių vaikų padarytą žalą, nepaisant jų kaltės, svarbu, kad būtų priežastinis ryšys tarp žalos ir vaiko veiksmų³⁰. Iš tokio Prancūzijos kasacinio teismo suformuoto tėvų atsakomybės aiškinimo galime suprasti, kad netiesioginei atsakomybei atsirasti reikalinga nustatyti vaiko veiksmų neteisėtumą, kuris yra nustatomas remiantis generalinio delikto doktrina, t.y. žalos padarymas yra

²⁸ 1384 str. 4 d. Tėvas ir motina, jei jie globoja vaiką, yra kartu ar atskirai, atsakingi už nuostolius, sukeltus jų nepilnamečio vaiko, gyvenančio su jais.

1384 str. 5 d. viršinininkas [maitres] ir darbdavys [commettants] yra atsakingi už jų darbininkų [domestiques] ir darbuotojų [preposes] sukeltą žalą, atliekant darbus, kuriems jie buvo įdarbinti.

1384 str. 6 d. mokyklos mokytojai ir meistrai yra atsakingi už mokinių ar pameistrių sukeltą žalą, kol pastarieji buvo jų prižiūrimi.

1384 str. 7 d. prieš tai išvardintos atsakomybės nekyla, jei tėvas ir motina ar meistras gali įrodyti, kad jis negalėjo užkirsti kelio žalingai elgesio eigai.

1384 str. 8 d. Bet kokia mokyklos mokytojo klaida, nerūpestingumas ar neatsargumas, kuris yra įtariamasis sukėles žalingą elgesio eigą, turi būti įrodytas ieškovo.

²⁹ Walter van Gerven, Jeremy Lever, Pierre Larouche. Common law of Europe casebooks: Tort Law. Oxford and Portland, Oregon: Hart publishing, 2000. P. 518-519.

³⁰ Ten pat. P. 520-521.

laikomas deliktu, o tai reiškia veiksmų neteisėtumo ir kaltės prezumpciją. Nustačius vaiko atliktų veiksmų neteisėtumą, tėvų atsakomybė yra preziumuojama ir taikoma griežtoji atsakomybė.

Prancūzijos civilinio kodekso 1384 str. 5 d. numatyta darbdavio atsakomybė už darbuotojo padarytą žalą, vykdant pareigas, kurioms buvo įdarbinti (*pranc. dans les fonctions*). Nustatant darbdavio atsakomybę už darbuotojo sukeltą žalą, atsakomybė vertinama objektyviai, tačiau vertinant darbuotojo veiksmus, reikalinga nustatyti jo kaltę.

Galima daryti išvadas, kad Prancūzijos civilinėje teisėje bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklė, atsakomybė už nepilnamečius vaikus, pameistrius, taip pat kaip ir atsakomybė už darbuotojus yra objektyvūs atsakomybės teisiniai režimai. Tik mokytojo atsakomybė už mokinių padarytą žalą išlieka kalte grindžiamu teisiniu režimu³¹. Taip pat labai svarbus dalykas tai, kad esant nustatytai bendrajai netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklei, Prancūzijos civiliniame kodekse numatytų netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejų sąrašas nėra baigtinis ir, kaip matyti iš pateiktos teismų praktikos, gali būti nustatyti papildomi atvejai, kuomet asmuo tampa atsakingu už kito asmens veiksmus.

Anglijoje, kaip bendrosios teisės sistemos (*angl. common law*) šalyje, civilinę teisę formavo ir formuoja teismų sprendimai ir teismo precedentas yra pagrindinis teisės šaltinis. Taip pat Anglijoje nėra kodifikuotos rašytinės teisės, dėl to, skirtingai nei Prancūzija, Vokietija ar Lietuva bei kitos kontinentinės teisės sistemos šalys, Anglija neturi civilinio kodekso. Tad nagrinėjant Anglijos netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymą, nebus apžvelgiamos teisės normos, o remiamasi teismų praktika. Plačiausias netiesioginės deliktinės atsakomybės (*angl. vicarious liability*) režimas Anglijoje yra atsakomybė už darbuotojus, kuomet asmuo tampa atsakingas už žalą, padarytą kito asmens, nepriklausomai nuo to, ar atsakingas asmuo yra kaltas. Be to, yra ir kitų atvejų, kuomet Anglijoje asmeniui taikoma atsakomybė už kito asmens žalingą elgesį, bet ji yra pagrįsta atsakingo asmens asmenine kalte ir dėl to Anglijoje nėra laikoma netiesiogine deliktine atsakomybe. Tokios atsakomybės pavyzdžiais pateikiama atsakomybė už globojamus asmenis, tėvų, mokymo įstaigų atsakomybė už nepilnamečius vaikus³². Anglijoje tokia atsakomybė yra atskira atsakomybės už kitus asmenis rūšis, vadinama trečiojo asmens atsakomybe (*angl. third party liability*).

Anglijoje darbdavys yra atsakingas už darbuotojo padarytą pažeidimą, atliekant savo darbą (*angl. in the course of employment*). Ši atsakomybė jokių būdu nėra priklausoma nuo darbdavio kaltės ir net rūpestingumas renkantis darbuotojus, apmokymai ar priežiūra neapsaugos darbdavio nuo atsakomybės. Netiesioginė deliktinė atsakomybė šiuo atveju yra griežta. Taip pat šis atsakomybės režimas yra taikomas ir juridiniams asmenims, kurie turi atsakyti už jų darbuotojų padarytus deliktus taip pat griežtai kaip ir fiziniai asmenys. Toks netiesioginės deliktinės

³¹ Ten pat. P. 522.

³² W. V. Gerven, J. Lever, P. Larouche. Common law of Europe casebooks. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000. P. 514.

atsakomybės režimas yra tapatus su Romėnų teisėje nustatyta asmens, turinčio valdžią (šeimos galva), atsakomybe už asmenų *alieni iuris* (liet. *pavaldžių vaikų, vergu*) deliktus, kuri buvo vadinama noksaline (iš lotynų kalbos *nox* – žala). Atsakomybės pagal noksalinį ieškinį esmė sudarė tai, kad šeimos tėvas ar vergo šeimininkas privalėdavęs perduoti ieškovui (nukentėjusiajam) kaltininką (lot. *noxam dare*) arba atlyginti žalą, sumokėti baudą (lot. *noxam sarcise*). XII lentelių įstatymai numatė galimybę noksalinį ieškinį pareikšti vagystės atveju ir tuomet, kai žalą sukeldavo vergas³³.

Toks pat teisinis režimas Anglijoje yra nustatytas ir valstybės netiesioginei deliktinei atsakomybei (*angl. vicarious liability*). Remiantis 1947 m. Anglijos Karūnos teismo proceso aktu, už žalą Anglijoje atsako Karūna, tačiau ieškiniai faktiškai reiškiami atitinkamam centrinės vyriausybės departamentui arba, jei yra neaiškumų, generaliniam prokurorui. Karūna neatsako už policijos neteisėtais veiksmais sukeltą žalą, nes policijos pareigūnai nėra nei Karūnos, nei vietos valdžios pareigūnai. Už ją pagal netiesioginės deliktinės atsakomybės taisyklės atsako vyriausiasis konsteblis. Pagal bendrą Anglijos teisėje galiojančią taisyklę, netaikomą tik keliems konkrečioms deliktams, valstybė laikoma pagal griežtos atsakomybės taisyklės netiesiogiai atsakinga už pareigūnų veiksmus (iš esmės analogiškai kaip darbdavys atsako už darbuotojo tretiesiems asmenims padarytą žalą)³⁴.

Kalbant apie Vokietijos teisėje galiojančią netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinį režimą, galime režiūuoti, kad norint nustatyti asmens atsakomybę už kito asmens veiksmus vyrauja bendras bruožas – asmuo turi būti įpareigotas įstatymo ar sutarties kontroliuoti bei prižiūrėti (*angl. duty to control, duty to supervise*) pažeidėją bei jo elgesį. Tai suponuoja, kad Vokietijoje galioja netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinis režimas, grindžiamas kalte. Vienas iš netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejų yra numatytas Vokietijos civiliniame kodekse 831 straipsnyje. Čia sakoma, kad darbdavys atsako už jo darbuotojo neteisėtai padarytą žalą, atliekant darbinės pareigas, išskyrus, jei darbdavys įrodytų, kad jis rūpestingai rinkosi ir kontroliavo pavaldinį³⁵. Analizuojant šią normą galime išskirti, kad darbdavys atsako už tą žalą, kurią darbuotojas padarė atlikdamas darbinės pareigas ir darbdavys įrodęs, kad tinkamai ir kruopščiai elgėsi vykdydamas darbuotojo

³³ Vėlyvis S., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir jų komentarai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007. P.125-126.

³⁴ Selelionytė-Drukteinienė S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos: daktaro disertacija, soc. Mokslai: teisė (01-S), 2008. P.72.

³⁵ Vokietijos civilinio kodekso 831 str. numatyta: „(1) asmuo, kuris naudoja kitą asmenį darbui atlikti, yra atsakingas kompensuoti nuostolius, kuriuos kitas asmuo, vykdydamas darbą, neteisėtai padarė trečiajam asmeniui. Atsakomybė už nuostolius netaikoma, jei atstovaujamasis buvo prideramai atidus rinkdamasis asmenį ir suteikdamas aparatus ar įrengimus, ar prižiūrėdamas darbą, taip pat įvykdė įprastą priežiūrą dėl atsargumo ir kontrolės, arba jei žala būtų atsiradusi nepaisant tokios priežiūros įvykdymo.

(2) tokia pati atsakomybė tenka asmeniui, kuris pagal sutartį su darbdaviu, išipareigoja prisiimti atsakomybę už bet kurį iš nurodytų faktų 1 dalyje antrame sakinyje// http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html#gl_p3315; peržiūrėta: 2012-02-09.

pasirinkimą ir jo kontrolę, gali būti atleistas nuo atsakomybės³⁶. Vokietijos teismų praktikoje yra išaiškinta, kad darbdavys gali būti atleistas nuo atsakomybės ne tik tuo atveju jei įrodo, kad jis buvo atidus renkantis, prižiūrint darbuotoją, tačiau taip pat nustačius, kad darbuotojas veikė be kaltės³⁷. Dėl to, galime teigti, kad darbdavio atsakomybė yra grindžiama jo asmenine kalte ir kalte, kuri yra sutapatinama su darbuotojo kalte.

Vokietijos civilinio kodekso 832 straipsnyje numatyta, kad asmuo, kuris yra įpareigotas prižiūrėti asmenį, kuriam reikalinga priežiūra dėl to, kad jis yra nepilnametis ar dėl jo psichinės ar fizinės būklės, yra atsakingas kompensuoti nuostolius, kuriuos tas asmuo neteisėtai sukėlė trečiajam asmeniui. Numatyta išimtis, kad atsakomybė už žalą nėra taikoma, jei asmuo įvykdo visus pareigos prižiūrėti (*angl. duty to supervise*) reikalavimus arba jei žala vis vien būtų sukelta, nepaisant to, kad pareiga prižiūrėti būtų tinkamai įvykdyta. Pagal pirmąją straipsnio dalį asmenys, turintys pareigą prižiūrėti nepilnamečius vaikus ar suaugusius asmenis su psichiniais ar fiziniais trūkumais, yra tėvai, repetitoriai, instruktoriai. Šio straipsnio antroji dalis išplečia atsakingų asmenų ratą, įtraukdama sąlygą, kad tokia pati atsakomybė taikoma ir asmenims, kurie prisiima pareigą prižiūrėti (*angl. duty to supervise*) nepilnamečius ar suaugusius asmenis su psichiniais ar fiziniais trūkumais sutartimi. Atsižvelgdami į nustatytus bruožus, galime sakyti, kad netiesioginei deliktinei atsakomybei taikyti būtina nustatyti prižiūrimo nepilnamečio vaiko ar suaugusio asmens trečiajam asmeniui padarytą žalą ir atsakovo pareigą prižiūrėti nepilnametį ar suaugusį asmenį. Šis straipsnis, lygiai taip pat kaip ir 831 straipsnis, sukuria netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinį režimą, grindžiamą kalte.

Be šių aptartų netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejų Vokietijos civilinėje teisėje egzistuoja ir kiti: bendrovės, valstybės atsakomybė už žalą, padarytą aukšto rango darbuotojo (pvz., generalinis direktorius, ministerijos narys), valstybės atsakomybė už neteisėtus valstybės tarnautojų veiksmus ir kiti specialūs netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai tiesiogiai susiję su deliktine teise, randami civilinio kodekso 254 str. (darbuotojų neatsargumas), 701 str. (netiesioginė restorano savininko ar baro šeimininko deliktinė atsakomybė už darbuotojus), 734 str. (laivų savininkų neatsargumas), 607, 607a str. (krovinių gabenimo agento netiesioginė deliktinė atsakomybė už jo darbuotojus) ir kt.

Išvardinti netiesioginės deliktinės atsakomybės pagrindiniai atvejai laikomi pagrindinių deliktinės atsakomybės taisyklių, numatytų Vokietijos civilinio kodekso 823 str. 1 ir 2 d., 826 str., modifikacija. Šios pagrindinės taisyklės suponuoja, kad asmuo yra atsakingas dėl savo neteisėtų ir kaltų veiksmų, sukėlusių žalą bet kuriems saugomiems interesams. Atsakomybė už kitų asmenų veiksmus yra išimtis, kuriai reikalingas teisinis pagrindimas. Visi netiesioginės deliktinės

³⁶ A.Hartkamp, M. Hesselink, E. Hondius. Toward European civil code. Fourth edition. Great Britain: Kluwer law international, 2011. P. 910.

³⁷ Ten pat. P. 910-911.

atsakomybės atvejai yra grindžiami viena bendra idėja – privalo egzistuoti tam tikros pareigos kontroliuoti kitus³⁸.

Iš pateiktos informacijos apie Vokietijoje galiojančią netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinį režimą, matyti, kad nėra nustatyta bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklė ir Vokietijos civiliniame kodekse yra pateiktas išsamus netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejų sąrašas. Netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai turi bendrą bruožą, kad atsakomybė grindžiama asmenine atsakingo asmens kalte, pasižyminčia pareigų elgtis rūpestingai (*angl. duty of care*), prižiūrėti (*angl. duty to supervise*) ir kontroliuoti (*angl. duty to control*) kitus asmenis pažeidimu. Tad galime išskirti, kad atsakomybės už nepilnamečių vaikų, psichinių ar fizinių trūkumų turinčių suaugusių asmenų sukeltą žalą teisinis režimas yra grindžiamas kalte. Atsakomybė už žalą, padarytą darbuotojų, aukšto rango darbuotojo, valstybės atsakomybė už neteisėtus valstybės tarnautojų veiksmus taip pat grindžiami atsakingo asmens kalte, tačiau yra taikomas ir griežtos atsakomybės teisinis mechanizmas - žalą padariusio asmens kaltė yra primetama atsakingam asmeniui, t.y. atsakingojo kaltė sutapatinama su žala sukėlusio asmens kalte.

Aptarus netiesioginės deliktinės atsakomybės reglamentavimą Prancūzijoje, Anglijoje, Vokietijoje darbo autorė išskyrė, kad egzistuoja netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinis režimas, grindžiamas kalte ir teisinis režimas, grindžiamas griežtąja atsakomybe. Tačiau, Anglijoje atsakomybė už kitus asmenis, grindžiama atsakingo asmens kalte, nėra laikoma netiesiogine deliktine atsakomybe (*angl. vicarious liability*) ir čia netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinis režimas yra vienintelis – grindžiamas griežtąja atsakomybe. Vokietijoje taikomas netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinis režimas yra grindžiamas kalte, tačiau kai kuriais atvejais yra taikomi griežtosios atsakomybės teisiniai mechanizmai ir tai suteikia teisiniam režimui griežtumo. Prancūzijoje egzistuoja abu netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai - tiek grindžiamas griežtąja atsakomybe, tiek grindžiamas kalte.

1.3.2. Netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniai režimai Lietuvoje

Darbo autorė, išnagrinėjusi LR CK normas, reglamentuojančias deliktinę atsakomybę, netiesioginę deliktinę atsakomybę, Lietuvos teisinę literatūrą, užsienio teisinę literatūrą, teismų praktiką, daro išvadą, kad Lietuvoje nėra nustatyta bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklė, kuria vadovaujantis teismai netiesioginę deliktinę atsakomybę galėtų taikyti tiesiogiai. Lietuvos civilinės teisės normose, reglamentuojančiose netiesioginę deliktinę atsakomybę, yra numatyta, kad netiesioginė deliktinė atsakomybė yra taikoma įstatymų numatytais atvejais. Tačiau, skirtingai nei Vokietijos, Lietuvos civilinėje teisėje yra tiksliai ir aiškiai apibrėžta

³⁸ Unification of tort law: liability for damage caused by others. J. Spier (ed.). Great Britain: Kluwer Law International, 2003. P. 106-109.

kas yra netiesioginė atsakomybė ir tai suteikia teisiniam reguliavimui aiškius pagrindus. Tad kalbant apie netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinį režimą Lietuvoje, galima teigti, kad jis yra apibrėžtas specialiomis LR CK numatytais normomis.

Kaip darbe jau buvo minėta, LR CK 6.246 str. 2 d. ir 6.263 str. 3 d. yra numatytas netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymas, kur sakoma, kad įstatymų numatytais atvejais asmuo privalo atlyginti kito asmens veiksmais sukeltą žalą, už kurio veiksmus jis yra atsakingas. Toks įstatymo imperatyvus nurodymas leidžia suprasti, kad LR CK yra pateiktas baigtinis netiesioginės deliktinės atsakomybės sąrašas ir tik įstatymu gali būti nustatytas papildomas netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejis, bet ne teismo, tiesiogiai taikant LR CK 6.246 str. 2 d., 6.263 str. 3 d.

LR CK numatytus netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejus pagal taikomos atsakomybės teisinį režimą galima sugrupuoti atskiriant atsakomybę už nepilnamečius iki 14 metų ir nuo 14 iki 18 metų (LR CK 6.275, 6.276 str.), atsakomybę už neveiksnius asmenis (LR CK 6.278 str.), už savo veiksmų reikšmės suprasti negalėjusį fizinį asmenį (LR CK 6.268 str. 4 d.), už savo darbuotojus (LR CK 6.264 str.), už įgaliotinį ar atstovą (LR CK 6.265 str.), taip pat valstybės atsakomybę už žalą atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo, ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą (LR CK 6.272 str. 2 d.) kaip netiesioginę deliktinę atsakomybę, grindžiamą kalte. O kitai netiesioginės deliktinės atsakomybės grupei priskirti valstybės atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų (LR CK 6.271 str. 1 d.) ir žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo (LR CK 6.272 str. 1. d.), kuri yra laikoma netiesiogine deliktine atsakomybe, grindžiama griežtąja atsakomybe.

Pagal LR CK 6.275 str., tėvų ir globėjų kaltės principas yra siejamas su nepakankamu auklėjimu ar priežiūros pareigos (*angl. duty to supervise*) pažeidimu, o auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijų kaltės principas siejamas tik su priežiūros nepakankamumu. Atsakingiems asmenims yra galimybė išvengti atsakomybės, įrodžius, kad jie objektyviai negalėjo įgyvendinti savo pareigų. Nepilnametis nuo 14 metų už padarytą žalą atsako pats, jei turi tam lėšų, o jei jis neturi lėšų, tuomet tėvai, globėjai ar įstaigos atsako subsidiariai su nepilnamečiu. Šiuo atveju, kai nepilnametis sulaukia pilnametystės, pareigos atlyginti žalą atsakovas netenka. Lygiai taip pat, kaip dėl atsakomybės už nepilnamečio iki 14 metų padarytą žalą, taip ir šiuo atveju atsakingi asmenys gali išvengti atsakomybės, įrode, kad nėra jų kaltės. Atsakomybė už neveiksnių asmenų padarytą žalą globėjui ar jį prižiūrinčiai institucijai kyla tais pačiais pagrindais, t.y. esant atsakingų asmenų kaltei, pasižyminčiai nepakankama ar netinkama neveiksnaus asmens priežiūra, be to, kaltė preziumuojama. Neveiksnaus asmens globėjas ar

prižiūrinti institucija gali išvengti atsakomybės įrodžiusi, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. LAT praktikoje šiose situacijose kylančiai atsakomybei taip pat yra keliami tokie patys reikalavimai, t.y. kai nustatoma nepilnamečio, neveiksnaus asmens padaryta žala, laikoma kad juos privalėję prižiūrėti asmenys yra kalti, nes jų kaltė yra preziumuojama, o nuo atsakomybės gali būti atleisti įrodę, kad jų kaltės nėra arba nepilnamečio atliktų neteisėtų veiksmų metu jie nebuvo atsakingi už jo priežiūrą. LR CK 6.268 str. 4 d. numatyta atsakomybė už fizinio asmens, negalėjusio suvokti savo veiksmų žalingo pobūdžio, sukeltą žalą. Tuomet, kai tokio asmens sugyventinis, tėvai, pilnamečiai vaikai, žinojo apie fizinio asmens psichinę ligą ar kitokius psichinius trūkumus, tačiau nesiėmė priemonių, kad tas asmuo būtų pripažintas neveiksniu, teismas gali įpareigoti atlyginti žalą subsidiariai su žalą sukėlusiu asmeniu. Įvardintų asmenų kaltė pasižymi nerūpestingumu.

LR CK 6.264 str. numatyta samdančio darbuotojus asmens atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės. Skirtingai nei Anglijoje ar Prancūzijoje, Lietuvos teisinėje literatūroje, teismų praktikoje nėra teigiama, kad darbdavio atsakomybė šiuo atveju yra griežta³⁹. Tačiau yra aiškinama, kad tai vienas iš netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejų, kuomet darbdavio kaltė yra sutapatinama su darbuotojo kalte, t.y. darbdavys atsako už darbuotojo darbo metu padarytą žalą, jei už tą žalą ne darbo metu atsakytų pats darbuotojas. Pastarasis bruožas, t.y. tai, kad darbdavio kaltė sutapatinama su darbuotojo kalte, sieja Lietuvoje nustatytą darbdavio atsakomybės už darbuotojo padarytą žalą teisinį režimą su Anglijoje bei Prancūzijoje nustatytu darbdavio atsakomybės už darbuotojo padarytą žalą teisiniu režimu, grindžiamu griežtąja atsakomybe. Dėl to galima teigti, kad Lietuvoje darbdavio atsakomybė už darbuotojo padarytą žalą taip pat gali būti laikoma griežta. Autorės nuomone, Lietuvoje darbdavio atsakomybė už darbuotojo padarytą žalą nėra laikoma griežta dėl to, kad papildomai yra reikalaujama nustatyti darbdavio asmeninę kalbę. Darbdavys yra asmuo, kuris pats renkasi darbuotoją, jį įdarbinęs priskiria jam funkcijas, kontroliuoja bei prižiūri jo darbą, dėl to jis turi pareigas tinkamai bei rūpestingai rinktis darbuotoją ir kontroliuoti jį bei prižiūrėti jo darbą. Šių darbdaviui priskiriamų pareigų pažeidimas yra jo veiksmų neteisėtumo rodiklis ir laikoma neteisėto darbuotojo elgesio priežastimi. Naudojantis šiomis nuostatomis yra sukuriamas teisinis mechanizmas darbdavio asmeninei kalbei nustatyti. Trumpai galime apibūdinti, kad šios atsakomybės nustatytas teisinis režimas Lietuvoje yra grindžiamas darbdavio asmenine kalbe ir jo kalte, kuri yra sutapatinama su darbuotojo kalte. Autorės buvo nustatyta, kad toks režimas yra taikomas ir Vokietijoje.

³⁹ Norkūnas A., Selelionytė – Dreukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 85-86; Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 213.

Netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinis režimas, nustatytas LR CK 6.264 str., galioja ir LR CK 6.265 str. numatytam atvejui. Skirtumas tas, kad pastaruoju atveju netiesiogiai atsakingas asmuo atsako solidariai su žalą tiesiogiai sukėlusiu asmeniu ir jų nesieja darbiniai santykiai, tačiau vienas asmuo (įgaliotasis, atstovas) vykdo kito asmens nurodymą (įgaliotojas, atstovaujамasis).

Iš deliktinės atsakomybės yra išskiriama viešoji atsakomybė, dar kitaip teisės teorijoje vadinama valstybės deliktine atsakomybe, kur prievolės subjektas yra valstybė ar savivaldybė. Taikant viešąją atsakomybę, galioja abu darbe nustatyti teisiniai režimai. Siekiant aiškiai apibrėžti bei išskirti šios atsakomybės teisinius režimus, viešąją atsakomybę reglamentuojančios teisės normos šioje darbo dalyje aptariamos kartu, nepriklausomai nuo jų reglamentuojamo teisinio režimo.

LR CK 6.271 str. 1 d. numatyta, kad žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš biudžeto nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. LR CK 6.272 str. 1. d. numatyta, kad žalą atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto- paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės, o LR CK 6.272 str. 2 d., numatant išimtį pirmajai daliai, nurodyta, kad žalą atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo, ar teismo veiksmų nagrinėjant civilinę bylą, atlygina valstybė visiškai, jeigu žala atsirado dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės. Analizuojant taip apibrėžtą valstybės deliktinę atsakomybę lingvistiniu metodu, galima daryti prielaidą, kad LR CK 6.271 str. 1 d. numatyta valstybės deliktinė atsakomybė yra taikoma jos nesiejant su konkretaus žalą padariusio valstybės ar savivaldybės pareigūno kalte, o LR CK 6.272 str. 1 d. numatyta valstybės deliktinė atsakomybė taikoma nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. LR CK 6.272 str. 2 d. yra keliamas reikalavimas nustatyti žalą nagrinėjant civilinę bylą sukėlusio teisėjo ar kito teismo pareigūno kalte. S. Selelionytė-Drukteinienė savo disertacijoje yra išnagrinėjusi Lietuvos valstybės deliktinės atsakomybės modelį, kurį priskyrė prie atsakomybės už kito asmens veiksmus, pagrįstą griežtos atsakomybės koncepcija, ir tik tuomet, kai žala padaryta neteisėtais teisėjo ar teismo veiksmais, nagrinėjant civilinę (kaip pagrįsta toliau – ir administracinę) bylą, reikalaujama nustatyti teisėjo ar kito teismo pareigūno kalte.

Bylos dėl viešosios atsakomybės yra nagrinėjamos tiek administracine, tiek civiline tvarka, tačiau vadovaujamosi tomis pačiomis LR CK nuostatomis. LAT ir LVAT formuojama praktika, kad viešoji deliktinė atsakomybė yra taikoma pagal LR CK įtvirtintas taisykles, t.y. reikalaujamos būtinos sąlygos šiai atsakomybei taikyti yra žala, neteisėti veiksmai ir priežastinis ryšys, o kaltė reikalaujama tik tuomet, kai numatyta.

Aptarus LR CK įtvirtintus netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejus, matyti, kad Lietuvos civilinėje teisėje nustatytas netiesioginės deliktinės atsakomybės režimas yra dvejopas – atsakomybė už kitus asmenis, grindžiama kalte, ir atsakomybė už kitus asmenis, grindžiama griežtąja atsakomybe. Šių teisinių režimų egzistavimą patvirtina ir autorės nagrinėta LAT praktika, kurioje, nagrinėjant specialiuosius netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejus, pasisakoma, kad vieni jų yra netiesioginė deliktinė atsakomybė, kuriai nustatyti reikalinga atsakingojo kaltė, o kiti – griežtoji atsakomybė, nereikalaujanti kaltės⁴⁰.

Iš to, kas buvo aptarta skyriuje, matyti, kad nėra vienodo netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinio režimo ir jos kaip sąvokos apibrėžimo teisės teorijoje. Anglija vadovaujasi griežta atsakomybe grindžiamu netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniu režimu, Lietuvoje vyrauja ir griežta atsakomybe ir kalte grindžiama netiesioginė deliktinė atsakomybė, kaip ir Prancūzijoje. Priklausomai nuo to, koks teisinis režimas yra taikomas, yra nustatytos bei taikomos atitinkamos netiesioginės deliktinės atsakomybės prielaidos. Dėl to kitame skyriuje bus nagrinėjamos teisinės teorijos, priemonės, būdai, sukuriantys atitinkamą netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo teisinį mechanizmą ir tokiu būdu sudarantys prielaidas netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymui.

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario mėn. 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-5/2009, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės mėn. 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2011, 2010 m. vasario mėn. 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-59/2010.

2. NETIESIOGINĖS DELIKTINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMAS

2.1 Netiesioginės deliktinės atsakomybės, grindžiamos kalte, taikymo ypatumai

2.1.1 Atsakomybės už nepilnamečių, neveikusių, savo veiksmų esmės negalinčių suvokti fizinių asmenų sukeltą žalą taikymo specialieji reikalavimai

Šiame skyriuje bus aptarti Lietuvos civilinėje teisėje apibrėžti netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai, kuomet taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę asmeniui, atsakingam už žalą sukėlusio asmens veiksmus, turi būti nustatyta atsakingojo asmeninė kaltė. Analizuojant teisės aktus, teisės teoriją ir teismų praktiką, bus išskirtos atsakomybės taikymo prielaidos, teisinės priemonės, teorijos bei būdai, būdingi konkrečioms netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejams Lietuvoje. Taip pat, siekiant nustatyti Lietuvos netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinio režimo, grindžiamo kalte, trūkumus bei privalumus, bus palygintos netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo prielaidos, teorijos, priemonės, naudojami Lietuvoje, Anglijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje.

Kiekvienas asmuo pagal LR CK 6.263 str. 1 d. įtvirtintą nuostatą turi bendrą pareigą elgtis rūpestingai (*angl. duty of care*). LR CK rūpestingumo pareiga išreiškiama kaip pareiga laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais nepadarytum žalos kitam asmeniui. Iš rūpestingumo pareigos kyla ir priežiūros pareiga (*angl. duty to supervise*), kuri taikoma asmenims, atsakingiems už kitų asmenų veiksmus. Asmeniui priskiriama pareiga prižiūrėti kitą asmenį, dėl jo fizinių ar psichinių trūkumų nesugebantį tinkamai suvokti savo atliekamų veiksmų esmės. Priklausomai nuo prižiūrėjimo asmens savybių ar priežiūros specifikos, yra keliami atitinkami reikalavimai priežiūros pareigos laipsniui ir turiniui. Priežiūros pareiga asmeniui kyla dėl tarpusavio santykių, išpareigojimų, siejančių jį su kitu asmeniu, kurie numatyti įstatymu ar sutartimi ir apima tinkamą priežiūros pareigos organizavimą ir vykdymą. Remiantis LR CK 6.248 str. 3 d., jei asmuo nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek to reikėjo atitinkamoje situacijoje, jis yra laikomas kaltu. Tai, ar asmuo buvo pakankamai rūpestingas ir apdairus, yra sprendžiama remiantis objektyviais kriterijais, t.y. atliekamas išorinis asmens faktinio elgesio vertinimas pagal objektyvų protingo asmens (*lot. bonus pater familias*) elgesio standartą. Jei asmuo pažeidžia rūpestingumo pareigą, laikoma, kad jis yra kaltas, analogiškai, asmeniui pažeidus priežiūros pareigą, laikoma, kad jis yra kaltas. Kaltė pagal LR CK 6.248 str. yra preziumuojama, jeigu kitaip įstatymas nenurodo. Tad galime daryti išvadą, kad siekiant įgyvendinti visiško žalos atlyginimo principą bei atlyginti nuostolius, kai juos sukėlė asmuo, nesuvokiantis savo veiksmų esmės dėl fizinių ar psichinių savybių ir dėl to negalintis atsakyti už savo veiksmais sukeltą žalą, yra vienas galimas būdas – reikalinga taikyti atsakomybę

asmeniui, kuris yra atsakingas už tų asmenų veiksmus ir turi pareigą elgtis rūpestingai auklėjant tokį asmenį ir (ar) tinkamai jį prižiūrėti.

LR CK 6.275 str. numatyta atsakomybė už nepilnamečio iki 14 metų padarytą žalą. Civilinėje teisėje laikoma, kad nepilnametis vaikas yra neveiksnius, t.y. negali savo veiksmais įgyti civilinių teisių ir susikurti civilinių pareigų, ir tik sulaukęs 18 metų įgyja pilną veiksnumą. LR CK 2.7 str. yra išskirtas nepilnamečio iki 14 metų veiksnumas, kur numatyta, kad už nepilnametį sandorius sudaro jo tėvai ar globėjai, išimtinai nepilnamečio interesais ir pagal jo sutartines prievoles atsako jo atstovai pagal įstatymą, jeigu neįrodo, kad prievolė buvo pažeista ne dėl jų kaltės. O LR CK 2.8 str. numatyta, kad nepilnametis nuo 14 iki 18 metų pats atsako pagal savo sutartines prievoles, tačiau sandorius sudaryti gali tik su tėvų ar rūpintojų sutikimu. Jeigu tokios taisyklės yra taikomos sutartiniuose santykiuose ir yra priimta įstatymo nuostata, kad asmuo iki 14 metų negali savarankiškai veikti, nors ir su tėvų sutikimu, vadinasi, tokia teisės analogija yra taikoma ir deliktiniuose civiliniuose santykiuose, o būtent, reglamentuojant atsakomybę už nepilnamečių sukeltą žalą ir nustatant taisyklę dėl tėvų, globėjų, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijų atsakomybės už nepilnamečių iki 14 metų ar nuo 14 iki 18 metų sukeltą žalą.

Tėvų pareiga auklėti savo vaikus dorais žmonėmis yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁴¹ 38 str. 6 d. Iš šios konstitucinės nuostatos *inter alia* kildinamos prigimtinės tėvų pareigos įgyvendinti tėvų valdžią vaikų atžvilgiu. Tėvų valdžios įgyvendinimas ir šios valdžios neįgyvendinimo teisiniai padariniai reglamentuojami atskiruose įstatymuose. LR CK 3.155 str. numatyta tėvų teisė ir pareiga dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, taip pat 3.156 str. ir 3.159 str. įtvirtinta tėvo ir motinos teisių ir pareigų lygybė vaikams, bendra tėvų atsakomybė už vaiko auklėjimą ir priežiūrą. Sekant šiomis konstitucijoje ir įstatyme įtvirtintomis nuostatomis, tėvams ir globėjams kyla pareiga tinkamai auklėti nepilnamečius vaikus ir juos prižiūrėti, t.y. rūpestingumo ir priežiūros pareiga. Tėvas ir motina yra vienodai atsakingi už vaiko priežiūrą ar auklėjimą.

Šiuolaikinėje visuomenėje vaiko socialinė, fizinė, kultūrinė ir kita raida sunkiai įmanoma be įvairių mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijų pagalbos. Tuo tikslu valstybė yra sukūrusi įvairias institucijas, siekiančias vienaip ar kitaip pasitarnauti vaiko raidos užtikrinimui, taip tiesiogiai ar netiesiogiai padedant tėvams vykdyti jų konstitucines priedermes įgyvendinti tėvų valdžią. Vaikų labai teikdamos įvairias viešąsias, pavyzdžiui, mokymo ir auklėjimo, paslaugas, šios institucijos laikinai padeda vykdyti pagal savo prigimtį tik tėvams priskirtinas pareigas prižiūrėti vaikus. Tinkamas pareigų vykdymas negali būti užtikrintas neprisiimant atitinkamos atsakomybės už jų nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Tai lemia, kad priežiūros institucijos prisiima atsakomybę už savo pareigų netinkamą vykdymą, kuri gali kilti *inter*

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992 m., Nr. 33-1014.

alia dėl to, kad jos priežiūroje esantis vaikas padaro žalos. Dėl to LR CK 6.275 str., 6.276 str. numatyta, kad ir mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijoms yra taikoma atsakomybė už nepilnamečių padarytą žalą, kuomet pastarieji buvo institucijų prižiūrimi. Jų kaltė pasižymi netinkama ar nepakankama priežiūra, t.y. priežiūros pareigos (*angl. duty to supervise*) pažeidimu. Dėl to minėtos institucijos atsako tik už žalą, sukeltą nepilnamečių, kuomet pastarieji buvo jų žinioje.

LAT teisėjų kolegija 2010 metais nagrinėtoje byloje išaiškino LR CK 6.276 straipsnio taikymą bei nurodė, kad mokykla ar kita institucija priežiūrą vykdo tol, kol vaikas yra ar turi būti jos žinioje. Mokykloje priežiūra turi būti užtikrinama užsiėmimų, pamokų, mokyklos renginių, pertraukų tarp jų metu, nepriklausomai nuo šių užsiėmimų, pamokų ar mokyklos renginių laiko bei vietos. Priežiūra nelaikytini atvejai, kai vaikas nedalyvauja mokyklos užsiėmimuose ar renginiuose, pavyzdžiui, praleidinėja pamokas, bet tokiu atveju nepilnamečio tėvai ar globėjai, kiti juos prižiūrintys asmenys turi būti apie tai informuojami, kad galėtų organizuoti ir vykdyti jiems priklausančią priežiūrą ar vykdyti kitas pareigas, susijusias su nepilnamečiu⁴². Šioje nutartyje teismas išaiškino mokymo įstaigos nepilnamečių priežiūros apimtį, kuria vadovaujantis ir kitos įstaigos, kurių žinioje būna nepilnamečiai vaikai, turi organizuoti ir vykdyti priežiūrą.

Sprendžiant, kas yra atsakingas už nepilnamečio sukeltą žalą, atsižvelgiama į tai, kas tuo metu vykdė nepilnamečio priežiūrą ar ją privalėjo vykdyti, ir į tėvų, globėjų, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijų kaltę.

LR CK 6.276 str. yra nustatyta, kad nepilnametis nuo 14 iki 18 metų už savo padarytą žalą atsako tiesiogiai. Tais atvejais, kai jis neturi turto ar uždarbio, kurio pakaktų jo padarytai žalai atlyginti, atitinkamą žalos dalį turi atlyginti jo tėvai ar rūpintojas, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos, jeigu neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Prievolė atlyginti žalą už nepilnametį nuo 14 iki 18 metų yra ribota laiku, t.y. prievolė tėvams, globėjams, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijoms pasibaigia kai nepilnametis sulaukia pilnametystės, taip pat kai nepilnametis asmuo įgyja turto ar lėšų, kurių pakanka žalai atlyginti.

LR CK 6.277 str., kuriame yra numatyta tėvų, kurių valdžia apribota, civilinė atsakomybė už jų nepilnamečių vaikų padarytą žalą, nurodyta, kad atsakomybė šiuo atveju taikoma bendraisiais pagrindais, numatytais LR CK 6.275–6.276 str. Tad šiuo atveju yra taikomas toks pat atsakomybės teisinis režimas ir tokios pat teisinės teorijos bei pagrindai.

Kaip jau buvo minėta, asmens pareiga prižiūrėti kitą atsiranda dėl tarpusavio ryšių su juo. Be to, kad reikalinga prižiūrėti nepilnamečius asmenis, kurie neturi veiksnio, reikalinga prižiūrėti ir

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-434/2010; peržiūrėta: 2012-01-22.

tuos asmenis, kurie dėl psichinių sutrikimų yra teismo tvarka pripažinti neveiksniais, ar rūpintis tais asmenimis, kurie akivaizdžiai dėl savo psichinių ligų negali suvokti savo atliekamų veiksmų esmės. Kadangi neveiksnius asmuo nėra deliktinės civilinės atsakomybės subjektas, vadovaujantis LR CK 6.278 str., pareiga atlyginti tokio asmens padarytą žalą tenka jį globojančiam asmeniui ar prižiūrinčiai įstaigai. Čia veikia tokie patys veiksniai, kaip taikant atsakomybę už nepilnamečio padarytą žalą. Atsakomybė globėjui ar prižiūrinčiai įstaigai dėl neveiksnių fizinių asmenų padarytos žalos taikoma už jo asmeninę kaltę – netinkamą ar nepakankamą neveiksnaus asmens priežiūros organizavimą ir jos vykdymą. Priežiūros pareigos turinio reikalavimai priklauso nuo prižiūrimo asmens psichologinių trūkumų ir priežiūra turi būti adaptuota konkrečiam asmeniui pagal specialius poreikius. Prižiūrinčių asmenų kaltė šiuo atveju taip pat yra preziumuojama.

Analizuojant LR CK 6.278 str. ir 6.268 str. 4 d. numatytą deliktinę atsakomybę, galima daryti išvadą, kad pripažinus psichiškai nesveiką asmenį neveiksniu, pareiga atlyginti jo padarytą žalą tenka globėjui ar prižiūrinčiai institucijai, o nepasirūpinus, kad toks asmuo būtų pripažintas neveiksniu, atsirastų galimybė išvengti galimo žalos atlyginimo. Dėl to įstatymo normoje nurodytų asmenų nepasirūpinimas, kad psichikos ligonis būtų pripažintas neveiksniu, yra pagrindas įpareigoti juos atlyginti psichikos ligonio padarytą žalą. Dėl LR CK 6.268 str. 4 d. taikymo LAT akcentuoja, kad atsakomybei už asmens negalinčio suprasti savo veiksmų reikšmės sukeltą žalą, keliamos šios sąlygos: 1) žalą padarė asmuo, kuris negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti dėl psichinės ligos ar kitokio psichikos sutrikimo; 2) atlyginti žalą gali būti įpareigoti tik kartu su žala padariusiu asmeniu gyvenantys asmenys; 3) šie asmenys žinojo apie žalą padariusio asmens psichikos būklę, tačiau nesiėmė priemonių, kad tas asmuo būtų pripažintas neveiksniu⁴³. Paskutinė iš paminėtų sąlygų suponuoja tai, jog kartu su psichikos liga sergančiu asmeniu gyvenantys jo artimieji turi būti rūpestingi (*angl. duty of care*). Pagal antrąją sąlygą atsakyti už asmens, negalinčio suvokti savo veiksmų reikšmės, sukeltą žalą galima įpareigoti tik įstatyme įvardintus asmenis, t.y. kartu gyvenantį sutuoktinį, tėvus, pilnamečius jo vaikus. Tačiau LAT praktikoje buvo iškeltas klausimas dėl savivaldybių ir valstybės atsakomybės už tokių pasekmių atsiradimą. Ieškovė civilinėje byloje dėl turutinės ir neturutinės žalos atlyginimo kasaciniu skundu nurodė, kad egzistuojantis psichinės sveikatos priežiūros teisinis reglamentavimas neužtikrina visuomenei pavojingų psichinės ligos paūmėjimo atvejų efektyvaus nustatymo, o tai sąlygojo jos patirtą žalą. LAT šioje byloje neatmetė ieškovės argumentų dėl valstybės ar savivaldybės institucijų atsakomybės ir pasisakė, kad turi būti vertinama, ar valstybė, savivaldybė ar jų kompetentingos institucijos padarė viską, ko iš jų galima pagrįstai tikėtis, siekiant išvengti realaus ir tiesioginio

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-136/2008, kat. 44.2.4.2; 44.5.2.4; 44.5.2.6/<http://www.infolex.lt/tp/85807>; peržiūrėta: 2012-03-27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-49, kat. 44.5.2.6/<http://www.infolex.lt/tp/46494>; peržiūrėta: 2012-03-27.

pavojaus gyvybei, apie kurią jos žinojo ar turėjo žinoti. Tam nustatyti būtina ištirti visas aplinkybes, susijusias su tuo, ar buvo atlikti visi veiksmai, kurie galėjo užkirsti kelią ligos keliamam pavojui, ar visus reikiamus veiksmus atliko psichikos sveikatos priežiūros įstaigos⁴⁴. Tačiau, autorės nuomone, jei būtų pripažinta, kad tarp valdžios institucijų veiksmų ir žalos yra priežastinis ryšys, visgi atsakomybė valstybei ar savivaldybei būtų taikoma, vadovaujantis specialiąja norma, numatyta LR CK 6.271 str.

Taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę, visuomet turi būti nustatyta, kad yra priežastinis ryšys tarp atsakingo asmens veiksmų ir žalos. Šiuo atveju priežastinio ryšio teorija yra kitokia nei taikant tiesioginę atsakomybę. Taikomas adekvatus priežastinis ryšys ir yra nustatinėjama, ar atitinkami asmens veiksmai padidino žalos atsiradimo galimybę, tačiau nėra laikoma, kad tai vienintelė žalos atsiradimo priežastis. Nors žalą sukėlęs nepilnametis, neveiksnius fizinis asmuo ar asmuo, dėl savo psichinės ligos negalintis suvokti savo atliekamų veiksmų esmės, nėra deliktinės atsakomybės subjektai dėl jų neveiksnumo, tačiau būtina konstatuoti jų atliktų veiksmų neteisėtumą, kaltę, kurie yra nustatomi vadovaujantis generalinio delikto doktrina, t.y. jei yra padaryta žala, vadinasi, buvo pažeista rūpestingumo pareiga ir veiksmų neteisėtumas bei kaltė yra preziumuojami. Be to, kad nustatomi neteisėti veiksmai ir kaltė, būtina nustatyti ir priežastinį ryšį, o tik po to imamasi nustatinėti priežastinį ryšį tarp atsakingo asmens ir padarytos žalos. Tad galime teigti, kad priežastinis ryšys yra dvejopo pobūdžio – visų pirma taikomas žalą sukėlusio nepilnamečio, neveiksnaus fizinio asmens ar asmens, dėl psichinės ligos nesuvokiančio savo atliekamų veiksmų esmės, veiksams vertinti ir tėvų, globėjų, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijų, kartu su asmeniu, negalinčiu suvokti savo veiksmų esmės, gyvenančių asmenų atsakomybei nustatyti.

Tėvai, globėjai ar nepilnamečius, neveiksnius asmenis prižiūrinčios institucijos gali būti atleisti nuo atsakomybės dėl nepilnamečių, neveiksnių asmenų padarytos žalos, jei įrodo, kad ji atsirado ne dėl jų kaltės. Tokia numatyta išimtis iš kaltės prezumpcijos apsunkena nukentėjusiojo galimybę gauti kompensaciją už žalą ir sudaro galimybę atsakingam asmeniui išvengti atsakomybės. LR CK komentare nurodyta, kad tėvų, globėjų, prižiūrinčių institucijų nekaltumas gali būti įrodytas tik remiantis objektyviomis priežastimis, dėl kurių jie negalėjo ilgą laiką įgyvendinti savo pareigų. Negali būti pripažinta nekaltumo įrodymu nuteisimas, sulaikymas, komandiruotė ir pan.⁴⁵.

Tai, jog tėvams, globėjams, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijoms yra suteikta galimybė įrodyti savo nekaltumą ir išvengti atsakomybės, dėl ko nebūtų

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-184/2010, kat. 44.5.2.5; 44.5.2.6/<http://www.infolex.lt/tp/161983>; peržiūrėta: 2012-03-27.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas – Vilnius: Justitia, 2003. P. 383.

įgyvendintas konstitucinis principas – teisė į visišką žalos atlyginimą, turėtų gluminti nukentėjusįjį, sąžiningai siekiantį gauti patirtos žalos kompensaciją. Iškyla klausimas, ar neturėtų Lietuva pasekti Prancūzijoje susiformavusios atsakomybės už nepilnamečių, neveiksnių fizinių asmenų sukeltą žalą, kuri yra taikoma griežtos atsakomybės pagrindu, pavyzdžiu. Atsakydama į tokį iškelto klausimą, darbo autorė mano – jei atsakovas įrodys savo nekaltumą, nereiškia, jog vietoj jo atsakomybėn nebus patraukti kalti asmenys ar institucijos, kurios prižiūrimas buvo nepilnametis ar neveiksnius asmuo žalos padarymo metu, juk LR CK atsakovų sąrašas neapsiriboja vienu asmeniu. Tėvų, globėjų, mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijų atsakomybei griežtumo suteikia ir tai, kad kaltė yra preziumuojama, t.y. žalos padarymo faktas automatiškai reiškia atsakingų asmenų kaltę, suteikia griežtumo atsakomybei. Griežtina atsakomybė ir tai, kad priežastys, dėl kurių gali būti atleisti nuo atsakomybės asmenys, turi būti objektyvios, kurios teismų praktikoje vertinamos griežtai. Kokia yra susiformavusi teismų praktika dėl nekaltumą nustatančių aplinkybių vertinimo – darbo autorė išanalizavo LAT 2010 metais nagrinėtą baudžiamąją bylą dėl specializuotos auklėjimo įstaigos Vėliučionių socializacijos centro prižiūrimo nepilnamečio vaiko padarytos žalos atlyginimo. LAT teisėjų kolegija nustatė, kad I.G., būdamas 15 metų ir prižiūrimas specialios auklėjimo įstaigos „Vėliučionių“ socializacijos centro, pabėgo iš jo ir sukėlė žalą tretiesiems asmenims, sukeldamas du gaisrus ir įvykdydamas vagystę. Tauragės rajono apylinkės teismas nepilnametį I. G. baudžiamojoje byloje pripažino kaltu. Kadangi nepilnametis I. G. neturėjo lėšų žalai atlyginti, atsakovu dėl žalos įtraukė subsidiariai su nepilnamečiu atsakingą asmenį – „Vėliučionių“ socializacijos centrą ir paskyrė jam mokėti padarytos žalos atlyginimo dalis iki I.G. sukaks 18 metų. „Vėliučionių“ socializacijos centras nesutiko su tokiu Tauragės rajono apylinkės teismo sprendimu ir jį apskundė apeliacine tvarka Klaipėdos apygardos teismui, kuris atmetė „Vėliučionių“ socializacijos centro skundą panaikinti Tauragės rajono apylinkės teismo sprendimą⁴⁶. Kasaciniame skunde „Vėliučionių“ socializacijos centras nurodė, kad jis nekaltas dėl nepilnamečio I.G. sukeltos žalos ir savo nekaltumą motyvuoja tokiais motyvais: pagal CK 6.248 str. 3 d. ir 6.276 str. 2 d., civilinė atsakomybė už nepilnamečio vaiko veiksmais padarytą žalą kyla tik tuomet, jei centro darbuotojai, teikdami vaiko vidutinės priežiūros paslaugą, nebuvo tiek rūpestingi ir apdairūs, kiek buvo būtina atitinkamomis sąlygomis; reikalavimas absoliučiai užtikrinti, kad vaikai nepasišalintų iš centro patalpų ar teritorijos, reiškia reikalavimą elgtis neteisėtai arba

⁴⁶ Apeliacinėje instancijoje Klaipėdos apygardos teismas sprenddamas „Vėliučionių“ vaikų socializacijos centro skundą dėl aplinkybių, kuriomis grindžiamas centro nekaltumas, buvo nusprendęs, kad I. G. 2006-02-06 buvo pasiūstas į Vėliučionių vaikų socializacijos centrą, čia gyveno ir mokėsi iki 2008-07-10. Ši institucija, priimdama nepilnametį, įsipareigojo, kad globos tikslai ir uždaviniai bus pasiekti tinkamai vykdant Lietuvos Respublikos norminių teisės aktų globos institucijai nustatytus įpareigojimus ir sudariusi I. G. elgesio korekcijos programą bei planą, privalėjo užtikrinti, kad nepilnamečio socializacijos darbas būtų efektyvus, bei imtis tinkamų priemonių, kad nepilnametis iš šios institucijos negalėtų išvykti, tačiau to nepadarė, taip pat nepateikė įrodymų, paneigiančių jo kaltę dėl netinkamos šio nepilnamečio priežiūros (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-339-174-2009).

reikalaujama to, kas yra neįmanoma; centro darbuotojai buvo apdairūs ir rūpestingi tiek, kiek buvo būtina bei kiek išgalėjo savo turimų teisių ir galimybių ribose ir kitomis panašiomis aplinkybėmis.

LAT baudžiamojoje byloje pasisakė, kad iš sisteminės žalos atlyginimo klausimus reglamentuojančių CK normų analizės išeina, kad pats nepilnamečio padarytos žalos faktas suponuoja prielaidą, kad tėvai, rūpintojai ar institucija, kurios priežiūroje žalos padarymo metu buvo nepilnametis, yra kalti dėl padaryto teisės pažeidimo. Nepilnamečio pabėgimas iš auklėjimo įstaigos savaime nepašalina šios institucijos, kaip atsakovo, materialinės atsakomybės. Teismų praktikoje laikomasi priešingos nuostatos – kad ši aplinkybė liudija apie institucijos darbuotojų aplaidumą auklėjant nepilnametį ir rūpinantis jo priežiūra⁴⁷.

LAT vadovaudamasis teisės teorija ir teisės aktais pasisakė, kad šiuo atveju galioja kaltės prezumpcija, ir „Vėliučionių“ socializacijos centras gali būti atleistas nuo atsakomybės pateikdamas objektyvias aplinkybes, t.y. tai, kas nuo jų valios nepriklausė. Specialiai auklėjimo įstaigai – socializacijos centrui keliami priežiūros pareigos reikalavimai yra kur kas griežtesni nei eilinės auklėjimo įstaigos. Socializacijos centro viena iš pareigų yra užtikrinti, kad nepilnametis vaikas nepasišalintų iš įstaigos. Jei nepilnametis pabėgo iš socializacijos centro, nors neturėjo, reiškia, kad yra netinkamai organizuojama ar vykdoma priežiūra. „Vėliučionių“ socializacijos centras pateiktame kasaciniame skunde argumentavo savo nekaltumą tuo, jog centro darbuotojai buvo rūpestingi ir apdairūs, tačiau argumentacija pagrįsta vien rūpestingumo pareigos (angl. *duty of care*) išpildymu gali pateisinti nebent darbuotojų tinkamai atliktas auklėjimo pareigas, tačiau ne socializacijos centro tinkamai vykdytą priežiūrą, kuriai kaip specialiai auklėjimo įstaigai keliami reikalavimai tinkamai organizuoti ir vykdyti nepilnamečio priežiūrą.

Šis teismo sprendimas patvirtina, kad priežastys, dėl kurių būtų galima atleisti nuo atsakomybės atsakingus asmenis, turi būti objektyvios ir teismo praktikoje šioms aplinkybėms yra keliami griežti reikalavimai. Nei CK, nei teismų praktikoje nėra išaiškinimų, kurių pagrindu būtų nustatytas baigtinis sąrašas objektyvių aplinkybių, kuriomis vadovaujantis būtų galima atleisti asmenis nuo atsakomybės. Autorės manymu, tokio sąrašo nėra dėl to, kad šioje situacijoje, veikiant kaltės prezumpcijai, esmine atsakomybės sąlyga tampa nustatyti priežastinį ryšį, t.y. nustatyti ar galėjo netiesiogiai atsakingo asmens veiksmai įtakoti nepilnamečio ar neveiksnaus asmens veiksmus, kuriais buvo sukelta žala. Priežastiniam ryšiui nustatyti būtina visapusiškai išanalizuoti atsakovų veiksmus ir bylos faktines aplinkybes, dėl to ir nebuvo imtasi apibrėžti aplinkybių, šalinančių atsakomybę, sąrašą.

Išnagrinėjus teisės aktus ir teisės teoriją bei išanalizavus LAT praktiką dėl atsakomybės už nepilnamečių vaikų sukeltą žalą galima daryti išvadą, jog pagrindiniai veiksniai, lemiantys

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo mėn. 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155/2010. Lankyta 2010-02-15.

galimybę taikyti atsakomybę atsakingiems asmenims, yra tai, kad jie įstatymo įpareigoti rūpintis savo nepilnamečių vaikų auklėjimu ir juos prižiūrėti tol, kol jie sulaukia pilnametystės, o mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos įpareigotos tinkamai prižiūrėti juos tuo metu, kai yra jų žinioje. Dėl šių asmenis siejančių rūpestingumo ir priežiūros pareigų su nepilnamečiais asmenimis yra nustatoma jų asmeninė atsakomybė už nepilnamečių padarytą žalą. Tokiu pat pagrindu yra taikoma atsakomybė neveiksnaus asmens globėjui, jį prižiūrinčiai institucijai ar asmenims, gyvenantiems kartu su asmeniu, dėl savo psichinės ligos negalinčiu suvokti savo atliekamų veiksmų esmės, už jų sukeltą žalą. Kadangi jų atsakomybėje yra asmeninės kaltės dėl netinkamai vykdomų pareigų, atlyginę žalą, asmenys neįgyja regresio teisės į kompensacijos sumą ir pareiga atlyginti žalą jiems nesibaigia, išskyrus tuomet kai nepilnametį nuo 14 iki 18 metų prižiūrintis asmuo atsako subsidiariai su nepilnamečiu už jo padarytą žalą.

Tokiais pat teisiniais mechanizmais remiasi ir Vokietija, taikydama atsakomybę tėvams, globėjams ar juos prižiūrintiems asmenims, institucijoms už nepilnamečių vaikų sukeltą žalą. Vokietijos civilinėje teisėje papildomai be priežiūros pareigos (*angl. duty to supervise*), kaip pagrindinio atsakomybės taikymo mechanizmo, yra išskiriama organizacinė pareiga (*angl. organisational duty*). Tuo atveju, jei tėvai dėl susiklosčiusių aplinkybių gyvenime savo pareigas dėl nepilnamečių vaikų auklėjimo, priežiūros perleidžia tretiesiems asmenims, tėvams keliamas reikalavimas suorganizuoti tinkamą nepilnamečio vaiko priežiūrą. Pagal Vokietijoje suformuotą praktiką tėvų organizacinė pareiga susideda iš tokių dalių: 1) kompetentingo prižiūrinčio asmens parinkimas, pvz. močiutė, vyresnis vaikas; 2) prižiūrinčio asmens instruktavimas apie nepilnamečio priežiūros ypatumus ir priežiūros metu iškylančias problemas; 3) tikrinti, kaip vykdoma perleista nepilnamečio priežiūra; 4) kruopščiai domėtis apie priežiūros metu nutikusius įvykius⁴⁸. Autorės manymu, išskirta organizacinė pareiga iš dalies atskleidžia priežiūros pareigos turinį, nes kalbant apie priežiūrą turimas omenyje jos organizavimas ir vykdymas.

Dažnai gyvenime pasitaiko situacijų, kuomet nepilnametis vaikas tėvų ar globėjų laikinai perduodamas kitų asmenų priežiūrai, kuriems priežiūros ar auklėjimo pareiga nėra priskiriama įstatymu ar sutartimi ir jie nėra atsakomybės už nepilnamečių padarytą žalą subjektai, pavyzdžiui, senelė, teta ar vyresnis vaikas. Jei tokioje situacijoje nepilnametis vaikas padaro žalą, tuomet atsižvelgiant į aplinkybes svarbu nustatyti tėvų ar globėjų organizacinės pareigos turinį ir tai, ar ji nebuvo pažeista, nes nustačius šios pareigos pažeidimą, būtų nustatyta atitinkamai tėvų ar globėjų kaltė arba nekaltumas. Tačiau aiškinant šią pareigą negalima jos išplėsti tėvų atžvilgiu ir organizacinės pareigos neužkrauti ant jų pečių, kai vaikas perduodamas tų asmenų žiniai bei priežiūrai, kurie įstatymu ar sutartimi turi pareigą tinkamai auklėti ar prižiūrėti vaiką. Toks

⁴⁸ Unification of tort law: liability for damage caused by others. J. Spier (ed.). Great Britain: Kluwer Law International, 2003. P. 116.

organizacinės pareigos taikymas būtų netinkamas ir prieštaraujantis įstatymui bei civilinės teisės principams. Tačiau tokios apimties organizacinės pareigos, kokią apibrėžė darbo autorė, naudojimas Lietuvos teismų praktikoje galėtų palengvinti tėvų kaltės konstatavimą.

Analizuojant organizacinės pareigos taikymą Lietuvos teismų praktikoje, pasvarstykime kas būtų, jei nepilnametis ilgą laiko tarpą prižiūrimas savo artimųjų giminaičių, bet ne globėjų, sukeltų žalą tretiesiems asmenims. Artimieji giminaičiai pagal CK nėra įtraukti į atsakingų už nepilnamečius asmenų sąrašą. LR Vyriausybės nutarime dėl vaiko globos organizavimo nuostatų nustatyta, kad vaiko globėjas yra fizinis asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka paskirtas užtikrinti likusio be tėvų globos vaiko priežiūrą, auklėjimą, atstovavimą jam, jo teisėms ir teisėtiems interesams⁴⁹. Iš tokios nutarime pateiktos globėjo sąvokos matome, kad Lietuvoje globėjais jokių būdu negali būti laikomi jo artimieji giminaičiai, kol įstatymų nustatyta tvarka nenustatyta jų globa. Tuomet, kaip nukentėjęs asmuo gali gauti kompensaciją? Autorės nuomone, šiuo atveju reiktų įsigilinti į tėvų pareigą tinkamai auklėti savo nepilnametį vaiką. Vaikų auklėjimas – tai tėvų valdžia nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Šiaulių apygardos teismo teisėjų kolegija, 2009 metais nagrinėdama civilinę bylą dėl nepilnamečio sukeltos žalos atlyginimo, pasisakė dėl tėvų tinkamo auklėjimo pareigos ir nurodė, kad CK 3.155 straipsnio, apibrėžiančio tėvų valdžios turinį, 2 dalyje nustatyta, kad tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje. Sisteminė nurodytų nuostatų analizė leido daryti išvadą, kad CK 6.275 straipsnio 1 d. numatytas nepilnamečio vaiko žalos padarymo faktas suponuoja, jog tokiu atveju tėvai neatlieka arba netinkamai atlieka pareigas, numatytas CK 3.155 straipsnyje. Tokiose situacijose, kai nepilnamečiai padaro žalą, atitinkančią CK 6.250 straipsnyje numatytus jos požymius, paprastai laikoma, kad šių nepilnamečių tėvai nenaudoja tėvų valdžios, t.y. netinkamai auklėja ar prižiūri savo vaikus ir CK 6.275 straipsnio 1 dalies taikymui pakanka tik fakto, kad nepilnametis atliko priešingą teisei veiksmą⁵⁰. Taigi, jei nenustatytos išskirtinės aplinkybės, dėl kurių tėvai objektyviai ilgai negalėjo įgyvendinti savo pareigų, vadinasi, jie netinkamai vykdė savo pareigą dorai auklėti nepilnametį vaiką.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme „dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“ numatyta vaiko laikinoji globa (rūpyba), kai tėvai dėl objektyvių priežasčių negali tinkamai ugdyti ir auklėti nepilnametį vaiką bei užtikrinti jam tinkamas gyvenimo sąlygas. Šiuose nuostatuose viena iš laikinosios globos (rūpybos) nustatymo aplinkybių

⁴⁹ Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 35-1275.

⁵⁰ Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-353-357/2009.

yra vaiko tėvų išvykimas į užsienį. Nuostatų 25 straipsnyje nustatyta, kad vaiko tėvai ar vienintelis iš turimų tėvų laikino išvykimo iš Lietuvos Respublikos laikotarpiu, palikdami savo vaiką prižiūrėti pasirinktam fiziniam asmeniui, prieš 30 kalendorinių dienų iki išvykimo savivaldybės Vaiko teisių apsaugos skyriui privalo pateikti rašytinį prašymą dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nustatymo jų išvykimo iš šalies laikotarpiu ir fizinio asmens paskyrimo globėju (rūpintoju), kuriam tėvai patiki laikinai prižiūrėti savo vaiką⁵¹. Kaip matome nuostatuose įtvirtinta tėvų pareiga kreiptis dėl jų nepilnamečio vaiko laikinosios globos nustatymo, kai jie išvyksta į užsienį, o vaiką palieka prižiūrėti kitam asmeniui. Nustačius, jog nepilnametis vaikas padarė žalos, prižiūrimas ne tėvų, nes pastarieji išvykę gyventi į užsienį, o laikinoji globa (rūpyba) nepilnamečiui vaikui nenustatyta, galima konstatuoti, jog tėvai netinkamai atlikto savo organizacinę pareigą (*angl. organisational duty*) ir dėl to yra atsakingi už jo nepilnamečio vaiko sukeltą žalą. Tuo atveju, jei laikinoji globa (rūpyba) nepilnamečiui vaikui yra nustatyta, už jo sukeltą žalą atsakys jį tuo metu globojantis asmuo.

Visgi, autorės nuomone, netiesioginės deliktinės atsakomybės reglamentavime ir jos taikymo praktikoje turėtų būti iškeltas klausimas dėl nepilnamečio vaiko artimųjų giminaičių netiesioginės deliktinės atsakomybės. Vienas iš paprastesnių problemos sprendimo būdų yra teisės normose, reglamentuojančiose atsakomybę už nepilnamečių sukeltą žalą, papildomai įtraukti sąlygas, kad be tėvų, globėjų, prižiūrinčių institucijų už nepilnamečių sukeltą žalą atsakingi ir artimieji giminaičiai, prisiėmę pareigą prižiūrėti nepilnametį vaiką ir atitinkamą laikotarpį nuolatos vykde ir organizavę jo priežiūrą. Be to, šiais laikais, kai žmonių migracija į užsienį yra didelio masto, daug vaikų ilgesnį laiko tarpą lieka Lietuvoje prižiūrimi savo senelių, brolių ar seserų. Dėl to teismai tai, jog tėvai nesikreipė dėl laikinosios globos (rūpybos) jų nepilnamečiams vaikams nustatyti, turėtų vertinti kaip tėvų organizacinės pareigos (*angl. organisational duty*) pažeidimą ir laikyti juos atsakingais už jų nepilnamečių vaikų sukeltą žalą, nepaisant to, kad vaikai tuo metu buvo prižiūrimi kitų asmenų.

Prancūzijos deliktinėje teisėje tėvų, globėjų, prižiūrinčių institucijų ir kitų asmenų, pagal bendrąją netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklę pripažintų atsakingais, atsakomybę už nepilnamečius vaikus, neveiksnius fizinius asmenis yra grindžiama griežtąja atsakomybe. Dėl to Prancūzijoje asmenys, atsakingi už nepilnamečius, psichiškai neįgalius asmenis, nuo atsakomybės gali būti atleisti tik nustačius, kad savo pareigos rūpestingai auklėti ar prižiūrėti negalėjo įgyvendinti dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusiojo asmens kaltės. Be to, Prancūzijoje pagal nustatytą bendrąją netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklę teismai gali plėsti atsakingų asmenų ratą, nustatę, kad tie asmenys buvo įsipareigoję prižiūrėti nepilnamečius,

⁵¹ LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymas Nr. 56 „Dėl vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“//Valstybės Žinios, 2002, Nr. 68-2798.

psichiškai neįgalūs asmenys ir tam tikrą laiką tarpą organizavo ir vykdė jų priežiūrą⁵². Kadangi Lietuvoje netiesioginė deliktinė atsakomybė yra nustatoma tik įstatymu, teismai Lietuvoje neturi galimybės veikti Prancūzijoje numatyta atsakomybės taikymo taisykle bei plėsti atsakingų asmenų ratą.

2.1.2 Samdančio darbuotojus asmens atsakomybės už jo darbuotojo sukeltą žalą taikymo specialieji reikalavimai

Kaip darbe buvo paminėta, Lietuvoje netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniu režimui, grindžiamam kalte, yra priskiriama ir samdančio darbuotojus asmens atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės. Darbdavys yra darbo jėgą samdantis asmuo, kuris išmano savo vykdomą veiklą ir turi įgaliojimus duoti nurodymus darbuotojams bei juos kontroliuoti. Pagal LR darbo kodeksą darbdavys gali būti įmonė, įstaiga, organizacija ar kita organizacinė struktūra, taip pat fizinis asmuo⁵³. Samdančiam darbuotojus asmeniui, kaip ir kiekvienam civilinių teisinių santykių dalyviui, galioja bendrojo pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai⁵⁴ (*angl. duty of care*). Todėl rinkdamasis darbo jėgą darbdavys taip pat privalo elgtis atidžiai ir rūpestingai, t.y. kelti tokius reikalavimus darbuotojams, kokių reikalauja veiklos pobūdis ir patikrinti ar priimamas dirbti asmuo atitinka keliamus reikalavimus. Pažymėtina tai, jog tam tikrų profesijų asmenims griežtesni reikalaujamo elgesio standartai keliami dėl ypatingos šių asmenų veiklos, darbo, kuriam būtinas specialus profesinis pasirengimas, išsilavinimas, specialios kvalifikacijos įgijimas, licencija ar leidimas, taip pat dėl atitinkamos profesijos atstovo vykdomos veiklos žalos atsiradimo rizikos⁵⁵. Kai asmuo yra įdarbinamas, jį taip pat sieja pareiga elgtis rūpestingai ir atidžiai, atliekant darbą, o rūpestingumo pareigos turinys, laipsnis vėlgi priklauso nuo kriterijų, kurie ką tik buvo išvardinti. Pasirinkęs tinkamą darbuotoją, darbdavys priskiria jam atitinkamas pareigas, funkcijas bei skiria užduotis. Be viso to, darbdavys išmanydamas savo vykdomos veiklos pobūdį, metodus ir priemones, naudojamus darbe, bei grėsmes, galinčias kilti darbe, turi apie tai instrukuoti darbuotojus, suteikti jiems darbo priemones ir galimybes sklandžiai atlikti darbą, taip pat kontroliuoti kaip darbuotojai atlieka jiems patikėtas funkcijas. Galime daryti išvadą, kad darbdaviui yra keliami asmeninė pareiga elgtis rūpestingai ir atidžiai renkantis darbuotojus, prižiūrėti kaip darbuotojai atlieka savo darbinės pareigas ir kontroliuoti, kad jie laikytųsi specialiųjų reikalavimų keliamų darbui bei elgtųsi rūpestingai ir atidžiai, atlikdami darbinės funkcijas. Kaip rūpestingumo ar priežiūros pareigai, taip ir darbdavio vykdomai kontrolei reikalavimai yra keliami priklausomai

⁵² Walter van Gerven, Jeremy Lever, Pierre Larouche. Common law of Europe casebooks: Tort Law. Oxfords and Portland, Oregon: Hart publishing, 2000. P. 516-522.

⁵³ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas/ Valstybės Žinios, 2002, Nr. 64-2569; Valstybės Žinios, 2002, Nr. 71.

⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2011// <http://www.infollex.lt/tp/195737>; peržiūrėta: 2012-01-22.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2011.

nuo to kokio pobūdžio darbą atlieka darbuotojai ir kokia yra vykdomos veiklos žalos atsiradimo rizika. Šių darbdaviui priskirtų pareigų pažeidimas atskleidžia darbdavio veiksmų neteisėtumą ir kaltę.

LR CK 6.264 str. 1 d. numatyta: „samdantis darbuotojus asmuo privalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų, einančių darbinės (tarnybines) pareigas, kaltės“. Šioje straipsnio dalyje yra keliamos specialiosios darbdavio atsakomybės sąlygos, nustatyta, kad samdantis darbuotojus asmuo turi atlyginti darbuotojo padarytą žalą, vykdant darbinės funkcijas, ir turi būti nustatyta darbuotojo kaltė. Nustatant darbdavio atsakomybę, visų pirma vertinami darbuotojo veiksmai, sukėlę žalą. Vertinant darbuotojo veiksmus yra reikalaujama, kad jie būtų neteisėti, jais būtų sukelta žala ir tarp neteisėtų veiksmų ir žalos būtų priežastinis ryšys. Nustačius išvardintas sąlygas, sudarančias darbuotojo kaltę, papildomai turi būti nustatytas darbo faktas ir žala padaryta atliekant darbinės ar tarnybines pareigas. Galime teigti, kad taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę darbdaviui, yra numatytas trijų sąlygų reikalavimas, t.y.: turi būti nustatyta, kad asmuo, padaręs deliktą, yra jo darbuotojas, darbuotojas padarė deliktą, kuris yra susijęs su jo atliekamu darbu ir darbuotojo veiksmai, sukėlę žalą, padaryti atliekant darbinės pareigas. Kai šios sąlygos yra nustatytos, laikoma, kad darbdavys kaltas dėl darbuotojo sukeltos žalos, kitaip sakant, darbdavio kaltė sutapatinama su darbuotojo kalte. Šių trijų specialiųjų sąlygų reikalavimas, nustatant darbdavio atsakomybę, yra nustatytas Anglijos, Prancūzijos ir Vokietijos civilinės teisės sistemose⁵⁶. Nors šių šalių teisiniai režimai taikant darbdaviui atsakomybę už jo darbuotojo padarytą žalą yra skirtingi, vis viena yra išskiriamos tos pačios specialiosios sąlygos, tačiau gali būti taip, kad minėtos sąlygos gali turėti ypatumų, būdingų tik toje valstybėje nustatytai darbdavio atsakomybei. Be to, taikant darbdaviui atsakomybę už jo darbuotojų padarytą žalą, priežastinis ryšys yra dvejopo pobūdžio – jis turi būti nustatytas tarp darbuotojo veiksmų ir žalos, taip pat tarp samdančio darbuotojus asmens ir žalos padariusio darbuotojo veiksmų.

Darbo autorė aptars, kaip yra aiškinamos specialiosios sąlygos Lietuvos teisės aktuose, teismų praktikoje ir po to aptars tuos Anglijoje, Vokietijoje ar Prancūzijoje keliamus reikalavimus, taikant darbdavio atsakomybę už darbuotojo padarytą žalą, kurie yra skirtingi nei Lietuvoje ar netaikomi Lietuvoje.

Taikant atsakomybę darbdaviui būtina nustatyti, kad žalą padaręs asmuo yra darbuotojas, t.y. tarp žalą padariusio asmens ir darbdavio turi egzistuoti santykiai, kurių pagrindu asmuo laikomas darbuotoju. Ši sąlyga yra svarbi tuo, kad tuomet, kai asmuo įgyja darbuotojo statusą, darbdaviui atsiranda įgaliojimai darbuotojui pavesti pareigas, duoti nurodymus ir vykdyti darbuotojo darbo priežiūrą bei kontrolę. Asmuo, įgijęs darbuotojo statusą, veikia darbdavio naudai ir turi pareigą

⁵⁶ Unification of tort law: liability for damage caused by others. J. Spier (ed.). Great Britain: Kluwer Law International, 2003. P. 93, 300-301.

paklusti darbdavio teisėtiems nurodymams bei atidžiai ir rūpestingai vykdyti jam pavestas funkcijas, užduotis. Jei darbiniai santykiai nebuvo nustatyti, tuomet darbdaviui negali būti taikoma tokia atsakomybė.

LR CK 6.264 str. 2 d. išaiškinta, kad darbuotojais yra laikomi asmenys, atliekantys darbą darbo sutarties arba civilinės sutarties pagrindu, jei jie veikia atitinkamo juridinio ar fizinio asmens nurodymu ir jo kontroliuojami. Kaip matome, sutarties pagrindu dirbantys asmenys šio straipsnio kontekste laikomi darbuotojais tik tuomet, kada jie atlieka darbą darbdavio nurodymu ir jo kontroliuojami. Štai šiame darbuotojo sąvokos požymyje atsispindi viena iš teorijų, pagrindžiančių darbdavio atsakomybę – *rizikos ir laisvės apribojimo teorija*. Tai reiškia, jog darbuotojas, dirbdamas pagal darbo sutartį, apriboja savo savarankiškus veiksmus, tuo pačiu ir savo asmeninę riziką ir veikia tik darbdavio nurodymų pagrindu bei jo vadovaujamas. Įstatymo nustatytą darbuotojo sąvoką patvirtino ir LAT, nagrinėdamas civilinę bylą dėl faktinių santykių pripažinimo darbo santykiais ir išmokų, susijusių su darbo santykiais, priteisimo. Teisėjų kolegija šioje byloje paaikškino, kad darbo sutartis yra viena iš pagrindinių asmens teisės į darbą įgyvendinimo teisinių formų, tačiau darbas, kaip tam tikra veikla ar kūrimo procesas, gali būti panaudojamas ir kitomis teisinių santykių formomis, pavyzdžiui, sudarant civilinės teisės reguliuojamas sutartis. LR DK 93 straipsnyje, reglamentuojančiame darbo sutarties sąvoką, įtvirtinti darbo sutarties požymiai, įgalinantys darbuotojo ir darbdavio santykius identifikuoti kaip darbo teisinius santykius, patenkančius į darbo teisės reguliavimo sritį, o nesant šių požymių įgalina vertinti, kad susiklosčiusius teisinius santykius reglamentuoja kitų teisės šakų normos. Teisinių santykių kvalifikavimui kaip darbo teisinių santykių būtina nustatyti, šiuos darbo sutarties požymius: 1) darbuotojas dirba tam tikros profesijos, specialybės, kvalifikacijos darbą arba eina tam tikras pareigas; 2) darbuotojas dirba paklusdamas darbovietėje nustatytai darbo tvarkai. Pirmasis iš paminėtų požymių reiškia, kad darbuotojas vykdo tam tikrą rūšiniais požymiais apibrėžtą darbo funkciją, o ne atlieka konkrečią užduotį. Antrasis iš paminėtų požymių reiškia, kad darbuotojas, vykdydamas darbo funkciją, nėra savarankiškas, jis privalo paklusti teisėtiems darbdavio nurodymams⁵⁷. Kaip matome, teismas pažymi, kad darbo santykiai gali susiklostyti ne vien darbo sutarties pagrindu, bet ir civilinės sutarties pagrindu, tai yra numatyta ir LR CK 6.264 str. 2 d. LAT savo praktikoje tinkamai pasisako ir dėl civilinės sutarties pagrindu dirbančių asmenų pripažinimo darbuotojais. Vienas iš tokių praktikos pavyzdžių yra LAT 2005 metais nagrinėta byla dėl visuomenės informavimo priemonės sukeltos žalos atlyginimo. LAT pateiktame kasaciniame skunde kasatorius nurodė, kad duomenis apie ieškovą paskelbusi radijo laidos vedėja nebuvo atsakovų darbuotoja, todėl jie neprivalo atlyginti žalą, atsiradusią dėl paskleistų žinių. Teisėjų

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-387/2006, kat. 11.1; 42.8.

kolegija, pasisakydama dėl šio kasacinio skundo motyvo, pažymėjo, kad aptariamuoju atveju įstatyme nustatyta netiesioginė visuomenės informavimo priemonės civilinė atsakomybė – pareiga atlyginti jos darbuotojo padarytą žalą, todėl taikant nurodytą CK 2.24 straipsnio 5 dalies nuostatą atsižvelgtina į CK 6.264 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą darbuotojo sampratą. Pagal CK 6.264 straipsnio 2 dalį, darbuotojais laikomi asmenys, atliekantys darbą ne tiktai darbo sutarties, bet ir civilinės sutarties pagrindu, jeigu jie veikia atitinkamo juridinio ar fizinio asmens nurodymu ir jo kontroliuojami. Vadinasi, jeigu visuomenės informavimo priemonė turi teisę pagal autorinę sutartį dirbančiam asmeniui duoti tam tikrus nurodymus ir tam tikra apimtimi kontroliuoti jo veiklą, toks asmuo taikant CK 2.24 straipsnio 5 dalį gali būti laikomas darbuotoju⁵⁸.

Antra specialioji sąlyga – tai darbuotojo padarytas deliktas. Vertinant darbuotojo veiksmus yra keliamos bendrosios deliktinės atsakomybės sąlygos. Darbuotojas turi pareigą elgtis atsargiai ir rūpestingai, t.y. taip, kad savo veiksmais nesukeltų žalos. Jei nustatoma, kad yra sukelta žala, vadovaujantis generalinio delikto doktrina, yra laikoma, kad darbuotojo veiksmai buvo neteisėti ir preziumuojama jo kaltė. Be to, turi būti nustatytas priežastinis ryšys tarp darbuotojo veiksmų ir sukeltos žalos. Nustačius priežastinį ryšį, laikoma, kad darbuotojas kaltas dėl sukeltos žalos. Nustatant darbuotojo deliktą yra preziumuojama, kad darbuotojas žalą padarė eidamas darbines pareigas. Be bendrųjų reikalavimų, tam, kad darbdavio netiesioginės deliktinės atsakomybės kontekste būtų galima darbuotojo veiksmus, sukėlusius žalą, laikyti deliktu, žala turi būti pakankamai susieta su jo atliekamu darbu, pavyzdžiui, deliktas padarytas darbo valandomis, darbo vietoje.

Darbdavio atsakomybei taikyti nepakanka, kad asmuo, padaręs žalą, yra darbuotojas ir kad jis buvo darbo vietoje ar darbo metu sukėlė žalą. Dėl to trečioji sąlyga, keliamą darbdavio atsakomybei už darbuotojo padarytą žalą, yra tai, kad deliktas turi būti padarytas, atliekant darbines pareigas (*angl. in the course of employment*). LR CK komentare nurodyta, kad darbinių pareigų atlikimu reikia laikyti bet kokią veiklą, susijusią su veikimu darbdavio nurodymu ir jo interesais. Esminę reikšmę šio straipsnio taikymui turi aplinkybė, kad darbuotojas darydamas žalą tikrai veikė kaip darbuotojas, t.y. atliko veiksmus, susijusius su darbo procesu, o ne veikė savo asmeniniais interesais kaip privatus asmuo⁵⁹. Ši sąlyga nustato darbdavio atsakomybės už darbuotojo padarytą žalą ribas.

Siekiant suvokti šią keliamą sąlygą galima samprotauti, kad darbuotojas atlieka savo pareigas darbo ar civilinės sutarties pagrindu, t.y. jis nėra savarankiškas ir vykdo sutartimi jam pavestas pareigas bei paklūsta teisėtiems darbdavio reikalavimams. Taip pat darbuotojas veikia darbdavio nurodymu ir jo kontroliuojamas. Jei darbuotojas, atlikdamas jam pavestas darbines pareigas,

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3k-3-205, kat. 26.6; 44.2.4.2; Teismų praktika 24.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas – Vilnius: Justitia, 2003. P. 373-375.

vykdydamas darbdavio reikalavimus, siekdamas darbo tikslų ar veikdamas darbdavio interesais, padaro žalą, laikoma, kad ši žala padaryta, atliekant darbinės pareigas. Tuo atveju, kai darbuotojas vykdo pareigas, kurios jam nėra pavestos, ar be įgaliojimo atlikti atitinkamas pareigas ar darbus, taip pat veikia siekdamas tikslų, kurie nėra susiję su vykdoma veikla, o labiau susiję su juo pačiu, laikoma, kad darbuotojas veikė ne vykdydamas darbinės ar tarnybines pareigas. Kai yra nustatytos konkrečios darbo valandos ar darbo vieta, tai taip pat turi įtakos nustatant, ar darbuotojas vykdė žalos sukėlimo momentu darbinės pareigas, ar ne. Jei darbuotojas veikia ne darbo valandomis ar ne darbo vietoje ir be darbdavio nurodymo, nors ir atlieka su darbu susijusią veiklą, siekdamas veiklos tikslų ar darbdavio interesais ir sukelia žalą, tai taip pat laikoma, kad darbuotojas žalą sukėlė ne vykdydamas darbinės pareigas, o veikdamas savo rizika.

Prancūzijoje, taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę darbdaviui, sąlyga, jog darbuotojo žala turi būti padaryta einant darbinės pareigas, aiškinama, kaip turinti objektyviusius ir subjektyviusius požymius. Objektyviesiems šios sąlygos požymiams priskiriamas darbo laikas, darbo vieta, priemonės. Vertinant, ar darbuotojas padarė žalą atlikdamas darbinės pareigas, nustatinėjama, ar darbdavys padarė žalą darbo metu, ar jis tuo metu buvo darbo patalpose, ar sukeliant žalą buvo panaudoti įrankiai ar kitos priemonės, kurias darbdavys perdavė darbuotojo žiniai. Subjektyvūs požymiai yra darbdavio leidimas ar sutikimas veikti ir darbdavio nauda. Vertinant subjektyviusius požymius, yra spendžiama, ar elgesys, kuriuo buvo sukelta žala, buvo atliekamas darbdavio paliepinimu, įgaliojimais ar bent jau leidimu, ar darbuotojas veikė darbdavio interesais, ar tai buvo savanaudiškas darbuotojo elgesys. Visi šie kriterijai sudaro sąlygos, jog žala turi būti padaryta einant darbinės pareigas, požymių visumą. Darbo autorės manymu, esminę reikšmę, nustatant, ar darbuotojas veikė eidamas darbinės pareigas, turi įvardinti subjektyvieji požymiai. Nors Prancūzijoje darbdavio netiesioginės deliktinės atsakomybės už darbuotojo padarytą žalą teisinis režimas yra grindžiamas griežtąja atsakomybe, visi įvardinti kriterijai gali būti naudojami ir Lietuvoje, nustatant darbdavio atsakomybę ir yra naudojami. Tai darbo autorė pagrįs toliau skyriuje, nagrinėdama LAT praktiką.

Pagal LR CK 6.264 str. 1 d. reglamentuojamas darbdavio atsakomybės sąlygas, galima konstatuoti – jei darbdavys įrodys, kad darbuotojas žalą padarė ne atlikdamas darbinės ar tarnybines pareigas, tačiau veikdamas asmeniniais tikslais, jis bus atleistas nuo atsakomybės. Prancūzijoje išvengti atsakomybės darbdavys gali tuomet, kai jis įrodo, jog darbuotojas veikė už savo funkcijų ribų, t.y. be įgaliojimų ir tikslais, nesusijusiais su jam patikėtomis užduotimis. Esmė šios sąlygos yra tokia pati kaip ir Lietuvoje naudojamos sąlygos, jog darbuotojo žala turi būti sukelta einant darbinės pareigas, kitu atveju darbdavys neatsako už sukeltą žalą.

LR CK 6.265 str. yra numatyta, kad nurodymus davęs asmuo (atstovaujамasis) ir juos vykdeš (atstovas) už tokią žalą atsako solidariai. Šiuo atveju atstovaujamojo ir atstovo nesieja nei darbo, nei

civilinė sutartis, tačiau juos sieja tai, kad vienas jų veikė kito nurodymais ir buvo jo kontroliuojamas. Kaip matyti, netiesioginė deliktinė atsakomybė šiuo atveju taikoma, remiantis tais pačiais teisiniais mechanizmais, t.y. rūpestingumo, kontrolės pareigomis (*angl. duty of care, duty to control*). Atstovui kyla tiesioginė atsakomybė, o atstovaujajam – netiesioginė deliktinė atsakomybė ir už sukeltą žalą jie atsako solidariai.

Darbo autorė, susipažinusi su teismų praktika, nustatė, kad bylose yra keliami vienodi specialiųjų sąlygų reikalavimai, taip pat yra nustatinėjama asmeninė darbdavio kaltė, vadovaujantis rūpestingumo priimant darbuotojus teorija, darbuotojų priežiūros ir kontrolės pareigomis. Vienas teismų praktikos pavyzdys, kuriame aptarti visi darbdaviui taikomos netiesioginės deliktinės atsakomybės ypatumai, yra LAT 2011 metais nagrinėta civilinė byla dėl žalos atlyginimo. Šioje byloje kilusio ginčo esmė – tinkamo atsakovo pagal CK 6.264 straipsnį (samdančio darbuotojus asmens atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės) subjektiškumo problema, t. y. atvejų, kada darbdavys atsako ir kada neatsako už apsaugos darbuotojo klientui padarytą žalą, atribojimas. Dar iki tol, kol civilinė byla buvo nagrinėta kasacinėje instancijoje, pirmoji instancija Klaipėdos miesto apylinkės teismas nustatė, kad trečiasis asmuo, dirbdamas atsakovo apsaugos darbuotoju naktiniame klube, nesunkiai sutrikdė jį įžeidusio klubo lankytojo sveikatą. Teismas nurodė, kad netiesioginės civilinės atsakomybės atveju priežastinis ryšys yra dvejopo pobūdžio, todėl jis turi būti nustatytas tarp trečiojo asmens veiksmų ir žalos vykdant darbo sutartį bei tarp atsakovo ir žalą padariusio asmens veiksmų. Teismas padarė išvadą, kad baudžiamojame byloje yra priežastinis ryšys tarp atsakovo, kaip darbdavio, veiksmų ir žalą padariusio trečiojo asmens neteisėtų veiksmų, nes atsakovas elgėsi nerūpestingai. Atsakovo nerūpestingumą patvirtina tai, kad jis neturėjo aiškios apsaugos darbuotojų kontrolės sistemos, buvo tik darbuotojų savikontrolė, trečiasis asmuo į apsaugos darbuotojo pareigas priimtas nepatikrinus jo tinkamumo atlikti saugos funkcijas Asmens ir turto saugos įstatyme nustatyta tvarka. Remdamasis atsakovo ir trečiojo asmens sudaryta darbo sutartimi, teismas nurodė, kad žalos padarymo metu trečiasis asmuo ėjo atsakovo apsaugos darbuotojo pareigas. Teismas sutiko su atsakovo argumentu, kad, darydamas nusikalstamą veiką, trečiasis asmuo šiurkščiai pažeidė darbo drausmę, tačiau atkreipė dėmesį į tai, kad apsaugos darbuotojas įstatymų nustatytais atvejais turi teisę pavartoti fizinę prievartą, todėl darbdavys privalo kontroliuoti ir imtis visų būtinų priemonių, kad įstatymų leidžiamas fizinės prievartos vartojimas, vykdant darbo funkcijas, neperžengtų įstatymų nustatytų ribų⁶⁰.

LAT kaip kasacinė instancija, nagrinėdama civilinę bylą, išaiškino teisinius mechanizmus, taikomus darbdavio atsakomybei. LAT išaiškinimus galima atskirti į dvi grupes:

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2011// <http://www.infollex.lt/tp/195737>; peržiūrėta: 2012-01-22.

1. *Asmeninė darbdavio atsakomybė dėl jo darbuotojo padarytos žalos.* Dėl šio klausimo teisėjų kolegija nurodė, kad samdančiam darbuotojus asmeniui, kaip ir kiekvienam civilinių teisinių santykių dalyviui, galioja bendrojo pobūdžio pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai (CK 6.263 straipsnio 1 dalis). Samdantis darbuotojus asmuo yra atsakingas už tai, kad jo darbuotojai, atlikdami darbo pareigas, laikytųsi teisės aktų reikalavimų, nepažeistų bendrojo pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai ir tokiu būdu nepadarytų kitiems žalos. Atsakovas, priimdamas asmenį į apsaugos darbuotojo pareigas, nepatikrinęs, ar toks asmuo atitinka pareigoms keliamus reikalavimus, elgėsi nerūpestingai ir neapdairiai. Be to, netinkamai vykdė saugos darbuotojų kontrolę ir visa tai lėmė žalos, kaip kasatoriaus neteisėto veikimo ir neveikimo rezultato, atsiradimą (CK 6.247 straipsnis). Pažymėtina tai, jog tam tikrų profesijų asmenims griežtesni reikalaujamo elgesio standartai keliami dėl ypatingo šių asmenų veiklos ar darbo pobūdžio. Asmenims, atliekantiems apsaugos darbuotojų pareigas, jau minėtu Asmens ir turto saugos įstatymu, keliami specialūs reikalavimai, taip pat nustatytos sąlygos, suteikiančios teisę užsiimti tokia veikla. Teisėjų kolegija konstatavo, kad kasatorius, kaip apdairus ir rūpestingas verslininkas, turėjo galimybę sudaryti sutartį su subjektu, turinčiu teisę teikti apsaugos paslaugas ir, priimdamas į apsaugos darbuotojo pareigas asmenį, neturintį tam reikiamos kvalifikacijos bei pasirengimo, veikė savo rizika.

2. *Specialiosios darbdavio atsakomybės sąlygos.* Darbdavio kaltę sudaro darbuotojo kaltė ir specialiosios atsakomybės sąlygos, t.y. darbdavys atsako už darbuotojo darbo metu padarytą žalą, jei už tą žalą ne darbo metu atsakytų pats darbuotojas. Teisėjų kolegija nurodė, kad taikant samdančio darbuotojus asmens civilinę atsakomybę už darbuotojo veiksmais padarytą žalą, be bendrųjų civilinės atsakomybės sąlygų (neteisėtų veiksmų, kaltės, žalos bei priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir žalos), reikia nustatyti ir papildomas sąlygas: turi egzistuoti darbdavio ir darbuotojo darbo ar civilinė sutartis, kurios pagrindu veikiama atitinkamo asmens nurodymu ir jam kontroliuojant, taip pat žala turi būti padaryta einant darbo (tarnybines) pareigas (CK 6.264 straipsnio 1, 2 dalys). Be to, samdančio darbuotojus atsakomybės už žalą, atsiradusią dėl jo darbuotojų kaltės, atveju priežastinis ryšys yra dvejopo pobūdžio – jis turi būti nustatytas tarp darbuotojo veiksmų ir žalos, taip pat tarp samdančio darbuotojus asmens ir žalos padariusio asmens veiksmų. Pagal pateiktas bylos aplinkybes nustatyta, kad trečiasis asmuo dirbo pas kasatorių pagal darbo sutartį ir žalos padarymo metu atliko apsaugos darbuotojo funkcijas, buvo savo darbo vietoje – naktiniame klube, kur prieš klubo lankytoją – ieškovą – panaudojo fizinę prievartą ir nesunkiai sutrikdė sveikatą. Dėl kasatoriaus argumento, kad nėra nustatyta atsakomybės sąlyga, jog žalą padaręs darbuotojas veikė pagal kitos šalies nurodymus ir jai kontroliuojant, teismas pasisakė, kad esminiai DK 93 straipsnyje nustatyti darbo sutarties požymiai yra tai, jog darbuotojas vykdo tam tikrą rūšiniais požymiais apibrėžtą darbo funkciją ir ją vykdydamas nėra savarankiškas bei privalo

paklusti teisėtiems darbdavio nurodymams. Taigi, esant darbo santykiams, darbuotoją ir darbdavį sieja pavaldumo santykiai, tai reiškia, jog darbo funkcijų vykdymas yra neatskiriamas nuo darbdavio kontrolės ir jo nurodymų vykdymo. Tokiu atveju pareiga įrodyti aplinkybę, kad žalos padarymo metu darbuotojas nevykdė darbo funkcijų, tenka darbdaviui⁶¹.

Apžvelgus teismų pasisakymus, galima sakyti, kad esminiai faktai byloje yra tai, jog tretysis asmuo, t.y. žalą sukėlęs asmuo, atlikdamas apsaugos darbuotojo pareigas pagal darbo sutartį, darbo metu, darbo vietoje, turėdamas įgaliojimus panaudoti fizinę prievartą, sukėlė ieškovui nesunkų sveikatos sutrikdymą. Šie teismų išskirti veiksniai atspindi darbdavio atsakomybei keliamas specialiąsias sąlygas. Į klausimą, ar žala padaryta einant darbines pareigas, teismas atsakė, vadovaudamasis ir objektyviais, ir subjektyviais sąlygos požymiais: darbo laikas, darbo vieta, veikimas darbo tikslais ir įgaliojimų vykdymas.

Galima daryti išvadą, kad Lietuvoje suformuotas darbdavio atsakomybės režimas, kaip minėta, nėra laikomas griežta atsakomybe⁶² ir be specialiųjų sąlygų yra nustatinėjama darbdavio kaltė. Darbdavio kaltė yra grindžiama rūpestingo elgesio pasirenkant darbuotoją, priežiūros, kontrolės pareigų pažeidimu, taip pat darbdavio kaltė yra sutapatinama su darbuotojo kalte.

Nagrinėjant LAT praktiką, darbo autorė susidūrė su civilinių bylų kategorija, kuriose nustatomi tiek 6.264 str., tiek 6.270 str. požymiai. Nagrinėjant tokias bylas, LAT yra suformuota praktika, jog tuo atveju jei darbuotojas sukelia žalą asmeniui didesnio pavojaus šaltiniu, atsakingas asmuo yra ne darbuotojas, o darbdavys, tačiau darbdaviui atsakomybė kyla kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojui, bei taikomos LR CK 6.270 str. nuostatos, t.y. taikoma griežtoji atsakomybė. Susidūrus su šios kategorijos bylomis neturėtų būti laikoma, kad tai yra darbdavio atsakomybė už darbuotojo sukeltą žalą, grindžiama griežtąja atsakomybe, nes, kaip ir minėjo darbo autorė, yra taikomos LR CK 6.270 str. nuostatos ir darbdavys atsako kaip didesnio pavojaus šaltinio valdytojos, nepaisant jo kaltės⁶³.

Vokietijoje, kaip ir Lietuvoje, darbdavio atsakomybė už darbuotojo sukeltą žalą nėra laikoma griežta. Vokietijoje, nustatant, ar darbuotojo veiksmai, sukėlę žalą, buvo neteisėti, yra taikoma generalinio delikto doktrina, t.y. jei asmuo pažeidė rūpestingumo pareigą (*angl. duty of care*) ir dėl to sukėlė žalą, preziumuojama, kad jis atliko neteisėtus veiksmus, tačiau nereikalaujama, kad būtų

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo mėn. 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-114/2011// <http://www.infolex.lt/tp/195737>; peržiūrėta: 2012-01-22.

⁶² Norkūnas A., Selelionytė – Dreuksienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 85-86; Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 213. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-210/2007// www.infolex.lt/tp/78883; peržiūrėta: 2012-04-06.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio mėn. 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-79/2008// www.infolex.lt/tp/83112; peržiūrėta: 2012-02-18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-255/2007// <http://www.infolex.lt/tp/79355>; peržiūrėta: 2012-04-09.

nustatyta darbuotojo kaltė. Nustačius reikalaujamas tris specialiąsias atsakomybės sąlygas, laikoma, kad žala atsirado dėl darbdavio kaltės. Prie šių nuostatų, kurios yra taikomos ir Lietuvoje, Vokietijoje yra numatyta darbdavio galimybė nuginčyti savo kalte, įrodant, kad darbdavys buvo rūpestingas rinkdamasis darbuotoją, jį tinkamai instruktavo ir prižiūrėjo. Taip pat savo nekaltumą gali įrodyti, jei nėra priežastinio ryšio, t.y. jei žala būtų padaryta, nepaisant to, jei darbdavys ir būtų tinkamai atlikęs savo asmenines pareigas⁶⁴. O Lietuvoje taikoma griežtesnė nuostata ir darbdavio kaltė yra sutapatinama su darbuotojo kalte, dėl to darbdaviui būti atleistam nuo atsakomybės nepakanka įrodyti, kad jis buvo rūpestingas, renkantis darbuotojus, juos tinkamai prižiūrėjo ir kontroliavo jų darbą.

Pagal darbdavio netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymui keliamus specialiuosius reikalavimus yra išskiriamos dvi doktrinos. Viena netiesioginės atsakomybės doktrina aiškina, kad darbdavys yra atsakingas už savo darbuotojų pasirinkimą, jų instruktavimą, mokymą ir t.t. Darbuotojas yra tik įrankis, kuriam padedant darbdavys siekia įgyvendinti savo tikslus. Dėl šių priežasčių netinkamai savo darbuotojų veiklos priežiūrą vykdomas ir nepakankamai juos kontroliuojantis darbdavys privalo atsakyti už darbuotojų padarytą žalą. Kita netiesioginę atsakomybę pagrindžianti doktrina laiko, kad darbuotojas, apribodamas savo laisvę sutartimi su darbdaviu, kartu apriboja ir asmeninę riziką už galimas neigiamas savo veiksmų pasekmes. Riziką už galimą žalą prisiima darbdavys. Tokia nuostata yra naudingesnė nukentėjusiajam, nes darbdavio finansinės galimybės atlyginti padarytą žalą yra visada didesnės nei darbuotojo. Ši aplinkybė lėmė doktrinai „gilios kišenės“ pavadinimą⁶⁵. Apžvelgus šių doktrinų požymius ir juos palyginus su darbdaviui taikomos netiesioginės deliktinės atsakomybės specialiaisiais reikalavimais Lietuvoje, galime daryti išvadą, kad Lietuvoje darbdavio netiesioginei deliktinei atsakomybei nustatyti yra taikomi tiek doktrinai „gilios kišenės“, tiek doktrinai, grindžiamai darbdavio kalte, būdingi teisiniai mechanizmai.

Palyginę Vokietijoje nustatytą darbdavio atsakomybės už darbuotojo padarytą žalą teisinį režimą, grindžiamą darbdavio kalte, ir Lietuvoje nustatytą šios atsakomybės teisinį režimą, kuris, teisės literatūroje teigiama, nėra griežtoji atsakomybė⁶⁶, galime daryti išvadą, kad Lietuvos darbdavio atsakomybę nustatantis režimas, visgi, yra grindžiamas ir griežtosios atsakomybės teisiniais mechanizmais ir darbdavio kalte. Lietuvoje darbdavio atsakomybė nustatoma, remiantis ir tais kriterijais, kurie nustato asmeninę jo kalte, tačiau jų reikšmė taikant atsakomybę yra tik faktinė,

⁶⁴ Unification of tort law: liability for damage caused by others. J. Spier (ed.). Great Britain: Kluwer Law International, 2003. P. 122-123, 300-302.

⁶⁵ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P. 138.

⁶⁶ Norkūnas A., Selelionytė – Dreukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 85-86; Ambrasienė D., Baranuskas E., Bublienė D. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006. P. 213.

nes darbdavys gali būti atleistas nuo atsakomybės tik tuomet, kai įrodoma, jog darbuotojo žala padaryta neįnstant darbinės pareigas.

Šiuolaikinėje visuomenėje įmonės gali būti labai didelės, jose dirba šimtai darbuotojų, asmenims, kurie įdarbinami, kartais nekeliama jokie specialūs reikalavimai. Dėl didelio darbuotojų skaičiaus darbdavys neturi fizinės galimybės prižiūrėti visų darbuotojų. Dėl to autorė konstatuoja, kad tiek teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje, apibrėžiant darbdavio atsakomybę už darbuotojo sukeltą žalą, reikėtų atsisakyti darbdavio asmeninės kaltės, grindžiamos rūpestingo elgesio pasirenkant darbuotoją teorija, darbuotojo priežiūros kontrolės pareigų pažeidimu, reikalavimo, tačiau darbdavio kaltę apibrėžti, ją prilyginant darbuotojo kaltei. Nustatinėti darbdavio asmeninę kaltę ar darbdaviui leisti teisme įrodinėti savo nekaltumą, argumentuojant tuo, kad jis atliko tinkamai savo asmenines pareigas netikslinga, nes, nenustačius asmeninės darbdavio kaltės, tai neturės įtakos jo atsakomybei už darbuotojo sukeltą žalą ir darbdavys vis viena atsakys už darbuotojo padarytą žalą. Dėl to, autorės nuomone, Lietuvos civilinėje teisėje pakaktų darbdavio atsakomybę prilyginti darbuotojo kaltei ir tai grįžti darbuotojo rizikos ir laisvės apribojimo teorija, veiklos rizikos ir nuostolių paskirstymo teorijomis.

2.1.3. Valstybės atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl neteisėtų teisėjo ar teismo veiksmų, nagrinėjant civilinę bylą

Prie netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinio režimo, grindžiamo kalte, priskiriama ir LR CK 6.272 straipsnio 2 dalyje nustatyta valstybės atsakomybė už žalą, kilusią dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės. Iš LR CK 6.272 straipsnio 2 dalies normos darytina išvada, kad valstybės civilinė atsakomybė už žalą, kilusią dėl teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltės, taikoma už žalą, padarytą vykdant teisingumą, o ne už žalą, padarytą kitais teisėjo ar teismo pareigūnų veiksmais. Pagal CK komentare pateiktą šios teisės normos aiškinimą, valstybės atsakomybė atsiranda tuomet, kai vykdomas teisingumas pagal civilinio proceso normas arba žalą, padarytą vykstant administraciniam procesui, išskyrus atvejus, kai buvo skirta administracinė nuobauda – areštas⁶⁷.

Teismo veiksmų, vykdant teisingumą, materialinė išraiška yra teismo dokumentai: nuosprendžiai, sprendimai, nutartys, nutarimai, įsakymai ir kt. Teisėjo ar kito teismo pareigūno priimtų procesinių dokumentų teisėtumas tikrinamas specialia instancine tvarka, t.y. skundžiant priimtą teismo sprendimą ar nutartį aukštesnės instancijos teismui apeliacine ar kasacine tvarka. Tik apeliacinės ar kasacinės instancijos teismas, nagrinėdamas bylą apeliacine ar kasacine tvarka, gali konstatuoti, jog skundžiamas žemesnės instancijos teismo sprendimas ar nutartis yra neteisėti. Galiojantys teisės aktai nenumato jokios kitos teismo veiksmų teisėtumo kontrolės formos. Teismo sprendimų ir nutarčių teisėtumo vertinimas kitokia, nei instancine, tvarka pažeistų LR Konstitucijos

⁶⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas – Vilnius: Justitia, 2003. P. 380.

109 str. įtvirtintą teismų nepriklausomumo principą. Teismo sprendimo ar nutarties panaikinimas instancine tvarka pats savaime dar nėra kaltės įrodymas ir kaltė yra tuomet, kai padaryta akivaizdžių teisės aiškinimo ir taikymo klaidų, kurių kvalifikuotas teisėjas neturėtų daryti.

LAT praktikoje laikomasi nuostatos, kad teisėjo (teismo) kaltė gali būti konstatuota padarius akivaizdžią ir šiurkščią teisės aiškinimo ir taikymo klaidą. Vertinant klaidos akivaizdumą ir šiurkštumą gali būti atsižvelgta į taikytinos nuostatos vartojamų terminų suprantamumą, nuostatos tikslumą, įrodymų aiškumą, bylos aplinkybių sudėtingumą, ar teismui pagal aiškias bylos aplinkybes ir taikomą teisės nuostatą reikėjo tik ją pritaikyti ir kt. Sprendžiant teisėjo kaltės klausimą, būtina nustatyti, kad teisėjas, priimdamas procesinį sprendimą, ne tik aiškiai pažeidė įstatymus, bet kad ir kitas teisėjas tokioje pačioje situacijoje būtų pasielgęs kitaip⁶⁸.

Autorė pažymi, kad nustatant teisėjo ar kito teismo darbuotojo kaltę, reikalinga nustatyti ir kitas bendrąsias atsakomybės sąlygas, t.y. žalą, veiksmų neteisėtumą, kaltę, priežastinį ryšį. Iš to galime daryti išvadą, kad valstybės netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinis režimas yra grindžiamas kalte, tačiau ji tuo pačiu yra grindžiama ir griežtąja atsakomybe. Griežtumas šiuo atveju pasižymi tuo, kad valstybės kaltę sudaro teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltė, t.y. valstybės kaltė yra tapatinama su teisėjo ar kito teismo darbuotojo kalte.

2.2. Netiesioginės deliktinės atsakomybės, grindžiamos griežtąja atsakomybe, taikymo ypatumai

Griežta atsakomybė yra grindžiama rizikos (*angl. risk*) teorija, pagal kurią rizika yra pripažįstama esminiu civilinės atsakomybės be kaltės elementu. V. Mikelėnas, kalbėdamas apie atsakomybę be kaltės, savo knygoje „Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai“ nurodė, kad rizikos teorijos esmę sudaro postulatas: „jeigu asmens veikla ar jo veikloje naudojami daiktai kelia didesnę žalos atsiradimo riziką, o šis asmuo, nors ir suvokdamas egzistuojančią riziką, tačiau jos nepaisydamas, savo veiklos neatsisako, vadinasi, jis prisiima visą atsakomybę už rizikos materializavimąsi, t.y. už žalos atsiradimą“⁶⁹. Esminė aplinkybė yra tai, kad žmogus kai kuriais atvejais apskritai nėra pajėgus pilnai kontroliuoti tam tikro objekto savybių bei jo žalingo poveikio ir todėl atsakomybę atsiranda už patį žalos padarymo faktą, nesiejant jos su protingo, atsargaus žmogaus elgesio standarto pažeidimu. Kaip darbo autorės buvo nustatyta, nagrinėjant netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinius režimus, netiesioginė deliktinė atsakomybė ir griežtoji atsakomybė gali būti taikomos kartu, t.y. taikant asmeniui atsakomybę už kito asmens veiksmais sukeltą žalą,

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio mėn. 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-207/2011.

⁶⁹ Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995. P.230-231.

remiamasi griežtajai atsakomybei būdingomis teorijomis ar sąlygomis. Darbo autorė tokią atsakomybę darbe įvardino netiesiogine deliktine atsakomybe, grindžiama griežtąja atsakomybe, ir jos nuomone, tarp netiesioginės deliktinės atsakomybės, grindžiamos griežtąja atsakomybe, ir netiesioginės deliktinės atsakomybės, grindžiamos kalte, nėra labai didelio skirtumo kaip tarp tiesioginės deliktinės atsakomybės ir griežtosios atsakomybės. Visų pirma dėl to, kad taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę kaltės samprata yra objektyvi, t.y., jei asmuo savo neteisėtais veiksmais sukėlė žalą, preziumuojama, kad jis kaltas. Atsakovas šiuo atveju gali būti atleistas nuo atsakomybės įrodydamas, jog tinkamai įvykdė jam priskiriamas pareigas, taip pat nustačius, kad žala kilo dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusiojo tyčios ar didelio neatsargumo. Taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę be kaltės, veiksnu neteisėtumo, žalos, priežastinio ryšio sąlygos yra būtinos, tiesiog nekeliamas kaltės klausimas ir būti atleistam nuo atsakomybės nėra galimybės, nebent būtų nustatyta, kad žala kilo dėl nenugalimos jėgos arba nukentėjusiojo tyčios ar didelio neatsargumo. Darbo autorė, lygindama šiuos du netiesioginės deliktinės atsakomybės teisinius režimus, išskiria tokius jų skiriamuosius bruožus: kaltės fakto nustatymas vienu atveju, o kitu ne ir galimybė būti atleistam nuo atsakomybės vienu atveju yra platesnė, o kitu atveju – siauresnė.

2.2.1. Valstybės netiesioginė deliktinė atsakomybė, grindžiama griežtąja atsakomybe (viešojo atsakomybė)

Valstybė ir savivaldybė, prisiimdama riziką dėl savo konkrečių pareigūnų, veikiančių individualiai ar kolegialiai, galimus neteisėtus veiksmus LR CK įtvirtino viešąją atsakomybę, t.y. valstybės netiesioginę deliktinę atsakomybę, grindžiamą griežtąja atsakomybe. Teisės teorijoje viešojo atsakomybė dar kitaip vadinama valstybės deliktine atsakomybe, tačiau darbe, kalbant apie valstybės ir savivaldybės netiesioginę deliktinę atsakomybę už jos pareigūnų ar tarnautojų sukeltą žalą neteisėtais veiksmais, bus naudojamas terminas viešojo atsakomybė.

Daugelyje valstybių viešojo atsakomybė (*angl. state liability*) yra lemiamą specialių taisyklių, kurios gali būti daugiau ar mažiau griežtesnės nei įprastos atsakomybės taisyklės. Kai kur valstybė yra laikoma įprastu darbdaviu ir jos atsakomybė yra sureguliuota atitinkamai tokiomis pat taisyklėmis⁷⁰. Lietuvoje viešojo atsakomybė yra reglamentuojama atskirai, kaip specialieji deliktinės atsakomybės atvejai, nustatant kitokią teisinį režimą nei darbdaviui už jo darbuotojo sukeltą žalą. S. Selelionytė-Drukteinienė disertacijoje yra išnaginėjusi Lietuvos valstybės deliktinės atsakomybės modelį, kurį priskyrė prie atsakomybės už kito asmens veiksmus, pagrįstą griežtos atsakomybės koncepcija ir tik tuomet, kai žala padaryta neteisėtais teisėjo ar teismo veiksmais, nagrinėjant civilinę (kaip pagrįsta toliau – ir administracinę) bylą, reikalaujama nustatyti teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltę. Taip pat ji teigia, kad griežtosios atsakomybės esmė – atsakomybė už neigiamą

⁷⁰ Unification of tort law: liability for damage caused by others. J. Spier (ed.). Great Britain: Kluwer Law International, 2003. P. 294.

rezultata, o ne netinkamą veiklą. Tai reiškia, kad Lietuvos valstybė pagal bendrą pozityvioje teisėje įtvirtintą taisyklę atsako už atsiradusią žalą ne dėl to, kad jos pareigūnai ar institucijos nesugebėjo veikti taip, kad jų veikla atitiktų protingo, apdairaus, rūpestingo pareigūno (ar tokios pat institucijos) standartą, o dėl to, kad sudėtingoje valstybės institucijų veikloje slypinti potenciali žalos atsiradimo rizika materializavosi, nepriklausomai nuo to, turėjo ar neturėjo galimybę institucija žalos išvengti⁷¹. Darbo autorė pritaria tokiai S. Selelionytės-Drukteinienės pateiktai nuomonei ir pastebi, kad taip suformuluota viešosios atsakomybės esmė atskleidžia vieną iš griežtosios atsakomybės teorijų – veiklos teoriją. Ši teorija teigia, kad didesnę riziką padaryti žalą aplinkiniams asmenims ar jų turtui kelia savo pobūdžiu pavojinga veikla.

LR CK 6.271 str. 1 d. numatyta, kad žalą, atsiradusią dėl valstybės valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė iš biudžeto, nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. LR CK 6.272 str. 1 d. numatyta, kad žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto paskyrimo, atlygina valstybė visiškai, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės. Analizuojant taip apibrėžtą valstybės deliktinę atsakomybę lingvistiniu metodu, remiantis civilinės atsakomybės kilimo sąlygomis, galima daryti prielaidą, kad LR CK 6.271 str. 1 d. numatytas valstybės deliktinės atsakomybės taikymas, jos nesiejant su konkretaus žalą padariusio valstybės ar savivaldybės pareigūno kalte, ir LR CK 6.272 str. 1 d. numatytas valstybės deliktinės atsakomybės taikymas, nepaisant ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuratūros pareigūnų ir teismo kaltės, yra laikomas griežtąja atsakomybe tiek atitinkamo valstybės ar savivaldybės pareigūno, ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuratūros pareigūno ir teismo atžvilgiu, tiek valstybės ar savivaldybės atžvilgiu. Šiuo atveju viešajai atsakomybei taikyti pakanka, kad būtų nustatytos trys sąlygos: neteisėti veiksmai, žala ir tarp jų esantis priežastinis ryšys.

2.2.1.1. Valstybės atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų

Kadangi viešąją atsakomybę darbo autorė nagrinės kaip netiesioginės deliktinės atsakomybės instituto sudedamąją dalį, reikalinga pabrėžti tuos atsakomybės bruožus ar reikalavimus, kurie pagrįs netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymą. Pagal LR CK 6.271 str. 1 d., žalą, atsiradusią dėl valdžios institucijų neteisėtų aktų, privalo atlyginti valstybė ar savivaldybė iš savo biudžeto, nepaisydama konkretaus valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. Tam, kad už žalą šio straipsnio nustatyta tvarka atsakytų valstybė ar savivaldybė, yra

⁷¹ Selelionytė-Drukteinienė S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos: daktaro disertacija, soc. Mokslai: teisė (01-S), 2008. P. 112.

reikalinga nustatyti bendrąsias sąlygas, turinčias ypatumų, ir atsakomybės specialiuosius reikalavimus. Darbo autorė pradės nuo specialiųjų sąlygų, nes jos nuomone, tuomet bus atskleisti ir bendrųjų sąlygų, t.y. veiksmų neteisėtumo, priešastinio ryšio, ypatumai. Teisės teorijoje išskiriamos šios specialiosios atsakomybės sąlygos: žala turi būti padaryta valdžios aktu, neteisėtas valdžios aktas turi būti priimtas (atliktas) valstybės valdžios institucijos, valdžios aktai turi būti priimti, vykdant tarnybines pareigas, tačiau netinkamai vykdant įgaliojimus, juos viršijant ar jų nevykdant⁷². Autorė pastebi, jog šių keliamų specialiųjų sąlygų modelis yra toks pat, koks ir taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę darbdaviui. Skiriasi jų turinys, tačiau jų reikšmė, nustatant viešąją atsakomybę, yra vienoda. Šioje įstatymo normoje numatytos civilinės atsakomybės subjektas yra specialusis – viešas asmuo (valstybė arba savivaldybė). Valdžios institucija apibrėžiama kaip bet koks viešosios teisės subjektas ir tai gali būti valstybės ar savivaldybės institucija, pareigūnas, valstybės tarnautojas ar kitoks šių institucijų darbuotojas, taip pat privatus asmuo, atliekantis valdžios funkcijas.

Valstybės ar savivaldybės pareigūnas, eidamas jam pavestas pareigas ir veikdamas jam suteiktą valdingų įgalinimų pagrindą, veikimu ar neveikimu išreiškia nurodymą atitinkamo asmens atžvilgiu, kuris asmeniui yra privalomas. Toks nurodymas, darantis poveikį asmenų teisėms, laisvėms ir interesams, ir yra laikomas valdžios aktu. LR CK 6.271 str. 3 d. naudojama sąvoka „aktas“ aiškinama, kaip valdžios institucijos ar jos darbuotojų veiksmas, kuris daro tiesioginę įtaką asmenų teisėms, laisvėms ir interesams. CK komentare paaiškinta, jog sąvoka „aktas“ reiškia tiek teisės aktus (nutarimus instrukcija, taisyklės ir pan.), tiek individualaus pobūdžio aktus (potvarkius, įsakymus ir pan.), nesvarbu, kokios formos, nes jie gali būti tiek žodiniai, tiek rašytiniai. Valdžios aktais yra laikomi vykdomosios valdžios institucijų aktai ir privačių asmenų, atliekančių valdžios funkcijas, aktai. Tačiau jais nėra laikomi įstatymų leidžiamosios valdžios aktai ir teisminės valdžios, vykdant teisingumą, priimti aktai. Jei žala padaryta valdžios institucijų veiksmais, nesusijusiais su suteiktų valdingų įgalinimų naudojimu, atsakomybė kils bendra tvarka. Valdžios aktui keliamas reikalavimas yra neteisėtumas. Remiantis Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktika, neteisėtumas galėtų pasireikšti tik tada, kai būtų nustatoma, jog valdžios institucijų darbuotojai neįvykdė jiems teisės aktais priskirtų funkcijų arba nors ir vykdė šias funkcijas, tačiau veikė nepateisinamai aplaidžiai, paviršutiniškai, pažeisdami bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai⁷³.

Antra specialioji sąlyga kelia reikalavimą nustatyti, ar neteisėtas valdžios aktas buvo priimtas (atliktas) valstybės valdžios institucijos. Pagal LR CK 6.271 str. 2 d., valdžios institucija yra bet

⁷² Norkūnas A., Selelionytė – Drukeitinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 130.

⁷³ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gegužės 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A¹⁷-499/2007; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. birželio 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A-662-2347-11.

kuris viešojo administravimo subjektas ar privatus asmuo, atliekantis valdžios funkcijas. Tai gali būti valstybės ar savivaldybės institucija, pareigūnas, valstybės tarnautojas ar kitoks šių institucijų darbuotojas ir kiti, svarbiausia, kad jų paskirtis būtų atlikti valdžios funkcijas.

Paskutinioji sąlyga numato, kad valdžios aktai būtų priimti vykdant tarnybines pareigas, tačiau netinkamai vykdant įgaliojimus, juos viršijant ar jų nevykdant. Ji reikalauja, kad valdžios institucija, priimdama valdžios aktą, turi būti panaudojusi jai suteiktus valdingus įgalinimus, tačiau netinkamai ar viršijant juos. Bet kuriuo atveju tai yra susiję su valdžios galių panaudojimu. Jei žala padaryta veikimu, nesusijusiu su valdžios galių realizavimu, tuomet ji nebus atlyginama šia tvarka. Tam nustatyti reikalinga peržiūrėti valdžios institucijai įstatymu ar kitokiu teisės aktu, darbuotojo pareigybės aprašymais suteiktus valdingus įgaliojimus trečiųjų asmenų atžvilgiu. Šiuo atveju valdžios aktai gali būti atlikti, vykdant valdingus įgaliojimus ne darbo metu, ne darbo vietoje ir pan. Taip pat šioje sąlygoje atsispindi ir valdžios institucijų veiksmų neteisėtumo ypatumas, jog taikant atsakomybę valstybei ar savivaldybei dėl jos pareigūnų sukeltos žalos, negalioja generalinio delikto doktrina ir laikoma, kad kiekvienas valdžios institucijos aktas yra teisėtas⁷⁴.

LR CK 6.246 str. 1 d. nustatyta bendra neteisėtų veiksmų sąvoka, kuri sako, jog civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas neveikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Tačiau LR CK 6.271 str. 4 d. yra numatyta specialioji norma, reglamentuojanti veiksmų neteisėtumą, taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę valstybei ar savivaldybei, pagal kurios nuostatas valstybė ar savivaldybė atsako tik tuomet, jei valdžios institucijų darbuotojai neveikė taip, kaip pagal įstatymus šios institucijos ar jų darbuotojai privalėjo veikti. Kadangi LR CK 6.271 str. 4 d. nustatyta norma yra specialioji 6.246 str. 1 d. atžvilgiu, galime teigti, kad nustatinėjant veiksmų neteisėtumą reiktų remtis LR CK 6.271 str. 4 d. nuostatomis. Įprastai, siekiant nustatyti, ar valstybės ar savivaldybės institucijų ar jų darbuotojų aktai buvo teisėti, jie yra skundžiami administraciniam teismui Administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka. LVAT 2012 metais nagrinėtoje administracinėje byloje teisėjų kolegija pasisakė, kad neteisėtumui CK 6.271 straipsnio prasme konstatuoti reikia nustatyti, jog valdžios institucijų darbuotojai neveikė taip, kaip pagal įstatymus privalėjo veikti, neįvykdė jiems teisės aktais priskirtų funkcijų arba nors ir vykdė šias funkcijas, tačiau veikė nepateisinamai aplaidžiai, paviršutiniškai, pažeisdami bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai (CK 6.271 str.). Be to, sprendžiant dėl atitinkamos valstybės institucijos (jos pareigūnų) veikos neteisėtumo (CK 6.271 straipsnio prasme), kiekvienu atveju yra būtina nustatyti, kokios konkrečios teisės normos, kurios reglamentuoja skundžiamos valstybės institucijos veiklą,

⁷⁴ Norkūnas A., Selelionytė – Drukeitinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 129.

buvo pažeistos, kaip būtent šie pažeidimai pasireiškė asmens, teigiančio, kad jis dėl tokių veiksmų (neveikimo) patyrė žalą, atžvilgiu, taip pat tai, ar atitinkamos pasekmės (jei jos nustatomos) atsirado būtent dėl tų valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtų veiksmų⁷⁵.

Kaip matome, teisėjų kolegija, nagrinėdama administracinę bylą, rėmėsi ir bendraisiais neteisėtų veiksmų požymiais – bendro pobūdžio pareiga elgtis atsargiai ir rūpestingai. Iš tiesų, veiksmų neteisėtumas, esant griežtosios atsakomybės režimui, yra atsakomybės ribas nustatanti sąlyga, dėl to labai svarbu teisingai šią sąlygą aiškinti ir taikyti. Kai nustatomas veiksmų neteisėtumas, tuomet galima nustatinėti kitas atsakomybės sąlygas.

Teisės teorijoje pažymima, kad priežastinis ryšys taip pat turi specialiųjų požymių, jis nustatinėjamas tarp valstybės organų sistemos netinkamo veikimo ir žalingo rezultato. Autorės nuomone, tokie priežastinio ryšio požymiai reiškia tai, kad yra sprendžiama, ar valstybės ar savivaldybės institucijos pareigūnų veiklą reglamentuojančių teisės aktų nuostatų pažeidimas sąlygojo nukentėjusiojo patirtą žalą. Tokį priežastinį ryšį lemia tai, jog valstybės ar savivaldybės atsakomybė yra grindžiama rizika, kuri kyla iš jų veiklos, reguliuojamos įvairiais teisės aktais, ir nėra siejama su konkrečiu valstybės ar savivaldybės darbuotojo veiksmais. LVAT praktikoje priežastinis ryšys nėra išskiriamas kaip specialius požymius turinti sąlyga ir yra nustatinėjamas tarp neteisėto valdžios institucijos veikimo ar neveikimo ir žalos⁷⁶.

Įvardintų specialiųjų sąlygų visuma reikalinga tam, kad būtų nustatyta, jog valstybės ar savivaldybės darbuotojas atliko tam tikrus veiksmus ne savarankiškai, o vykdydamas jam valstybės ar savivaldybės paskirtas pareigas ir naudodamasis jam valstybės ar savivaldybės suteiktais valdingais įgalinimais prieš trečiuosius asmenis, tačiau, siekdamas tinkamai atlikti tarnybines pareigas, pažeidė tam tikrą teisės aktų, reglamentuojančių institucijos veiklą, reikalavimus bei netinkamai vykdė savo įgaliojimus ir taip sukėlė žalą. Nustačius šių specialiųjų sąlygų visumą, laikoma, kad valstybė ar savivaldybė privalo atlyginti jo darbuotojo padarytą žalą.

Kaip darbo autorė pastebėjo, nagrinėdama LVAT praktiką, teismai nuosekliai laikosi praktikos, jog trys būtinos sąlygos valstybės atsakomybei kilti yra žala, neteisėti veiksmai ir priežastinis ryšys, tačiau neaptiko praktikos, kurioje būtų kalbama apie darbe nustatytas tris specialiąsias sąlygas. Darytina išvada, kad specialiosios sąlygos yra kildinamos iš teisės normos, kurios teismų nėra išskiriamos, tačiau konstatuojamos, nustatant bylos aplinkybes. Be to, darbo autorė pastebi normoje numatytą sąlygą, jog žala atlyginama nepaisant konkrečiu valstybės tarnautojo ar kito valstybės valdžios institucijos darbuotojo kaltės. Kadangi normoje aiškiai

⁷⁵ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario mėn. 20 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-319-12/<http://www.infolex.lt/tp/195737>; peržiūrėta: 2012-02-26.

⁷⁶ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. A⁴⁴⁴-619/2004; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A⁴⁴²-330/2008; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2009 m. spalio mėn. 22 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-822-1000-09.

nenurodoma, kad kaltė nėra valstybės atsakomybės sąlyga, kyla klausimas, ar iš tikro valstybės atsakomybė šiuo atveju yra griežta. Šį klausimą išgvideno S.Selelionytė-Drukteinienė ir nurodė, kad visgi atsakomybė pagal bendrą taisyklę yra griežta⁷⁷.

2.2.1.2. Valstybės atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų

Kitas valstybės atsakomybės specialusis atvejis, numatytas LR CK 6.272 str. 1 d., yra atsakomybė už žalą, atsiradusią dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų baudžiamajame ir administraciniame procese sukeltą žalą, nepaisant jų kaltės. Ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, teisėjas kaip prievolės subjektai yra turintys valstybės tarnautojo ar pareigūno statusus ir jų funkcijos bei valdžios įgaliojimai, nustatyti LR valstybės tarnybos įstatymo, LR vidaus tarnybos statuto, LR teismų, LR prokuratūros įstatymu bei pareigybės aprašymais, suteikia jiems specialų valstybės valdžios atstovų statusą. Būtent dėl šio specialaus statuso valstybės atsakomybė yra reglamentuojama pagal specialias normas ir tai suponuoja griežtąją civilinę atsakomybę, t. y. civilinę atsakomybę be kaltės. Tai reiškia, kad viešajai atsakomybei nustatyti pakanka trijų civilinės atsakomybės sąlygų: 1) valdžios institucijos (jų tarnautojų, pareigūnų) atliktų neteisėtų veiksmų, 2) asmens patirtos žalos ir 3) neteisėtus veiksmus bei padarytą žalą siejančio priežastinio ryšio. Taigi valstybės civilinei atsakomybei už teisėsaugos institucijų pareigūnų neteisėtus procesinius teisinius aktus baudžiamojo proceso srityje atsirasti pakanka nustatyti tris atsakomybės sąlygas: neteisėtus veiksmus, šiais veiksmais padarytos žalos faktą ir priežastinį nurodytų neteisėtų veiksmų bei atsiradusios žalos ryšį⁷⁸.

Teismai laikosi vienodos praktikos, kad šiuo atveju valstybės atsakomybė yra be kaltės. Tačiau darbo autorė išanalizavusi LAT nagrinėtas civilines bylas, nustatė 2005, 2010 metais teisėjų kolegijos išaiškinimus, kad valstybei, kaip ir bet kuriam kitam asmeniui, yra taikoma bendro pobūdžio rūpestingumo pareiga, įtvirtinta CK 6.263 straipsnio 1 dalyje. Tai reiškia, kad valstybė, įgyvendindama savo funkcijas per atitinkamas valstybės institucijas ir pareigūnus, privalo užtikrinti, kad valstybės institucijos ir pareigūnai veiktų teisėtai. Valstybės pareiga taip pat yra užtikrinti reikiamą valstybės pareigūnų kvalifikaciją, kad dėl nekvalifikuotų pareigūnų veiksmų nebūtų padaroma žalos kitiems asmenims. Kai valstybės pareigūnai veikia aiškiai nekvalifikuotai, valstybei turi būti taikoma didesnė atsakomybė, nes valstybė pažeidė ne tik savo pareigą užtikrinti, kad jos pareigūnai veiktų rūpestingai, bet ir pareigą užtikrinti tinkamą savo pareigūnų kvalifikaciją⁷⁹. Taip

⁷⁷ Selelionytė-Drukteinienė S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos: daktaro disertacija, soc. Mokslai: teisė (01-S), 2008. P.86.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2011// <http://www.infolex.lt/tp/190529>; peržiūrėta: 2012-02-15.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010// <http://www.infolex.lt/tp/158694>; peržiūrėta: 2012-01-22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų

pat teisėjų kolegija konstatavo, jog valstybės civilinė atsakomybė gali atsirasti ne tik dėl neteisėto teisėsaugos institucijų veikimo ar neteisėto neveikimo, bet ir tuo pagrindu, kad jų pareigūnai nevykdo bendrosios pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai (laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais ar neveikimu nepadarytų kitam asmeniui žalos). Pareigūnai procese turi veikti atsakingai ir stropiai. Pareigūnų bendroji rūpestingumo pareiga nacionalinėje teisėje yra įtvirtinta BPK 2 straipsnyje, 44 straipsnio 5 dalyje, CK 6.263 straipsnio 1 dalyje⁸⁰. Ši LAT praktika parodo, kad ne vien teisėsaugos pareigūnų veiksmų neteisėtumas yra vertinamas, remiantis bendraja pareiga elgtis atidžiai ir rūpestingai (*angl. duty of care*), bet ir valstybės veiksmai yra vertinami. Apibendrinant teismų praktiką, valstybės kaltė nėra nustatinėjama.

LR CK 6.272 str. 1 d. įvardinta, kad valstybė atlygina žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardomosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo. Toks sąrašas, įvardintas normoje, negali būti laikomas baigtiniu, nes taip būtų apribota asmens teisė gauti turtinės ar neturtinės žalos atlyginimą ir nepagrįstai susiaurinta valstybės atsakomybė už teisėsaugos institucijų neteisėtus veiksmus. Dėl normoje įvardintų atvejų, kuomet valstybė atlygina žalą, yra pasisakęs LR Konstitucinis Teismas 2006 m., nagrinėdamas Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalies ir 7 straipsnio 7 dalies atitiktį LR Konstitucijai. Jis konstatavo, kad įstatymų leidėjo diskrecijos, kuria jis gali naudotis reguliuodamas santykius, susijusius su valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais asmeniui padarytos materialinės ir (arba) moralinės žalos atlyginimu, negalima interpretuoti kaip apimančios jo laisvą nuožiūrą nustatyti kokį nors išsamų (baigtinį) sąrašą atvejų, kuriais tokia žala turi būti atlyginama, arba nustatyti, kad tam tikrais atvejais minėtais neteisėtais veiksmais padaryta žala gali būti neatlyginama⁸¹. Dėl to laikoma, kad pateiktas sąrašas nėra baigtinis ir asmenys gali reikalauti atlyginti jų patirtą žalą dėl neteisėtų kitų, nei numatyta teisės normoje, baudžiamojo proceso veiksmų atlikimo jų atžvilgiu, pavyzdžiui, dėl neteisėto ir nepagrįsto ikiteisminio tyrimo pradėjimo, jo atlikimo, įtarimo pareiškimu ieškovui, proceso vilkinimo, netinkamai atliktos ikiteisminio tyrimo kontrolės⁸².

skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis, priimta civilinėje byloje K. R. v. Lietuvos Respublika, bylos Nr. 3K-3-604/2005// <http://www.infolex.lt/tp/56224>; peržiūrėta: 2012-02-27.

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis, priimta civilinėje byloje A. D. v. Lietuvos Respublika, bylos Nr. 3K-3-534/2009.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio mėn. 19 d. nutarimas „Dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo“//<http://www.infolex.lt/tp/62733>; peržiūrėta: 2012-02-15.

⁸² Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. liepos mėn. 8 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2A-344/2011//<http://www.infolex.lt/tp/216735>; peržiūrėta: 2012-03-24.

Valstybės atsakomybei taikyti šio straipsnio nustatyta tvarka reikalinga nustatyti veiksmų neteisėtumą, kurie turi ypatumų. Šios normos prasme veiksmų neteisėtumas yra baudžiamojo ar administracinio proceso nustatytų taisyklių pažeidimas, priimant procesinius teisinius aktus, kuriais remiantis taikomos procesinės prievartos priemonės, taip pat teismų sprendimus, nuosprendžius, nutarimus, nutartis ar kitokius procesinius dokumentus. LAT laikomasi praktikos, kad, sprendžiant dėl valstybės civilinės atsakomybės už teisėsaugos pareigūnų veiksmus, kiekvienu atveju reikia išsiaiškinti, ar konkretaus asmens baudžiamasis persekiojimas buvo pradėtas esant pakankamai duomenų, leidžiančių įtarti, kad jis padarė nusikaltimą; civilinės atsakomybės požiūriu reikšminga aplinkybė yra ikiteisminio tyrimo ar baudžiamosios bylos nutraukimo, asmens išteisinimo pagrindas; reikšminga ir tai, kaip įvertintas baudžiamųjų ar administracinių procesinių veiksmų teisėtumas baudžiamojo proceso teisės normų nustatyta tvarka. Visą šią informaciją, laikydamasis civilinių procesinių įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisyklių, civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų požiūriu turi įvertinti civilinę bylą dėl žalos atlyginimo nagrinėjantis teismas ir padarytų teisinių išvadų pagrindu spręsti apie pareikšto ieškinio dėl žalos atlyginimo pagrįstumą. Teismas, sprendžiantis dėl valstybės civilinės atsakomybės, gali priėti prie priešingos išvados dėl tam tikrų procesinių veiksmų teisėtumo, negu padarytoji baudžiamajame procese⁸³. Išteinamasis nuosprendis, kaip toks, nėra pagrindas civilinėje byloje konstatuoti, kad baudžiamosios bylos iškėlimas ir visi su tam tikru kaltinimu susiję procesiniai veiksmai, taip pat ir taikytos procesinės prievartos priemonės, buvo neteisėti. Asmens išteisinimo teisinis pagrindas yra reikšminga aplinkybė sprendžiant civilinėje byloje dėl žalos atlyginimo pagal CK 6.272 straipsnio 1 dalį klausimą, ar tam tikri procesiniai veiksmai baudžiamojoje byloje laikytini neteisėtais⁸⁴.

Apžvelgus valstybės atsakomybę už žalą, atsiradusią dėl valstybės ar savivaldybės institucijų, teisėsaugos institucijų, teisėjų ar teismo neteisėtų veiksmų, autorė konstatuoja, kad asmeniui teisė į žalos atlyginimą atsiranda tik tada, kai konstatuojama, jog valstybės, savivaldybės, teisėsaugos institucijos ar jos pareigūnai atliko neteisėtus veiksmus, jais buvo padaryta žala ir tarp neteisėtų veiksmų ir žalos yra priežastinis ryšys. Teisės normose keliami specialieji reikalavimai prievolės subjektams, sukeltai žalai, neteisėtiems veiksams. Nustačius visus keliamus specialiuosius reikalavimus, remiamasi griežtosios atsakomybės modeliu, t.y. valstybė atsako už sukeltą žalą, nepaisant žalą sukėlusio asmens kaltės.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario mėn. 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-33/2011// <http://www.infolex.lt/tp/190529>; peržiūrėta: 2012-02-15.

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės mėn. 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-200/2010// <http://www.infolex.lt/tp/158694>; peržiūrėta: 2012-02-15.

IŠDAVOS

1. Netiesioginė deliktinė atsakomybė – tai turtinė prievolė atlyginti kito asmens neteisėtu veikimu ar neveikimu trečiajam asmeniui padarytą turtinę ar neturtinę žalą, kai žalą privalantis atlyginti asmuo yra atsakingas už žalą padariusiojo veiksmus. Esminė taisyklė yra tai, jog asmuo atsakingas už kito asmens veiksmus, privalo ne tik pats elgtis taip, kad niekieno teisės nebūtų pažeistos, bet ir kontroliuoti jo priežiūroje esančius asmenis taip, kad pastarieji nepažeistų, įstatymais nustatytų elgesio taisyklių bei nesukeltų žalos.

2. Lietuvos TSR civiliniame kodekse įtvirtintos netiesioginės deliktinės atsakomybės didžiausias trūkumas buvo tai, kad kaltė buvo subjektyvi ir negaliojo jos prezumpcija. Dėl to, taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę už darbuotojo, valstybės ar savivaldybės institucijų, teisėsaugos institucijų bei pareigūnų ir teismo padarytą žalą, negalėjo būti pilnai įgyvendinama tuo metu deklaruota griežtoji atsakomybė. Taip pat tai apsunkino deliktinės atsakomybės tikslų įgyvendinimą.

3. Europoje nėra vieningos netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokos, nes dėl skirtingo jos reglamentavimo Europos šalyse nesutampa sąvokos apimtis, t.y. netiesioginės deliktinės atsakomybės atvejai, jų reglamentavimas bei taikymas. Kalbant apie Europos deliktų teisės principuose apibrėžtą netiesioginę deliktinę atsakomybę, vartojama neutrali sąvoka – atsakomybė už kitą asmenį (*angl. liability for others*).

4. Taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę pirmiausia yra vetinami žalą sukėlusio asmens veiksmai ir nustatomas jo veiksmų neteisėtumas bei jiems keliami specialieji reikalavimai, šiais veiksmais sukelta žala, ir prežastinis ryšys. Po to keliamas netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo klausimas ir nustatomos atsakingam asmeniui keliamos atsakomybės sąlygos, turinčios ypatumų. Atsakingo asmens veiksmų neteisėtumas pasižymi rūpestingumo, priežiūros pareigų (*angl. duty of care, duty to supervise*) pažeidimu, o iš šio pažeidimo kyla jo objektyvi kaltė. Taip pat atsakingo asmens kaltė gali būti tapatinama su žalą sukėlusio asmens kalte ir tai yra laikoma griežtosios atsakomybės teisiniu mechanizmu. Tarp sukeltos žalos ir atsakingo už žalą asmens veiksmų yra adekvatus priežastinis ryšys, išplečiantis atsakingų asmenų ratą ir taip sudarantis teisinį mechanizmą patraukti žalos nepadariusį asmenį atsakomybėn.

5. Lietuvoje nėra nustatyta bendroji netiesioginės deliktinės atsakomybės taikymo taisyklė, kurią teismai galėtų taikyti tiesiogiai. Tačiau Lietuvos civilinėje teisėje yra tiksliai ir aiškiai apibrėžta netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka, o tai suteikia teisiniui reguliavimui aiškius pagrindus. Tad, kalbant apie netiesioginės deliktinės atsakomybės režimą Lietuvoje, galima teigti, kad jis numatytas specialiais įstatyme įvardintais atvejais ir yra dvejopas – netiesioginė deliktinė

atsakomybė, grindžiama kalte, ir netiesioginė deliktinė atsakomybė, grindžiama griežtąja atsakomybe.

6. Siekiant įgyvendinti visiško žalos atlyginimo principą bei atlyginti nuostolius, tais atvejais, kai juos sukėlė asmuo, nesuvokiantis savo veiksmų reikšmės dėl fizinių ar psichinių savybių ir dėl to negalintis atsakyti už savo veiksmais sukeltą žalą, yra vienas galimas būdas – reikalinga taikyti atsakomybę asmeniui, kuris yra atsakingas už žalą sukėlusiu asmenų veiksmus ir turi pareigą elgtis rūpestingai auklėjant tokį asmenį ir (ar) tinkamai jį prižiūrėti. Pagrindiniai veiksniai, lemiantys galimybę taikyti atsakomybę nepilnamečio tėvams, globėjams, yra tai, kad jie įstatymo įpareigoti rūpintis savo vaikų auklėjimu ir juos prižiūrėti tol, kol jie sulaukia pilnametystės, o mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ar globos (rūpybos) institucijos įpareigos tos tinkamai prižiūrėti nepilnamečius tuo metu, kai jie yra jų žinioje. Tokiu pat pagrindu yra taikoma atsakomybė už neveiksnaus fizinio asmens ar asmens, dėl psichinės ligos negalinčio suvokti savo veiksmų esmės, sukeltą žalą. Kadangi atsakomybėje yra asmeninės kaltės dėl savo netinkamai vykdomų pareigų, laikoma, kad netiesioginė deliktinė atsakomybė yra grindžiama kalte.

7. Darbdaviui yra keliami asmeninė pareiga elgtis rūpestingai ir atidžiai renkantis darbuotojus, prižiūrėti, kaip darbuotojai atlieka savo darbinės pareigas ir kontroliuoti, kad jie laikytųsi specialiųjų reikalavimų, keliamų darbui, bei elgtųsi rūpestingai ir atidžiai, atlikdami darbinės pareigas. Šių darbdaviui priskirtų pareigų pažeidimas atskleidžia darbdavio veiksmų neteisėtumą ir asmeninę kalbę. Šios atsakomybės taikymui yra numatytas trijų sąlygų reikalavimas, t.y. turi būti nustatyta, kad asmuo, padaręs deliktą, yra jo darbuotojas, darbuotojas padarė deliktą, kuris yra susijęs su jo atliekamu darbu, veiksmai, sukėlė žalą, padaryti atliekant darbinės pareigas. Nustačius šias specialiąsias sąlygas, darbdavio kaltė yra sutapatinama su darbuotojo kalte. Be išvardintų, Lietuvoje darbdaviui atsakomybė nustatoma remiantis šiais teisiniais mechanizmais: rizikos ir laisvės apribojimo teorija, veiklos rizikos ir nuostolių paskirstymo teorija. Pagal išvardintus darbdavio atsakomybės nustatymo teisinius mechanizmus, galime teigti, kad darbdavio atsakomybė yra grindžiama kalte, tačiau yra taikomi ir griežtajai atsakomybei būdingi teisiniai mechanizmai.

8. Taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę valstybei ar savivaldybei už valdžios institucijų sukeltą žalą teisės teorijoje išskiriamos šios specialiosios atsakomybės sąlygos: žala turi būti padaryta valdžios aktu, neteisėtas valdžios aktas turi būti priimtas (atliktas) valstybės valdžios institucijos, valdžios aktai turi būti priimti, vykdamt tarnybines pareigas, tačiau netinkamai vykdamt įgaliojimus, juos viršijant ar jų nevykdamt. Asmeniui teisė į žalą, patirtą dėl valstybės ar savivaldybės institucijos ar jos pareigūno, teisėsaugos institucijos ar jos pareigūno, teisėjo ar kitas teismo pareigūno atliktų veiksmų, atlyginimą galima tuomet, kai nustatomi pastarųjų neteisėti veiksmai, jais padaryta žala ir tarp neteisėtų veiksmų ir žalos yra priežastinis ryšys. Be to, jei žala

buvo padaryta dėl neteisėtų teisėjo ar kito teismo pareigūno veiksmų, civilinio ar administracinio proceso srityje, būtina dar viena civilinės atsakomybės sąlyga – teismo ar kito teismo pareigūno kaltė, kuri turi būti konstatuota įstatymo nustatyta tvarka. Teisės normose keliami specialieji reikalavimai prievolės subjektams, sukeltai žalai, neteisėtiems veiksams. Nustačius visus keliamus specialiuosius reikalavimus, atsakomybė už valstybės ar savivaldybės institucijos ar jos pareigūno, teisėsaugos institucijos ar jos pareigūno, teisėjo sukeltą žalą taikoma, remiantis griežtosios atsakomybės modeliu, t.y. valstybei atsakomybė taikoma be kaltės. O taikant atsakomybę už žalą, padarytą teisėjų ar kito teismo pareigūno civilinio ar administracinio proceso srityje, yra remiamasi teisiniu režimu, grindžiamu kalte, taip pat taikomas griežtosios atsakomybės teisinis mechanizmas ir žalą sukėlusio teisėjo ar kito teismo pareigūno kaltė perkeliama valstybei bei sutapatinama su valstybės kalte.

PASIŪLYMAI

Darbo autorė mano, kad netiesioginės deliktinės atsakomybės reglamentavime ir jos taikymo praktikoje turėtų būti iškeltas klausimas dėl nepilnamečio vaiko artimųjų giminaičių netiesioginės deliktinės atsakomybės, nes susiklosčius aplinkybėms, kai tėvai ilgą laiką tarpą neprižiūrėjo savo nepilnamečio vaiko dėl objektyvių priežasčių, tačiau priežiūrai atsakingai parinko kitą asmenį ir pastarajam perdavė prižiūrėti savo vaiką, iškyla ginčas kas yra atsakingas už sukeltą žalą. Neteisinga būtų visais atvejais, kai nepilnametis vaikas sukelia žalą, taikyti prezumpciją, kad tėvai netinkamai jį auklėjo. Reikalinga atsižvelgti ir į vaiko priežiūros bei auklėjimo sąlygas, buvusias žalos padarymo metu, tačiau šių sąlygų vertinimas yra atmetamas, nes artimieji giminaičiai pagal LR CK nėra šios atsakomybės subjektai. Vienas iš paprastesnių problemos sprendimo būdų yra teisės normose, reglamentuojančiose atsakomybę už nepilnamečių sukeltą žalą, papildomai nurodyti, kad be tėvų, globėjų, prižiūrinių institucijų už nepilnamečių sukeltą žalą atsakingi ir artimieji giminaičiai, prisiėmę pareigą prižiūrėti nepilnametį vaiką ir atitinkamą laikotarpį nuolatos vykde ir organizavę jo priežiūrą. Be to, šiais laikais, kai žmonių migracija į užsienį yra didelio masto, daug vaikų ilgesnį laiką tarpą lieka Lietuvoje prižiūrimi savo senelių, brolių ar seserų. Dėl to teismai nustatę, jog tėvai nesikreipė dėl laikinosios globos (rūpybos) jų nepilnamečiams vaikams nustatyti, turėtų vertinti kaip tėvų organizacinės pareigos (*angl. organisational duty*) pažeidimą ir laikyti juos atsakingais už jų nepilnamečių vaikų sukeltą žalą.

Lietuvoje darbdavio netiesioginė deliktinė atsakomybė yra grindžiama kalte, tačiau taikomi ir teisinio režimo, grindžiamo griežtąja atsakomybe, teisiniai mechanizmai. Šiuolaikinėje visuomenėje įmonės ar bendrovės yra labai didelės, jose dirba daug darbuotojų ir asmenims, kurie įdarbinami, kartais nekeliama jokie specialūs reikalavimai. Dėl didelio darbuotojų skaičiaus darbdavys neturi fizinės galimybės prižiūrėti visų darbuotojų. Dėl to autorė konstatuoja, kad tiek teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje, apibrėžiant darbdavio atsakomybę už darbuotojo sukeltą žalą, reiktų atsisakyti darbdavio asmeninės kaltės, grindžiamos rūpestingo elgesio pasirenkant darbuotoją teorija, darbuotojo priežiūros kontrolės pareigų pažeidimu, reikalavimo, tačiau darbdavio kaltę apibrėžti, ją prilyginant darbuotojo kaltei. Nustatinėti darbdavio asmeninę kaltę ar darbdaviui leisti teisme įrodinėti savo nekaltumą, argumentuojant tuo, kad jis atliko tinkamai savo asmenines pareigas netikslinga, nes, nenustačius asmeninės darbdavio kaltės, tai neturės įtakos jo atsakomybei už darbuotojo sukeltą žalą ir darbdavys vis viena atsakys už darbuotojo padarytą žalą. Dėl to, autorės nuomone, Lietuvos civilinėje teisėje pakaktų darbdavio atsakomybę prilyginti darbuotojo kaltei ir tai grįžti darbuotojo rizikos ir laisvės apribojimo teorija, veiklos rizikos ir nuostolių paskirstymo teorijomis.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija// Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.
3. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas// Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr.36-1340.
4. Lietuvos Respublikos draudimo įstatymas// Valstybės žinios. 2011, Nr. 145-6816.
5. Lietuvos Respublikos investicijų įstatymas// Valstybės Žinios, 1999, Nr. 66-2127.
6. Lietuvos Respublikos smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymo pakeitimo įstatymas// Valstybės žinios. 2008, Nr. 137-5387.
7. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas// Valstybės Žinios, 1994, Nr. 46-851; Valstybės Žinios, 2002, Nr. 17-649.
8. Lietuvos Respublikos žemės įstatymas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 28-868.
9. Vyriausybės 2002 m. kovo 27 d. nutarimas Nr. 405 „Dėl vaiko globos organizavimo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 35-1275.
10. LR socialinės apsaugos ir darbo ministro 2002 m. balandžio 18 d. įsakymas Nr. 56 „Dėl Vaiko laikinosios globos (rūpybos) nuostatų patvirtinimo“//Valstybės Žinios, 2002, Nr. 68-2798.
11. Prancūzijos civilinis kodeksas. Žr.: http://195.83.177.9/upl/pdf/code_22.pdf.
12. Vokietijos civilinis kodeksas. Žr. http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/index.html#gl_p3315.
13. Europos tarybos 2004-04-29 direktyva Nr.2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms// Europos sąjungos oficialusis leidinys, L261-15.

Specialioji literatūra:

14. Ambrasienė D., Baranauskas E., Bublienė D. Civilinė teisė. Prievolių teisė: vadovėlis: trečioji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2006.
15. A.Hartkamp, M. Hesselink, E. Hondius. Toward European civil code. Fourth edition. Great Britain: Kluwer law international, 2011.
16. Baranauskas E., Karulaitytė-Kvainauskienė I., Kiršienė J. ir kt. Civilinė teisė: bendroji dalis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
17. Claire McIvor. Third party liability in tort. Oxford, Portland (Or.): Hart Publishing, 2006.

18. Cirtautas A., Lapinskas K., Sinkevičius V. Tarybinė teisė: vadovėlis respublikos aukštųjų mokyklų neteisinių specialybių studentams. Vilnius: Mintis, 1982 m.
19. Elizabeth A. Martin. A dictionary of law, sixth edition. New York, 2006: Oxford university press.
20. European Group on Tort Law. Principles of European Tort Law: Text and Commentary. – Wien: Springer-Verlag, 2005.
21. Ipolitas Nekrošius, Vytautas Nekrošius, Stasys Vėlyvis. Romėnų teisė. Vilnius: „Justitia“, 2004.
22. Jankauskas K. Teisės Filosofija// Jurisprudencija. Justitia, 2004, t. 59 (51).
23. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos.- Vilnius: Justitia, 2001.
24. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas – Vilnius: Justitia, 2003.
25. Mikelėnas V. Prievolių teisė. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.
26. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. Vilnius: Justitia, 1995.
27. M.A.Glendon, M.V.Gordon, C.Osakwe. Vakarų teisės tradicijos. Vilnius: Pradai, 1993.
28. Mizaras V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos// Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007.
29. Norkūnas A., Selelionytė – Drukteinienė S. Civilinės atsakomybės praktikumas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
30. Norkūnas A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas//Jurisprudencija. Vilnius: Justitia, 2002, t.28 (20).
31. Selelionytė S. Valstybė kaip civilinės deliktinės atsakomybės subjektas// Jurisprudencija. Vilnius: Justitia, 2004, t. 59(51).
32. Selelionytė S. Neteisėtumas kaip valstybės deliktinės atsakomybės sąlyga// Jurisprudencija. Vilnius: Justitia, 2006 (79).
33. Selelionytė-Drukteinienė S. Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos:daktaro disertacija, soc. Mokslai: teisė (01-S), 2008.
34. Šlapkauskas V. Teisinio socialinio veikimo modeliavimas ir jos ribos: sociologinis požiūris// Jurisprudencija. Vilnius: Justitia, 2004, t.51(43).
35. Unification of tort law: liability for damage caused by others. J. Spier (ed.). Great Britain: Kluwer Law International, 2003.
36. Vaišvila A. Teisės teorija. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Justitia, 2009 m.
37. Vansevičius S. Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorija : vadovėlis respublikos aukštųjų mokyklų teisės specialybei. Vilnius : Mintis, 1979.

38. Vėlyvis S., Jonaitis M. XII lentelių įstatymai ir jų komentaras. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
39. W. V. Gerven, J. Lever, P. Larouche. Common law of Europe casebooks. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2000.

Elektroniniai šaltiniai

40. Teisės portalas www.infolex.lt.

Teismų praktika

41. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas „Dėl žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo“// <http://www.infolex.lt/tp/62733>.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio 18 d. nutartis civ. b. „dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais ir restitucijos taikymo“ Nr. 3K-3-392/2011// <http://www.infolex.lt/tp/227683>.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civ. b. „R. B. v. Vilniaus universiteto Santariškių klinikos“, Nr. 3K-3-556/2005// <http://www.infolex.lt/tp/55591>.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civ. b. A. T., J. A. P. v. Lietuvos Respublika, V. J., bylos Nr. 3K-3-518/2006// <http://www.infolex.lt/tp/67084>.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. balandžio 13 d. nutartis civ. b. dėl sveikatai padarytos žalos atlyginimo, Nr. 3K-3-170/2010// <http://www.infolex.lt/tp/156885>.
46. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. sausio 4 d. nutartis civ. b. „Dėl garbės ir orumo gynimo bei neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 2A-51// <http://www.infolex.lt/tp/46929>.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 26 d. nutartis civ. b. „Dėl žalos atlyginimo“, Nr. 3K-7-345/2007. Teismų praktika 29.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 8 d. nutartis civ. b. „Dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-434/2010. Teismų praktika 34.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 8 d. nutartis civ. b. „Dėl neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-313/2010. Teismų praktika 34.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. kovo 9 d. nutartis baudž. b. „Vėliučionių vaikų socializacijos centras“, Nr. 2K-155/2010// <http://www.infolex.lt/tp/153946>.

51. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 10 d. nutartis baudž. b. „Vėliučionių vaikų socializacijos centras“, Nr. 1A-339-174-2009// <http://www.infolex.lt/tp/133822>.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. birželio 27 d. nutartis civ. b. „Dėl faktinių santykių pripažinimo darbo santykiais ir išmokų, susijusių su darbo santykiais, priteisimo“ Nr. 3K-3-387/2006// <http://www.infolex.lt/tp/66903>.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. kovo 23 d. nutartis civ. b. „dėl garbės ir orumo gynimo, neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3k-3-205. Teismų praktika 24.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. kovo 15 d. nutartis civ. b. „Dėl 40 tūkst. Lt neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-114/2011// <http://www.infolex.lt/tp/195737>.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės 3 d. nutartis civ. b. „Dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-200/2010// <http://www.infolex.lt/tp/158694>.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 14 d. nutartis civ. b. „A. E. F. v. Lietuvos valstybė“, Nr. 3K-3-171/2009// <http://www.infolex.lt/tp/1197788>.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 26 d. nutartis civ. b. „S. U. ir kt. v. D. N. ir kt.“, Nr. 3K-3-91/2010.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis civ. b. „Dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokurorų, teisėjo ir teismo neteisėtų veiksmų, atlyginimo“, Nr. 3K-3-33/2011// <http://www.infolex.lt/tp/190529>.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. balandžio 26 d. nutartis civ. b. „Dėl teismo neteisėtų veiksmų, atlyginimo“, Nr. 3K-3-207/2011// <http://www.infolex.lt/tp/202617>.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 29 d. nutartis civ. b. „Dėl neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-298/2007// <http://www.infolex.lt/tp/79402>.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. gegužės 28 d. nutartis civ. b. „Dėl žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-640// <http://www.infolex.lt/tp/8976>.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 7 d. nutartis civ. b. „Dėl duomenų, neatitinkančių tikrovės ir žeminančių asmens garbę bei orumą, paneigimo ir neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-392/2010// <http://www.infolex.lt/tp/173908>.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. balandžio 25 d. nutartis civ. b. „Dėl neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-222// <http://www.infolex.lt/tp/49637>.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. aprobuotas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutarčių, priimtų nagrinėjant bylas, kylančias iš darbo teisinių santykių, santraukos. MATERIALINĖ ATSAKOMYBĖ. Teismų praktika 30 // <http://www.infolex.lt/tp/129185>.

65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugsėjo 21 d. Teisės normų, reguliuojančių nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimą, taikymo baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 29.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. spalio 25 d. nutartis civ. b. „Dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-402/2011// <http://www.infolex.lt/tp/228817>.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. gegužės 8 d. nutartis civ. b. „Dėl turtinės ir neturtinės žalos, padarytos neteisėtais ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ir teismo veiksmais, atlyginimo“, Nr. 3K-3-196/2007// <http://www.infolex.lt/tp/78300>.
68. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis adm. b. „Dėl žalos atlyginimo“, Nr. A-146-319-12// www.infolex.lt/tp/195737.
69. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. gegužės 17 d. nutartis adm. b. „Dėl neturtinės žalos priteisimo“, Nr. A¹⁷-499/2007// <http://www.infolex.lt/tp/78405>.
70. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2011 m. birželio 16 d. sprendimas adm. b. „Dėl žalos atlyginimo“, Nr. A-662-2347-11// <http://www.infolex.lt/tp/214368>.
71. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2004 m. balandžio 16 d. sprendimas adm. b. „Dėl žalos atlyginimo“, Nr. A⁴⁴⁴-619/2004// www.infolex.lt.
72. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išplėstinės teisėjų kolegijos 2008 m. balandžio 17 d. nutartis adm. b. „Dėl neturtinės žalos, padarytos neteisėtais pareigūnų veiksmais, priteisimo“, Nr. A⁴⁴²-330/2008// <http://www.infolex.lt/tp/86110>.
73. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2009 m. spalio mėn. 22 d. nutartis adm. b. „Dėl žalos atlyginimo“, Nr. A-822-1000-09// <http://www.infolex.lt/tp/142802>.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis, priimta civ. b. „K. R. v. Lietuvos Respublika“, Nr. 3K-3-604/2005// <http://www.infolex.lt/tp/56224>.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. gegužės mėn. 24 d. nutartis civ. b. „Dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo“ Nr. 3K-3-184/2010, // <http://www.infolex.lt/tp/161983>.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. balandžio 15 d. nutartis civ. b. „Dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-136/2008// <http://www.infolex.lt/tp/85807>.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. sausio 19 d. nutartis civ. b. „Dėl žalos atlyginimo“ Nr. 3K-3-49, // <http://www.infolex.lt/tp/46494>.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. birželio 26 d. nutartis civ. b. „Dėl žalos atlyginimo“ Nr. 3K-3-255/2007// <http://www.infolex.lt/tp/79355>.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. sausio mėn. 2 d. nutartis civ. b. „Dėl neturtinės žalos atlyginimo“, Nr. 3K-3-79/2008// www.infolex.lt/tp/83112.

SANTRAUKA

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas konstitucinis principas būtinai atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą. Siekiant, kad tinkamai būtų įgyvendintas šis konstitucinis principas, taip pat užtikrintos ir apsaugotos asmenų laisvės, teisės ir teisėti interesai, Lietuvoje yra nustatyta netiesioginė deliktinė atsakomybė. Ją galima apibrėžti kaip turtinę prievolę atlyginti kito asmens neteisėtu veikimu ar neveikimu trečiajam asmeniui padarytą turtinę ar neturtinę žalą, kai žalą privalantis atlyginti asmuo yra atsakingas už žalą padariusiojo veiksmus.

Magistro baigiamajame darbe autorė nustatė, kad teisės teorijoje nėra vienodo netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokos apibrėžimo. Apžvelgus Anglijos, Prancūzijos, Vokietijos teisėje egzistuojančias netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvokas „*vicarious liability*“, „*third party liability*“, „*liability for others*“, Europos deliktų teisės principuose įtvirtintą netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoką, nustatyta, kad Lietuvoje netiesioginės deliktinės atsakomybės sąvoka yra vienoda su Europos deliktų teisės principuose apibrėžta – „*liability for others*“.

Siekiant nustatyti teisinius mechanizmus, naudojamus taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę, buvo nagrinėti šios atsakomybės teisiniai režimai Lietuvoje ir kitose šalyse bei nustatyta, kad Anglija vadovaujasi griežta atsakomybe grindžiamu netiesioginės deliktinės atsakomybės teisiniu režimu, o Lietuvoje, kaip ir Prancūzijoje, vyrauja ir griežta atsakomybe ir kalte grindžiama netiesioginė deliktinė atsakomybė. Taip pat nustatyta, kad kai kuriais atvejais netiesioginė deliktinė atsakomybė yra grindžiama ne vien kalte, bet ir griežtajai atsakomybei būdingais teisiniais mechanizmais. Lietuvoje darbdavio atsakomybė už jo darbuotojo sukeltą žalą yra grindžiama tiek darbdavio asmenine kalte, tiek ir griežtajai atsakomybei būdingais teisiniais mechanizmais – žalą sukėlusio asmens kaltė perkeliama atsakovui, darbuotojo rizikos ir laisvės apribojimo, veiklos ir rizikos teorijos. Nustatyta, kad nenustačius asmeninės darbdavio kaltės, t.y. kad jis netinkamai atliko savo asmenines pareigas, darbdavys vis viena atsakys už darbuotojo padarytą žalą. Dėl to, autorės nuomone, Lietuvos civilinėje teisėje pakaktų darbdavio atsakomybę prilyginti darbuotojo kaltei ir tai grįsti darbuotojo rizikos ir laisvės apribojimo teorija, veiklos rizikos ir nuostolių paskirstymo teorijomis.

Taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę, grindžiamą kalte, yra naudojami šie teisiniai mechanizmai: rūpestingumo, priežiūros, kontrolės pareigos. Lietuvoje būtų galima naudoti Vokietijoje, taikant atsakomybę už nepilnamečių vaikų sukeltą žalą, naudojamą teisinį mechanizmą – *organisational duty*. Taip pat, tikslinga plėsti teisės normoje numatytų atsakingų asmenų ratą,

įtraukiant ir artimuosius giminaičius, prisiėmusius pareigą prižiūrėti nepilnametį vaiką ir tam tikrą laiką organizavusius ir vykdžiusius priežiūrą.

Taikant netiesioginę deliktinę atsakomybę, grindžiamą griežtąja atsakomybe, yra išskiriami šie teisiniai mechanizmai: rizikos teorija, pagal kurią rizika yra pripažįstama esminiu civilinės atsakomybės be kaltės elementu, veiklos teorija, darbuotojo rizikos ir laisvės apribojimo teorija, nuostolių paskirstymo teorija, žalą sukėlusio asmens kaltės perkėlimas asmeniui, atsakingam už jo veiksmus.

LEGAL MECHANISMS, WHICH LAID THE CONDITIONS TO APPLY INDIRECT TORTIOUS LIABILITY

Summary

In Lithuania is established constitutional principle that is essential to compensate damages made for person. To realize this constitutional principle and to protect people liberty, legal interests, in Lithuania is instituted indirect tortious liability. Indirect tortious liability indicates burden to compensate damages caused by other person, for whom you are responsible.

Master's thesis authoress determined, that there is no the one indirect tortious liability concept in law theory. After review of liability concepts „vicarious liability“, „third party liability“, „liability for others“, which exists in England, France, Germany, also review of liability concept framed in Europe tort law principles, was determined, that in Lithuania indirect tortious liability concept is the same as the liability for others, established in Europe tort law principles.

In searching legal mechanisms to apply indirect tortious liability, were studied regimes of liability in Lithuania and other countries. It was revealed, that in England the regime of indirect tortious liability is based on strict liability. In Lithuania the regime of indirect tortious liability is based on fault and on strict liability, the same as in France. In some situations indirect tortious liability is based not only on fault or strict liability, but also on fault and legal mechanisms of strict liability. In Lithuania the employer liability for damage caused by his employee is based on employer's personal fault and on legal mechanisms of strict liability – the employee's fault is imputed to employer, the theory of employee risk and freedom limitation, work and risk theories. It was revealed, that doesn't matter if employer's personal fault is detected or no, the liability for employer will be applied. In authoress opinion, in Lithuania's civil law don't need to determine personal employer's fault, it's enough to determine employer's fault, based on employee's risk and liberty theory, work theory and damages distribution theory.

Applying indirect tortious liability based on fault, are used these legal mechanisms: duty of care, duty to supervise, duty to control. Also in Lithuania can be applied in Germany law detected legal mechanism – organisational duty, which is used applying liability for damage caused by minors. Also need to establish, that for damage, caused by minors, are liable not only parents, teachers, schools or other institutions taking care of them, but also relatives, who undertake to supervise minor and for a period is taking care of them and organizing supervision.

Applying indirect tortious liability based on strict liability, are defined these legal mechanisms: risk theory, which is fundamental principle of strict liability, work theory, the theory of employee risk and freedom limitation, apportionment of damages theory, the employee's fault imputing to employer.